

Diskurz marketizacije javnega visokošolskega izobraževanja skozi časopisne članke

Armand Faganel
Anita Trnavčević

Založba Univerze na Primorskem

Uredniški odbor

Katarina Babnik

Štefan Bojnec

Aleksandra Brezovec

Boris Horvat

Dejan Hozjan

Alenka Janko Spreizer

Alen Ježovnik

Lenka Kavčič

Alan Orbanič

Gregor Pobežin

Andraž Teršek

Jonatan Vinkler

Diskurz marketizacije javnega visokošolskega izobraževanja skozi časopisne članke

Armand Faganel
Anita Trnavčević

Znanstvena monografija
Diskurz marketizacije javnega visokošolskega izobraževanja
skozi časopisne članke

Armand Faganel
Anita Trnavčević

Recenzenta

Andreja Istenič Starčič
Justina Erčulj

Prelom in grafična priprava: Jonatan Vinkler

Izdala in založila

Založba Univerze na Primorskem
Titov trg 4, SI-6000 Koper

Glavni urednik

dr. Jonatan Vinkler
Vodja založbe

Alen Ježovnik

Koper 2016

ISBN 978-961-6984-45-4 (spletna izdaja: pdf)
<http://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6984-45-4.pdf>

ISBN 978-961-6984-46-1 (spletna izdaja: html)
<http://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6984-46-1/index.html>

© 2016 Založba Univerze na Primorskem

Izdaja je sofinancirana po pogodbi ARRS za sofinanciranje izdajanja znanstvenih monografij v letu 2016.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

378.330.342.17(0.034.2)
070:378(0.034.2)

FAGANEL, Armand

Diskurz marketizacije javnega visokošolskega izobraževanja skozi časopisne članke [Elektronski vir] / Armand Faganel, Anita Trnavčević. - El. zbornik. - Koper : University of Primorska Press, 2016

Način dostopa (URL): <http://www.hippocampus.si/isbn/978-961-6984-45-4.pdf>
Način dostopa (URL): <http://www.hippocampus.si/isbn/978-961-6984-46-1/index.html>

ISBN 978-961-6984-45-4 (pdf)
ISBN 978-961-6984-46-1 (html)
1. Trnavčević, Anita
287419136

Vsebina

7	Kazalo preglednic in slik
9	Uvod
12	Neoliberalna doktrina
13	Marketizacija visokega šolstva
16	Globalizacija visokošolskih storitev
17	Aktualne spremembe v diskurzu
21	Diskurzivna analiza
31	Aktualna vprašanja visokošolskega izobraževanja v povezavi z marketizacijo
31	Dostopnost visokošolskega izobraževanja
34	Delež vpisa na visokošolske inštitucije
39	Število diplomantov in družba znanja
43	Financiranje visokošolskega študija
49	Prihajajoči trendi v visokem šolstvu
57	Pomen in vloga javnega visokega šolstva
73	Kakovost visokega šolstva
79	Financiranje visokega šolstva
91	Privatizacija visokega šolstva
97	Neoliberalizem
105	Marketizacija
111	Nacionalni interes

	115	Visokošolska reforma in vplivi EU
	123	Globalizacija visokošolskega izobraževanja
	125	Liberalizacija, tržna dejavnost in konkurenčnost
	133	Študentje
	139	Visokošolski učitelji in sindikati
	149	Visokošolske institucije
	157	Sklepna misel
	159	Povzetek
	161	Literatura
6	187	Recenziji
	187	I
	188	II

Kazalo preglednic in slik

- 23 Preglednica 1: Nacionalna raziskava branosti dnevnikov, 2012.
- 32 Preglednica 2: Število visokošolskih zavodov po regijah, 2000/2001–2009/2010.
- 34 Preglednica 3: Dislocirane enote visokošolskih zavodov vpisane v razvid visokošolskih zavodov na dan 30. 9. 2012.
- 34 Preglednica 4: Delež mladih vključenih v terciarno izobraževanje, za leta 1996, 2000, 2004, 2008 in 2011 (na dan 15. oktober).
- 35 Preglednica 5: Vpis mladih v terciarno izobraževanje (%).
- 37 Preglednica 6: Razpisana vpisna mesta na visokošolski študij v Republiki Sloveniji 2000/2001 in 2010/2011.
- 38 Preglednica 7: Študentje visokošolskega izobraževanja po vrsti izobraževanja, Slovenija 2011/12.
- 41 Preglednica 8: Prebivalstvo Slovenije, staro 15 let in več, z doseženo visokošolsko izobrazbo od 1961 do 2008
- 42 Preglednica 9: Vpis na terciarni študij, redni in izredni, zasebni in javni ter število terciarnih diplomantov v Sloveniji, 1981–2011.
- 43 Preglednica 10: Študenti terciarnega izobraževanja, Slovenija in EU-27.
- 43 Preglednica 11: Diplomanti terciarnega izobraževanja, Slovenija in EU-27.
- 46 Preglednica 12: Šolnine za prvo leto šolanja na dodiplomskem študiju, v različnih državah (2007).
- 46 Preglednica 13: Javni izdatki za visokošolsko izobraževanje Slovenija 2005–2008 (% BDP).
- 47 Preglednica 14: Javni izdatki za visokošolsko izobraževanje po namenu porabe, Slovenija 2005–2009 (v 1.000 EUR).

- 39 Slika 1: Delež študentov terciarnega izobraževanja glede na izbiro študijskih področij od študijskega leta 2004/05 do 2011/12 (v %).

Uvod

Politike na področju visokega šolstva se 'barvajo' v nove odtenke, hkrati pa se ob tem odpira cela vrsta vprašanj s področij ekonomije, managementa, marketinga, ideologije, politike in drugih povezanih ved. Management je postal prevladujoča ideologija, značilnost sodobne družbe in ne nazadnje tehnika, metoda za obvladovanje ljudi, organizacij, družbenih skupin (Kuzmanić 2008; Gruban 2010). Management, kot ga poznajo organizacije, se je 'razširil' tudi na področje nepridobitnih, javnih zavodov (Hoyle in Wallace 2007). Če Tavčar (2005) meni, da v tem ni nič 'slabega', da so organizacije med seboj sorodne po mnogih značilnostih in je ena izmed razlikovalnih značilnosti pridobitna narava organizacije, potem ni nobenih težav in vprašanj okrog 'širitve' managementa kot spretnosti, tehnike, veščine na področje javnega šolstva. Ne nazadnje je neoliberalna ideologija na ekonomskem področju vplivala na razumevanje izobraževanja, vloge univerze in drugih deležnikov za razvoj družbe in posameznikov ter razumevanje znanja kot zasebne dobrine, management pridobitnih organizacij pa na vodenje in upravljanje takih organizacij (glej Friedman 2007).

Vendar pa ni tako preprosto sprejeti dejstvo, da je pač neoliberalna ideologija vstopila relativno enostavno in tudi z navdušenjem v visokošolski svet. Od idej o družbi znanaj in s tem povezanih ne samo raziskav ampak tudi evropskih politik, do strategije pametne specializacije in do absurda pripeljane tekme za raziskovalna sredstva smo se v zadnjih 20 letih znašli v vrtincu marketizacijskih procesov. V želji, hotenju in potrebi po večji avtonomiji visokega šolstva smo hkrati izgubljali njenega spremljevalca – odgovornost. V želji po razvoju smo bili pripravljeni odpovedati se razpravi o smiselnosti in strateških pogledih na razvoj visokega šolstva. In, ne nazad-

nje, v želji po hitrih spremembah nismo zmogli narediti tudi manjših sprememb. V javnem diskurzu je polno razprav o kakovosti; leta 2010 je bila ustanovljena Nacionalna agencija za kakovost v visokem šolstvu, v obliki in z nameni, kot jih ima še danes. Paradoksalno pa se je kakovost izgubila v birokraciji, saj je z naraščanjem števila študijskih programov komisija le s težavo opravljala svoje delo, pregledi in podeljevanje akreditacij pa so izkazovali tudi izkrivljeno podobo realnosti.

Kakovost, povezana z zaposljivostjo mladih diplomantov in s potrebami trga dela se je ujela v zanke, iz katerih se bo v praksi pravzaprav težko izviti. Neoliberalni, marketizacijski diskurz v visokem šolstvu namreč postavlja in interpretira izobraževanje kot storitev, ki jo je potrebno hitro, učinkovito in ekonomično spreminjati glede na povprašanje na trgu. To bi v praksi pomenilo spreminjaje študijskih programov tako, kot to pričakujejo zaposlovalci, potencialni študenti in drugi deležniki. Ali je to res narava visokega šolstva, ali je to res narava tega, kar je bilo v zgodovini poimenovalo kot 'univerzum', pa je vprašljivo.

10

Dolenčeva (2006) omenja demografske trende, povečano participacijo mladih v visokem šolstvu, pomanjkanje finančnih sredstev, povezano s spremembo doktrine ekonomske politike ter politične cilje ustvarjanja konkurenčne znanjske družbe kot ključne dejavnike, ki so potisnili politiko visokega šolstva na politični zemljevid in odprli pot reformam. Poleg vseh omenjenih dejavnikov pa je treba izpostaviti še javno mnenje, ki je postavlo skozi dnevne objave v različnih medijih pomemben sooblikovalec popularnega ideološkega diskurza. Tako se mnoge razprave o visokem šolstvu gibljejo v nejasnem območju med popularnim ideološko obarvanim javnim diskurzom in kritičnimi znanstvenimi diskurzivnimi praksami. Ločevanje javnega in kritičnega znanstvenega diskurza je nujno, vendar postaja v praksi tudi vedno težje. Pričujoča monografija je namenjena dekonstrukciji marketizacijskega diskurza v visokem šolstvu skozi analizo člankov v dnevnem časopisu.

Da pa bi lahko verodostojno predstavili specifičnost izbranega problema dekonstrukcije marketizacije visokega šolstva, je potrebno najprej orisati zgodovinski kontekst sprememb v visokošolskem okolju. Ob tem se zavedamo, da je omenjeno področje preloma tradicije v visokem šolstvu preobsežno, da bi ga lahko celovito zajeli. Humboldtov tip univerze v duhu razsvetljenstva je prevladoval 200 let, predstavljal je bistvo nacionalnega izobraževanja (nem. *Bildung*), ki je seveda ob vsakršnem reorganiziranju v nevarnosti. Seveda se tudi akademski svet zaveda dejstva, da ni možen povratak k stopnjam financiranja visokega šolstva iz časov hladne vojne in trde mednacionalne konkurence (Hovey 1999). Kwiek (2003a, 2003b) pou-

darja naslednje dejavnike, ki naj bi determinirali novo vlogo univerze: globalizacijski pritiski na države ter njihove javne službe, krepitev političnega in ekonomskega evropskega projekta, konec zlate dobe keynesianske države blaginje (pozitivno naravnane do močnih nacionalnih visokošolskih sistemov) ter pojav znanjskih družb na bogatem zahodu (glej npr. Arthur 2006). Procesi naj bi danes posredno ali neposredno vplivali na institucijo univerze skozi postopno individualizacijo (in rekomodifikacijo) naših družb, denacionalizacijo (in desocializacijo) naših ekonomij, kakor tudi univerzalizacijo visokega šolstva ter komodifikacijo raziskovanja. Združena Evropa npr. ne kaže posebnega interesa za ozko nacionalne univerze, saj naj bi učenje in raziskovanje ciljalo na združevanje, ne pa na izolacijo posebnih nacionalnih tradicij. Reference v zvezi z razumom ali kulturo v družbi niso več prepričljive (Kwiek 2000).

Giroux in Searls Giroux (2004) ocenjujeta, da visoko šolstvo ni več obravnavano kot javna dobrina, izpostavljeno je pritiskom poslovnega sveta, ki ga želi preoblikovati po vzoru trga. Nadalje razpravljata, da je visoko šolstvo tarča kulturnih konzervativcev, ki so spodkopali akademsko svobodo in dostopnost. Somers in Block (2005) sta pri analiziranju vzpona tržnega hegemonizma na koncu 20. stoletja ugotavljala, da ima vsak narod svojo zgodbo, s katero pojasnjuje normativne principe, da bi začrtal meje racionalnosti sprejetih političnih odločitev in da bi legitimiziral svoje ekonomske politike ter prakse. Tudi trenutno stanje slovenskega visokega šolstva je odraz specifičnih zgodovinskih in političnih dejstev.

Stiglitz (1999, 308) opisuje znanje ne le preprosto kot javno dobro temveč kot globalno javno dobro. Visokošolsko izobraževanje se je po Barnettu (1997, ix–x) »soočilo s perečimi problemi financiranja, struktur, virov in s številom študentov, pa tudi s temeljitim premikom svojega odnosa do družbe, saj pridobiva vedno več financiranja iz industrije in drugih neodvisnih virov; trgu ponuja vedno več svetovanj in drugih storitev; raziskovalni profil pa je bolj prilagojen zasebnim sponzorjem«. Delež javnega financiranja, ki je namenjen visokošolskemu izobraževanju, se znižuje po celotni zemeljski obli (Ehrenberg 2007). Politična zaveza evropskih visokošolskih ministrov v Bologni ni vodila tudi k ustreznemu povišanju financiranja zahtevanih sprememb programov, poučevanja v manjših skupinah idr.; to so storili zaposleni na visokošolskih zavodih po meri zavodov, številu profesorjev ipd. Povečanju števila študentov ni sledilo tudi sorazmerno povečanje števila profesorjev, zato lahko sklepamo, da visokošolski zavodi niso bili pripravljeni na takšno množično vpisovanje študentov (Zgaga 2005, 4). Študijska doba se podaljšuje, zaposljivost bolonjskih diplomantov prve stopnje pa je vprašljiva, saj gospodarstvo ne ve, kaj bi z njimi počelo.

Dogajanja, kot je npr. težnja države po nadzoru dela zaposlenih na visokošolskih zavodih, ustanavljanje zasebnih visokošolskih zavodov, razprave o udeležbi študentov pri financiranju študija idr., pa vodijo h diskurzu o vlogi in pomenu javnega visokega šolstva ter o vplivih marketizacije. Zgaga (2004b, 10) tudi opozarja: »Tisto kar bolonjska prenova dejansko zahteva na strukturni ravni, je *notranja prenova*, ta pa terja predvsem premišljene opredelitve metod, kompetenc, učnih izidov, kvalifikacij ipd.«

Levidow (2002) poudarja, da je visokošolsko izobraževanje posebej pomembno za vladajoče ideologije in strategije. Univerze zadovoljujejo tako potrebe države in kapitala kot tudi potrebe družbe, s tem ko prilagajajo večine strokovnih delavcev potrebam delovnega trga.

Neoliberalna doktrina

12

Po Kleinovi (2009) je Friedmanova šola (tudi 2. čikaška šola, op. p.) uveljavljanja ekonomskih pravil svobodnega trga, skrajno fundamentalistične oblike kapitalizma, ki jo je s sodelavci razvijal na Univerzi v Chicagu, dobila prvega marljivega 'učenca' v Chilil, generala Augusta Pinocheta, sledili pa so mu ameriški predsedniki, britanski premierji, ruski oligarhi, diktatorji tretjega sveta, direktorji Mednarodnega finančnega sklada. Friedman je zagovarjal hitre spremembe, šok terapijo ter umik države kot tržnega regulatorja. »Po propadu režimov v vzhodni Evropi so se postkomunistične vlade večinoma vkrcale na vlak neoliberalnih ekonomskih reform, kar naj bi prineslo hitro liberalizacijo, makroekonomsko prenavo ter privatizacijo« (Bockman in Eyal 2002, 310–1). Zanimivo je vprašanje, zakaj so bile v vzhodni Evropi neoliberalne zamisli tako hitro sprejete.

Vzpon neoliberalizma ter povezanih diskurzov novega javnega managementa v 1980-ih in 1990-ih je povzročil korenit premik v miselnosti, kako visokošolski zavodi definirajo in upravičujejo svoj institucionalni obstoj. Tradicionalna kultura odprtega intelektualnega raziskovanja in debate je bila zamenjana z institucionalnim poudarkom izvedbe, kot je moč ugotoviti z vse večjo pomembnostjo merjenih izidov, strateškega načrtovanja, kazalnikov uspešnosti, merjenja zagotavljanja kakovosti ter zunanje vrednotenja. V globalnem neoliberalnem okolju vidijo politiki visoko šolstvo kot enega izmed ključnih dejavnikov razvoja družbe znanja, zato spodbujajo povezave in partnerstva z gospodarstvom. Prepoznava ekonomskega pomena visokega šolstva ter potreba po ekonomski upravičenosti sta povzročili številne iniciative za promocijo podjetniških večšin, kakor tudi razvoj novih meril izvedbe z namenom izboljšati in povečati izide ter za določanje in doseganje ciljev (Olssen in Peters 2005). Chomsky (v Ottero 2002; Chomsky 2004; Chomsky in McChesney 2003) pa razkriva, kako so

prevladujoči politični in ekonomski principi neoliberalcev povsem drugač- ni od javno razglaševanih.

V tem kontekstu se razlikujejo spodbude za potrošnjo izobraževanja; te so delno zasebne. Ljudje se želijo izobraževati, da bi živeli bolje. Na nacionalni ravni imajo države raje bolj izobraženo prebivalstvo, ker človeški kapital prispeva k ekonomski rasti in razvoju. Obstajajo pa tudi mednaro- dni učinki izobraževanja; višja stopnja izobrazbe lahko vodi k počasnejši rasti prebivalstva, učinkovitejšemu nadzoru nalezljivih bolezni, stabilnej- šim vladam ter miru in stabilnosti. Zato se javnost strinja z dejstvom, da dostop do osnovne izobrazbe in zdravstvene oskrbe ne sme biti odvisen od posameznikovega dohodka. Te storitve morajo biti dostopne in brezplačne. Biti morajo javne že po svoji namembnosti (Kaul idr. 2003, 45–46). Teorija o javnih dobrinah predvideva pomembno vlogo države, vendar pa so se dr- žavne funkcije v zadnjih štirih desetletjih bistveno spremenile – kakor so se tudi dobrine, ki jih država zagotavlja (Desai 2003, 63). Mednarodno gleda- no ne obstaja še nič enakovrednega instituciji države, kar pri obravnavanju mednarodne ponudbe izobraževanja vnaša novo dimenzijo.

Marketizacija visokega šolstva

O marketizaciji visokega šolstva obstaja že kar nekaj literature. Tooley (1994) in Grace (1994) sta odmevneje razpravljala o visokošolskem izobra- ževanju kot zasebni oz. javni dobrini; tudi Marginson (1992; 1997) je bil med prvimi pisci, ki so pisali o visokošolskih politikah in možnih posledicah za izobraževanje, čeprav je njegov koncept marketizacije še zelo medel. Weiler (2001) v svoji študiji o marketizaciji trdi, da čeprav nihče ne ve natančno, kaj je to trg v visokem šolstvu, vsi govorijo o njem. Trnavčević et al. (2007) jih definirajo kot kvazi trge. Amartya Sen, Nobelov nagrajenec in liberalni ekonomist pa ironično ugotavlja: »Danes so vrline tržnih me- hanizmov tako popularne, splošno privzete in vse prežemajoče, da kvalifi- kacije sploh niso pomembne. Vsak namig na pomanjkljivosti tržnih meha- nizmov v današnjih razmerah je videti nadvse staromodni in v nasprotju s sodobno kulturo« (Sen 1999, 111). Tudi zemljepisno je pojav marketizaci- je visokega šolstva zelo razširjen in preučevan (Arimoto 1997; Mok 2000; Ashekave 2007; Djelic 2007; Eagle 1999; Jucevičienė in Jucevičius 2012; Kaneko 2005; Kwong 2000; Lin 2008; Maximova-Mentzoni 2009; Mo- lesworth, Mike, Scullion in Nixon 2010; Ngok 2007; Wang 2008; Wed- lin 2008).

Konstrukt trga se je preselil iz ZDA in postaja zanimiv element diskur- za o visokem šolstvu v Evropi, ki se hitro širi s podporo Svetovne banke in Soroševe fundacije v osrednjo in vzhodno Evropo. Tudi slovenski visoko-

šolski prostor je izpostavljen pravi eksploziji rasti in novim izzivom. Med vzroke, ki povzročajo te spremembe, lahko uvrstimo (glej de Boer et al. 2002; Vincent-Lancrin 2004): razvoj novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij; marketizacijo visokega šolstva; globalizacijo, internacionalizacijo in regionalizacijo; uveljavljanje mrežne ekonomije; poudarjanje družbe znanja; socio-kulturološke trende; demografske trende; težave pri financiranju; liberalizacijo visokošolskih storitev; novi javni management (glej tudi Marginson 2008); vseživljenjsko učenje in z intelektualno lastni-
no povezana vprašanja.

Oplatka et al. (2002) so ugotavljali, da so bile najpomembnejše spremembe v izobraževalnem okolju med 1990 in 2000 vzpostavitev izobraževalnega trga ter konkurenčnosti med institucijami, kar je vodilo v razvoj kulture novega managementa v šolah. Marketizacija je termin, ki je del besedišča novega javnega managementa in ga lahko razumemo kot izrabo trga ali marketinških mehanizmov, z eksplicitnim ali implicitnim namenom izboljšanja aktivnosti javnega sektorja, vključno s proizvodnjo javnih dobrin (Hood 2000). Zagovorniki novega javnega managementa trdijo, da so trgi bolj učinkoviti, odgovornejši do potreb odjemalcev; trgi ali uporaba tržnih mehanizmov omogoča zavodom ali javnim dejavnostim boljše prilagajanje spremembam okolja. Priljubljen način pojavnosti marketizacije je privatizacija javnih zavodov ali njihova deregulacija in liberalizacija. Po Levidowu (2002, 227) pa ti ukrepi ogrožajo tisto, kar veliko ljudi cenijo pri univerzah, tj. torišče za kritično analizo.

Vzpon družbe znanja, ki je pomemben cilj evropskih držav, je začrtal razvoj spremembe doktrine, ki je odprla vrata marketizaciji in uvedbi drugačnih mehanizmov financiranja visokega šolstva (Dolenec 2006). Peračković (2008) zaključuje, da je marketizacija proces družbene preobrazbe, v katerem pričenjajo družbena struktura in družbene vrednote delovati predvsem (s tendenco, da to postane edino) v funkciji trga, njegovih načel in interesnih skupin, ki jim to ustreza. Po Trnavčevičevi et al. (2007) mnogi avtorji uporabljajo marketizacijo izobraževanja kot krovni koncept, v katerem so zajeti procesi deregulacije, decentralizacije itd. Avtorji poudarjajo, da marketizacija ni sinonim privatizaciji in ne vodi samoumevno v privatizacijo. Marketizacija je tesno povezana s komodifikacijo, razumevanjem izobraževanja in znanja kot potrošne dobrine ter z učinkovitostjo in audit kulturo.

V Veliki Britaniji se začetki novega javnega managementa pojavijo leta 1979, v tretjem mandatu Thatcherjeve, angleške predsednice vlade, s ciljem zniževanja javne porabe in povečevanja učinkovitosti javnega sektorja z njegovim izpostavljanjem prostemu trgu (Ferlie in Andresani 2009). Tudi

v posameznih državah ZDA, ki so trpele zaradi recesije in davčnega revolta državljanov, so se dogajali podobni procesi (glej več v Gruening 1998). Uspešnost reform javne administracije je pritegnila še druge države Commonwealtha, predvsem Avstralijo in Novo Zelandijo, ki so jim kasneje sledile skoraj vse države OECD ter številne druge države po svetu (OECD 1995). Temeljna značilnost modela je bilo zgledovanje po metodah zagotavljanja učinkovitosti gospodarstva, največja pomanjkljivost pa zanemarjanje bistvenih razlik med javnim in zasebnim sektorjem. Javni sektor naj bi bil preveč potraten, birokratski in neučinkovit. Povečali so finančni nadzor, vpeljali jasno določanje ciljev in nadzor nad njihovim izvajanjem, merjenje učinkovitosti in določanje standardov, poudarili odzivnost na zahteve odjemalcev, začeli z deregulacijo trga delovne sile itd. Vse to dogajanje se je kmalu začelo širiti tudi v druge države, ki ne spadajo v anglosaški svet.

Lyncheva (2010) raziskuje vplive reform novega javnega sektorja na kulturo visokega šolstva v povezavi z novim managementom. Trdi, da je dobila kultura brezbriznosti (angl. *carelessness*), temelječa na kartezijskem racionalizmu (glej npr. Webster 1969, 359), večji zagon z novim javnim managementom. Izziva prevladujočo sociološko predpostavko, da je značaj visokošolske kulture določen predvsem z novimi managerskimi vrednotami in normami. Brezbriznost v izobraževanju ima daljšo zgodovinsko sled. Prvič, izhaja iz klasičnega kartezijskega pogleda na izobraževanje, da bi moralo biti znanstveno delo ločeno od čustev, cilj izobraževanja pa je izoblikovati avtonomno, racionalno osebo. Drugič, temelji na ločitvi med dejstvi in vrednostjo, ki je endemična za sodobne pozitivistične norme, ki obvladujejo ne le znanstveno in družbeno misel (Sayer 2006), ampak tudi organiziranost visokega šolstva (Grummell, Devine in Lynch 2009; Lynch 2006). Kar je novega v novem javnem managementu, je predvsem moralni status, ki ga ta pripisuje brezbriznosti.

Trnavčevičeva (2004) opozarja, da marketizacijskega trenda v javnih šolstvih ne moremo pripisovati zgolj globalizaciji, neoliberalni ideologiji in vplivu gospodarstev na izobraževanje. Usmerja nas na dodatno razsežnost, ki sta jo Halpin in Troyna (1995, 303) poimenovala »sposojanje šolskih politik (angl. *policy borrowing*) oziroma iskanje zamisli za oblikovanje državnih šolskih politik na primerih dobre prakse tujih oz. drugih držav«. V povezavi s tem je potrebno preučevati marketizacijo v luči mednarodnih tenzij, približevanj in iskanj bližnjic, kar se pogosto kaže v vprašanju 'zakaj bi odkrivali toplo vodo'.

Marketizacija visokega šolstva je mednarodni fenomen, skladen s svetovnim naraščanjem tržne ekonomije ter principov neoliberalizma. Marketizacijo lahko torej razumemo tudi kot obliko privatizacije visokega

šolstva v smislu, da se takrat, ko je visoko šolstvo izpostavljeno tržnemu kontekstu, pričnejo razvijati zasebni zavodi, ki prisilijo javne zavode v tekmovanje in v uporabo standardov in praks, ki se uporabljajo v zasebnem sektorju. Vladni ukrepi lahko nadalje ohrabrijo javne zavode k tekmovanju in k obnašanju, podobnemu tistemu v zasebnem sektorju. Tako je torej privatizacija visokega šolstva po Johnstonu (1998) vzrok in posledica procesa marketizacije, ki ima za rezultat brisanje meja med zasebnim in javnim.

Najpogostejši dejavniki, citirani v literaturi kot tiste sile, ki potiskajo visoko šolstvo proti marketizaciji, so (Altbach 2004, Teichler 2006):

- širitev tržnega diskurza ter uporaba gospodarskega trga kot modela za politične in administrativne odnose;
- množičnost (masifikacija) visokega šolstva;
- povečanje števila zasebnih ponudnikov visokošolskega izobraževanja in raziskovanja;
- rast globalnega trga za izobraževanje in raziskovanje;
- naraščajoči stroški razširjenih visokošolskih sistemov;
- spremenjeno ravnotežje med zasebnim in javnim financiranjem;
- pritiski za managersko učinkovitost zaradi širše dostopnosti in omejenih virov;
- povečani upravljalški in politični pritiski.

Schelble (2006) v svoji analizi marketizacije visokega šolstva na Madžarskem opozarja, da najpogosteje citirani cilji visokošolske reforme služijo predvsem dvema namenoma: uvedbi mehanizmov povračila stroškov za oskrbo z javnimi storitvami (sponzorirano s strani Svetovne banke) ter tranziciji v družbo, temelječo na znanju (pod voditeljstvom Evropske unije). Žalosti ga občutek, da strategije madžarske visokošolske politike bolj kot dobrobit madžarskega prebivalstva skrbijo interesi mednarodne finančne skupnosti. Zato priporoča, da pri evalvaciji prenove nacionalnega visokega šolstva poleg morebitnih koristi upoštevamo tudi škodljive vplive marketizacije tistega, kar je bilo nekoč deklarirano kot javna storitev. Tudi v slovenskem visokošolskem prostoru se občasno pojavljajo npr. težnje in pritiski po privatizaciji ter odpiranju prostora tujim ponudnikom visokošolskega izobraževanja, vsiljeno odpiranje prostora za transnacionalno izobraževanje itn.

Globalizacija visokošolskih storitev

To nas vodi k polemiki o globalizaciji visokošolskih storitev; Morleyeva (2003) je npr. raziskovala povezave med globalizacijo in internacionalizacijo profitnega visokošolskega izobraževanja, Schofer in Meyer (2005) pa

sta analizirala ekspanzionistično politiko ameriških visokošolskih ponudnikov. V Evropi so se vedno močneje zavedali, da je ekspanzionistična politika 'izvažanja' in globalizacije izobraževalnih storitev, v kateri so vodile ZDA, pričela ogrožati tradicionalne nacionalne modele visokošolskega izobraževanja. Zato so – tudi z namenom izboljševanja zaposlitvenih možnosti prebivalcev, promocije in povečevanja konkurenčnosti evropskega visokošolskega prostora, pospeševanja mobilnosti ter poenotenja različnih standardov – pristopili k tako imenovani bolonjski reformi. V Sloveniji smo se zavezali k bolonjski prenovi visokošolskega sistema, Zgaga (2003) pa opozarja, da je ostala kulturna in izobraževalna raznolikost visokega šolstva nacionalna odgovornost, kljub želji po primerljivosti in kompatibilnosti visokošolskih sistemov. Zato je še toliko bolj pomembno, da se zavedamo različnih zgodovinskih, razvojnih, nacionalnih posebnosti in da se modelov iz drugih okolij ne prenaša nekritično v slovenski visokošolski prostor – t. i. 'policy borrowing', kot sta ga poimenovala Halpin in Troyna (1995). Potrebno je intenzivno preučevanje izposojanja politik in modelov na področjih edukacijskih politik in managementa v visokošolskem izobraževanju, kakor tudi na področju marketizacije visokega šolstva.

Aktualne spremembe v diskurzu

Pomemben Lyotardov (1984) prispevek v *The postmodern condition* je v prepričljivosti razkritja, da v informacijski družbi (tj. postindustrijski) znanje ni več legitimacija potenciala za družbeno emancipacijo, predstavlja le še osnovo za njegovo uporabo in/ali menjavo (Jacob 2003). Lyotard (po Dey in Steyaert 2007) to legitimizacijsko prakso imenuje učinkovitost (angl. *performativity*) in poudarja, da znanje večinoma ne temelji več na abstraktnih osnovah, temveč na njegovi sposobnosti učinkovitega doseganja želenih ciljev, kakor tudi na njegovi sposobnosti ustvarjanja donosa. Z vidika marketizacije ali *merkantilizacije*, kot jo poimenuje Lyotard (1984), visokega šolstva je očitno, da znanje ni več cilj samo po sebi ter da je postalo visoko šolstvo ujetnik vprašanja, ali je zasledovanje znanja finančno donosno ali ne.

Kot je že Grace (1994) trdil, je izobraževanje javna dobrina, vendar pa je bila ta tema že takrat tudi zelo aktualna ideološka debata. Nova desnica je trdila, da izobraževanje ni javna dobrina temveč blago (angl. *commodity*) na trgu in da bi bilo to blago uspešneje in učinkoviteje na razpolago odjemalcem, če bi se država postopoma umaknila in vse prepustila skriti roki. Clarke in Newman (1997) sta ugotavljala, da države zasledujejo cilj zmanjševanja odgovornosti in participacije v družbi. Ta nova politična in organizacijska logika ter retorika postopoma zavzema visokošolski prostor.

Visoko šolstvo pričenjamo dojemati kot izdelek ali storitev (izpostavljen transakcijam in pogajanjem), ki ga je moč kupiti na izobraževalnem trgu. Posledično pa se študentov ne zaznava več kot upravičencev javnega dobra ali kot ključnih udeležencev izobraževalnega procesa, temveč kot potrošnike, odjemalce (Conway, Mackay in Yorke 1994; Pitman 2000; Morley 2003, Newson 2004). Bottery (1998) polemizira, da je trg samo sredstvo na poti do cilja, ne pa opredeljen način, kako naj bi upravljali s storitvami. Kot drugi, pomembnejši cilj pa navaja željo po čvrstem usmerjanju politike, cilj, ki pobija argumente zagovornikov prostega trga. Če je, kot menijo nekateri ideologi prostega trga (Friedman 1962, 1997; Tooley 1994), namen trga ultimativno moralen skozi disperzijo moči ter ustvarjanje večje osebne svobode, potem je ta drugi cilj v popolnem nasprotju s prvim in veliko močnejši od obeh. Tudi Kellermann (2006, 24) trdi: »Bolonjski proces daje namesto razvijanju znanosti in spoznanj o naravi in družbi v splošno dobro prednost naravnosti študijev in univerz na 'trg dela' in gospodarsko uporabnost«. S tem pa ((ne)zavedno?) sledimo agendi nove desnice, ki zanika razsvetljske razsežnosti pomena izobrazbe za družbo in posameznika.

Če so bili cilji bolonjske deklaracije (1999) primerljivost diplom, sprejetje sistema z dvema študijskima stopnjama, vzpostavitev kreditnega sistema, pospeševanje mobilnosti, evropsko sodelovanje pri zagotavljanju kakovosti ter pospeševanje evropskih razsežnosti v visokem šolstvu, potem je pomembno poskrbeti za učinkovitost izobraževanja, ki je bila po Lyotardu (1984, 57–59) vključena v učinkovitost širšega družbenega sistema, ker mora izobraževanje ustvarjati veščine, ki so nujne, da bi širši družbeni sistem deloval učinkovito. Obstajata dve vrsti teh veščin: tiste, ki konkretno prispevajo k sposobnosti države sodelovati na trgih svetovne konkurence, ter tiste, ki prispevajo k vzdrževanju notranje kohezije in legitimnosti. Zato ni naloga izobraževanja ustvarjati elite, ki bodo sposobne voditi družbo k emancipaciji, ali stremljenje k idealom, temveč »oskrbovanje sistema z igralci, ki bodo sposobni na sprejemljiv način izpolnjevati svoje vloge na pragmatičnih položajih, ki jih zahtevajo njihove organizacije« (Lyotard 1984, 57–59). Aktivnosti nadzora izvajanja na vseh nivojih in določanja kazalnikov učinkovitosti so bile potrebne za zagotavljanje prevlade učinkovitosti in tržnih sil. Performativnost – retorična praksa opredmetenja učinkovitosti (po Mouradu 1997, 31) ali princip optimiranja izvedbe s tehničnimi inovacijami, je ključna značilnost današnje visokošolske sfere. Stronach (2007) je v članku analiziral akademsko rigoroznost v povezavi s performativnostjo. Ponuja dekonstrukcijo kriterijev ocenjevanja, procedur in povezane dokumentacije glede kakovosti raziskovalnega dela angleških univerz; ob tem je uporabil Derridajev pristop k dejanjem 'prevajanja'. Me-

todo dekonstrukcije je uporabil že pred tem v članku, kjer analizira histerijo hitrega spreminjanja visokošolskih politik (Maclure in Stronach 1994). Takšen pristop zastavlja resnično nove izzive in nas usmerja k ponovnemu razmisleku glede izhodišč obravnavanja problemov visokega šolstva.

Bache (2006) razume evropeizacijo visokega šolstva znotraj konteksta političnih in ekonomskih imperativov kot promocijo vedno tesnejše zveze med evropskimi državami. Ob tem pa je izpostavljen argument posameznikove potrebe po primerljivosti kompetenc, najboljši način za doseg tega cilja pa je izboljšava transparentnosti in primerljivosti izobraževanja v državah članicah EU. Harrisova (2008) omenja jezik konkurenčnega individualizma, kjer se vidi izobraževanje kot storitveno industrijo za družbeni trg, tudi v ciljih Bologne, ki zajemajo prevzemanje sistema enostavno primerljivih stopenj; vzpostavitev sistema kreditnih točk; promocijo mobilnosti in evropskega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti ter razvoj evropske dimenzije visokega šolstva. Brine (2007) ugotavlja, da vloga Evropske komisije pri oblikovanju izobraževalnih politik raste, saj je bila Evropska komisija na Berlinskem srečanju 2003 potrjena kot polnopravna članica bolonjskega procesa. Na osnovi nedavnih študij trga dela, povezanih z znanjsko ekonomijo (Walby in drugi 2007), zgodnejših analiz Bologne in Lizbone (Keeling 2006), globalne promocije odmeva Bologne (glej Zgaga 2006b) ter vloge univerz (Peters 2003) se zastavlja vprašanje nadaljevanja diskurza o povezavah med Bolonjsko reformo in pojavom marketizacije visokega šolstva.

V teoriji marketizacija slovenskih visokošolskih storitev še ni bila podrobneje raziskana, v praksi pa termin široko uporabljamo, čeprav si ga očitno vsakdo razlaga po svoje, najpogosteje kot privatizacijo. Zaznali smo torej problem konstrukcije in 'življenja' marketizacije ter njenih različnih prepoznanih pojavnih oblik v povezavi z nasprotujočimi si ideološkimi edukacijskimi politikami in ga v tej raziskavi preučujemo.

V obdobju pred svetovno ekonomsko recesijo l. 2008 je bil pri snovalcih edukacijskih politik izražen trend v smeri marketizacije in komodifikacije izobraževanja. Na področju visokega šolstva smo bili priče razpravam o uvedbi šolnin, vaučerjih, načinih (so)financiranja visokega šolstva ter o potrebi po redefiniranju vloge visokega šolstva v smislu 'delati za gospodarstvo'. To je še posebej opazno v novem predlogu Nacionalnega programa visokega šolstva v Sloveniji (MVZT 2010a). V našem okolju se srečujemo s pogostimi 'reformami' visokega šolstva; z debatami ter neenotnostjo o primerni dolžini prve in druge stopnje bolonjskega študija; z vprašanji o kakovosti izobraževanja ter dostopnosti študija za vsakogar. V času nastajanja tega dela se v razpravah o novem nacionalnem visokošolskem progra-

mu kaže nezmožnost uskladitve osnovne strukturne zgodbe; ponavljajo se diskusije o načinu financiranja in koncesijah zasebnih ter javnih visokošolskih zavodov. Zaposlovalci še niso prilagodili kadrovske politike spremenjenim kompetencam bolonjskih diplomantov prve stopnje, pa že napovedujemo spremembe sistema. Opazovalec nehoti dobi vtis, da 'skačemo' v naslednjo nedomišljeno zgodbo.

Pričujoča monografija je nastala na osnovi doktorske disertacije prvega avtorja in je v posameznih segmentih dopolnjena.

Diskurzivna analiza

V tej monografiji se torej ukvarjamo s teoretično razpravo o marketizacijskih trendih in analiziramo ter dekonstruiramo prisotnost konceptov marketizacije v populističnih, ideoloških rapravah v dnevnem tisku. S kritično diskurzivno analizo in dekonstrukcijo argumentov zagovornikov in nasprotnikov procesa marketizacije smo poglobljeno preučili ozadja in razloge, ki 'vodijo' v marketizacijo slovenskega javnega visokega šolstva, ter nakazali tudi možne implikacije marketizacije visokošolskega prostora in drugih sprememb zunanjih pogojev za družbo in posameznike.

Temeljna teza dela je, da obstajata najmanj dva diametralno nasprotna pogleda na obravnavanje vloge in pomena javnega visokošolskega izobraževanja, ki izvirata iz Friedmanove šole učinkovanja prostega trga ter Keynesianske šole, ki poudarja odgovornost in dolžnosti uravnavanja vloge države na trgu; oba koncepta se v politikah in dokumentih kažeta precej zamegljeno in prikrito. V tem delu so identificirani prevladujoči diskurzi okrog izobraževalne filozofije, ki favorizira instrumentaliziran in fragmentiran koncept znanja in učenja, kot ga kritično obravnava Lyotard (1984) v načelu učinkovitosti. Uporabljeni pojmi 'javno', 'zasebno', 'privatizacija' in drugi so osvetljeni z vidika marketizacije, kot tudi z vidika pravnih podlag, poslanstva ter financiranja visokega šolstva v Sloveniji.

Med drugim so preučeni trendi globalizacije izobraževanja, dokazovanja učinkovitosti in odgovornosti visokošolskih zavodov, množičnosti visokošolskega izobraževanja ter zmanjševanja deleža javnega financiranja visokega šolstva v svetu in v Sloveniji. Ob tem sta bila ločeno obravnavana sistemski in institucionalni visokošolski nivo. Osrednja pozornost je namenjena proučevanju koncepta marketizacije javnega visokega šolstva, nje-

nega nastanka, širjenja in prenosa v različne družbe in kontekste. Nato smo razširili torišče te debate z namenom širšega in globljega preučevanja družbenih in politično-etičnih funkcij visokošolskih zavodov skozi Derridajevo (1999) brezpogojno univerzo, z združevanjem dekonstrukcije različnih pogledov in teorij s pomočjo kritične refleksije (Dey in Steyaert 2007).

Analiza člankov v dnevnem časopisju je v ontološkem smislu postmoderno relativistična, saj predpostavljamo, da imajo lahko opazovalci različne poglede in da »se tisto, kar velja kot resnica, lahko razlikuje iz kraja v kraj in od časa do časa« (Collins 1983, 88 v Easterby-Smith, Thorpe in Lowe 2005, 51). Epistemološko pa raziskava izhaja iz tradicije postmoderne filozofije, ki je kritična do temeljnih domnev in struktur filozofije. Doel (1994, 128) je v svojem diskurzu o dekonstrukciji zapisal, da sam *ontologijo* obravnava kot definiranje pojmov, ki se jim želi približati in jih preučiti, *metodologijo* kot razvijanje strategij pristopa, *epistemologijo* pa kot razvoj in uporabo strategij raziskovanja. Vsekakor ne smemo pozabiti razmišljati o vseh treh poljih znotraj celovitega procesa. Z drugimi besedami – ontologija, metodologija in epistemologija so ločeni, a tudi stični koraki v procesu raziskovanja.

Del monografije je namenjen refleksiji (glej npr. Bourdieu 2004; Toro in drugi 2008) ter preverjanju in preučevanju omenjenih teoretičnih vidikov v posebnih razmerah slovenskega visokega šolstva. Toro in drugi (2008) so uvedli »koncept refleksivnih ontologij, tj. opis konceptov in odnosov v domeni s pomočjo vase zaprtih (angl. *self-contained*) vprašanj«. Ta pristop ponuja več prednosti: pospešuje proces spraševanja, tvori novo znanje o domeni, ki ga razširja z vprašanji in odgovori, ter vzpostavlja celovito strukturo znanja.

Osrednja raziskovalna metoda je diskurzivna analiza, kakor jo je razvijal Fairclough (2006), namen je bil preučevati načine oblikovanja družbenih praks skozi diskurz. Po Wodakovi (2009, 17): »Eden od ciljev diskurzivne analize je 'demistificirati' diskurze s pomočjo dešifriranja ideologij«. Zbrani članki iz dnevnega časopisja na temo marketizacije visokega šolstva so bili obdelani z diskurzivno analizo – ang. *discourse analysis method* (glej Silverman 2000; Thomas 2002) in metode analize vsebine – ang. *content analysis method* (glej Easterby-Smith, Thorpe in Lowe, 2005).

Poleg pregleda in analize '*policy*' dokumentov Evropske unije s področja visokega šolstva, dokumentov slovenske visokošolske razvojne politike, razprav in znanstvenih člankov o marketizaciji visokega šolstva smo izvedli dekonstrukcijo vsebin člankov na temo marketizacije visokošolskega izobraževanja v dnevnem časopisju (Delo, Dnevnik, Večer in Finance) od leta 2000 do 2012.

Pri iskanju izbora dnevnega časopisja je bila prvi kriterij branost in razširjenost časnikov. Delo je edini slovenski nacionalni dnevnik, po branosti so pred njim le Slovenske novice, ki spadajo med rumeno časopisje. Dnevnik je pretežno bran v osrednji Sloveniji, medtem ko je Večer namenjen predvsem bralcem severovzhodne Slovenije in sta torej regionalna dnevnik. Dnevnik Finance pa pokriva predvsem gospodarsko tematiko, čeprav lahko zasledimo vedno pogosteje tudi politične in druge komentarje. V preglednici 1 lahko razberemo podatke o dosegu in branosti časnikov, vključno z elektronskim dostopom. Vidimo, da sta najbolj brana časnika Slovenske novice ter Žurnal 24, vendar ju zaradi specifičnosti načina poročanja rumenega tiska nismo vključili v raziskavo, saj smo iskali predvsem poglobljene komentarje in mnenja na obravnavano temo, ki jih v omenjenih dveh časnikih ni zaznati.

Preglednica 1: Nacionalna raziskava branosti dnevnikov, 2012.

	Doseg enega izida	v 000
Delo	6,7	114
Dnevnik	5,6	96
Ekipa	1,6	27
Finance	2,6	44
Primorske novice	3,2	55
Slovenske novice	17,9	305
Večer	5,7	97
Žurnal 24	14,6	248

Vir: Valicon d. o. o. 2013.

V analizi smo uporabili 84 člankov iz nacionalnih dnevnih časopisov z največjo naklado. Brezplačnike, regijske in tabloidne časopise smo izločili. Besedila v obdobju od 2000 do 2012 smo iskali preko zaključene skupine ključnih besed in njihovih kombinacij na spletnih portalih časopisov Dnevnik, Delo in Finance.

Časopis	Dnevnik	Delo	Finance
Število člankov	24	50	10

Sledi spisek uporabljenih člankov, z navedenim avtorjem članka, naslovom ter imenom časnika, kjer je bil članek objavljen.

Avtorji 84	Naslov članka	Časopis
Adam (2010)	Od doline šentflorjanske do silicijeve doline	Delo
Andrenšek (2012)	Kako sta Fuđš in Fiš dobila krila	Dnevnik
Berce (2013)	Dobrodošli v preteklosti	Delo
Bolarič (2012a)	Programne prilagajajo trgu dela, razvoju tehnologij in povpraševanju	Finance
Bolarič (2012b)	Študij na posojilo vse pogostejša praksa	Finance
Breznik (2011)	O čem pravzaprav govorimo, ko govorimo o avtonomiji?	Delo
Brezovec (2010)	Valček univerzitetne inovativnosti za postarano Evropo	Delo
Bugarič (2007)	Iskanje konsenza za reforme visokega šolstva	Delo
Burawoy (2011)	Želja po tem, da bi bili izkoriščani, narašča	Dnevnik
Cvelbar (2012)	Golobič vidi v visokošolski noveli klientelizem	Finance
Čok (2007)	Če je minister junak, bo dal zakon na vlado in ta ga bo proti volji univerze sprejela	Delo
Čok (2008)	Pri LDS menijo, da se nadaljuje se privatizacija visokega šolstva	Dnevnik
Dakič, Ugovšek in Tomažič (2012)	Sanje o blaginji so minile	Finance
Damijan, Masten in Polanec (2012)	Upajmo le, da je bil superminister preveč priden	Dnevnik
Dimnik in Drole (2008)	Privatizacija visokega šolstva čez vse meje	Dnevnik
Forstnerič (2008)	Visoko šolstvo in tržna ekonomija	Delo
Furlan (2012a)	Kapitalizem ni večer	Delo
Grgič (2012)	Izpovedi ekonomskega morilca: kako korporacije ubijajo revne narode	Delo
Hitij (2006)	Razvrednotenja izobrazbe ne bo	Delo
Hočevar (2012)	Fiktivni študentje nas stanejo med 50 in 100 milijoni	Finance
Hreščak (2012)	Univerze kar z vladno uredbo ob milijone evrov	Dnevnik
Ivelja (2010)	Znanost in javna univerza v neusmiljenih lovkah komercializacije	Dnevnik
Ivelja (2012a)	Avtonomija kot blagor in palica	Dnevnik
Ivelja (2012b)	Kdo bo grobar javnega visokega šolstva	Dnevnik
Ivelja (2012c)	Pejovnik: Povejte mi, kako naj ugasnem študenta in zamrznem profesorja?!	Dnevnik
Ivelja (2012d)	“Pobegnili nam bodo najboljši profesorji”	Dnevnik
Ivelja (2012e)	Slovensko visoko šolstvo krenilo po poti romunizacije ...	Dnevnik
Jančič (2013)	Pikalo rektorjem: Denarja ne bo manj	Delo
Kešeljevič (2012)	Vetnjaško nerazumevanje trga	Dnevnik
Kocijančič (2008)	“Univerza ni trgovina”	Delo
Kodelja (2006)	Izbira zasebne šole ni izbira praška v trgovini	Delo
Kontler Salamon (2003)	V šolskem ministru so proti uvedbi šolnin	Delo
Kontler Salamon (2008a)	Visoko šolstvo strnilo vrste za višje plače	Delo
Kontler Salamon (2008b)	Zakaj je glavno merilo regija in ne kakovost?	Delo
Kontler Salamon (2011c)	Novi pomisleki o izrednem studiju in javni službi	Delo
Kralj (2012)	Strošek visokošolske izobrazbe posameznika se slovenski državi povrne vsaj šestkratno	Dnevnik
Krašovec (2011)	Dvig šolnin pomeni elitizacijo študija	Delo
Krečič (2011)	Univerza v času privatizacije vrednosti	Delo
Kristan (2012a)	Mešetarjenje z visokim šolstvom	Delo
Kristan (2012b)	Nekatere zasebne šole roko v roki s politikom	Delo
Kristan (2012c)	Zakon o visokem šolstvu deli politikom	Delo
Leban (2004)	Dobronamerna popotnica novemu ministru	Delo
Lesjak (2011a)	Drzna (visokošolska) Slovenija?	Finance
Lesjak (2011c)	Socialna razsežnost visokega šolstva v Sloveniji	Finance

Avtorji 84	Naslov članka	Časopis
Maček (2007)	Razpotja slovenskega visokega šolstva	Delo
Marinčič (2010a)	Financiranje visokega šolstva	Delo
Marinčič (2010b)	Poslovni diskurz in akademska kultura	Delo
Markeš (2012)	Alma mater: v dosegu Munchovega krika	Delo
Marušič in Žaucer (2011)	O domnevni potrebi po večanju univerz in velikosti kot kazalniku kvalitete	Dnevnik
Masten (2012)	Obrazi neoliberalizma	Dnevnik
Mencinger (2008)	1 profesor = 0,63 poslanca = 1,03 sodnika = ? vojaka	Delo
Merc (2012)	Bog živi krizo!	Delo
Miklavič (2012)	Mešetarjenje z visokim šolstvom	Delo
Mrakar (2012)	Vlada direktorjem javnih zavodov lomi ude	Dnevnik
Močnik (2010)	Rastko Močnik v Objektivu: Dober kapitalist se ne ravna po trendih	Dnevnik
Močnik (2011)	Med cehovstvom in perifernim kapitalizmom	Delo
Močnik (2012)	Sindikati so v središču spopada, ki odloča o prihodnosti civilizacije	Delo
Možina (2006)	Država hoče študente, ki bodo tudi doštudirali	Delo
Pihler (2011)	Ej, ne dajte se!	Delo
Pivec (2011)	Slovensko visoko šolstvo ni kaotično, a tudi logike ne premore	Delo
Radonjic (2012)	Vladajoči o šolstvu in izobraževanju	Delo
Rončević (2012b)	Odgovor dr. Marku Marinčiču	Dnevnik
Šplichal (2008)	»Sproščanje« visokošolskega izobraževanja	Delo
STA (2012a)	Fiktivni študenti državo stanejo do 100 mio letno	Dnevnik
STA (2012b)	Pejovnik: Kot leta 1970 tudi danes vlada poskuša razvrednotiti vlogo univerze in delo profesorjev	Dnevnik
STA (2012c)	Rektor mariborske univerze: Zasebne fakultete niso dežurni krivec, temveč nelojalna konkurenca	Dnevnik
STA (2012d)	Turk: Risanje sovražnika na zasebnih fakultetah je cenena demagogija	Dnevnik
Šimenc (2006)	Izbira zasebne šole ni izbira praška v trgovini	Delo
Škrlec (2012)	Vlaganje v visoko šolstvo je vlaganje v izhod iz krize	Finance
Štrukelj (2006)	Izbira zasebne šole ni izbira praška v trgovini	Delo
Šušteršič (2005)	»Če obdavčimo brezposelno samohranilko, zakaj ne bi študenta?«	Delo
Tajnikar (2011)	Ej, ne dajte se!	Delo
Tomažič (2010)	Držni »deležniki« znanja v obdobju prenove visokega šolstva	Delo
Toplak (2001)	Akademski šef je tudi finančni šef	Delo
Trnavčević (2012)	Sedem zapovedi za pokop visokega šolstva: Infanzilizacija visokošolskega prostora: Kako hitro uničiti vse, kar ovira izvajanje 'nove strategije'	Delo
Trunk Širca (2011)	Velika pričakovanja se razblinjajo, praznina je vse večja	Finance
Vaupotič (2012)	»Če si nihče ne upa nič več povedati, si je politika visoko šolstvo popolnoma podredila«	Delo
Vehovar (2011)	Izgubljene generacije	Finance
Vintar (2008)	Vzponi in padci slovenskega visokega šolstva: Medvedje lomasenje po zavidljivo razvitem javnem šolskem sistemu	Dnevnik
Visokošolski sindikat Slovenije (2012)	Javno pismo: Zategnimo pasove politiki ali akademskim klikam!	Delo
Zgaga (2006a)	Dr. Pavel Zgaga, pedagoška fakulteta, o študentskih gibanjih in 'revolucionarnem' duhu naših študentov	Delo

Avtorji 84	Naslov članka	Časopis
Zver (2006)	Izbira zasebne šole ni izbira praška v trgovini	Delo
Zver (2012)	Milan Zver, 3. del: o rezih v šolstvo in socialni državi	Delo
Žagar (2010)	Fahidiotizem kot državna »znanstvena« politika	Delo

Članki, katere nismo analizirali, pa je dobro nanje opozoriti, segajo v obdobje po letu 2012. To so članki, ki bolj kot kdajkoli v preteklosti odpirajo 'afere' v visokem šolstvu, torej nezakonita ali ekscenčna dejanja, pa tudi različne prakse, ki so bile vrsto let prisotne v visokošolskem prostoru in so o njih vsi vedeli, le razpravljalo se o njih ni niti v akademski skupnosti niti v javnem prostoru. V letu 2014, 2015 in tudi v začetku leta 2016 pa so bile te prakse izpostavljene sodbam javnosti in populistični obravnavi, delno tudi nadzoru javnih inštitucij. Verjetno jih lahko povežemo z liberalizacijo ali pa vsaj interpretacijo liberalizacije trgov visokošolskih storitev, ki se je kazal v izjemnem vpisu izrednih študentov v visokošolske programe v letih 1995–2008, v fragmentaciji 'bolonjskih' visokošolskih programov ter želji po komercializaciji teh programov in v prekarizaciji zaposlitev na področju raziskovalnega in pedagoške dela.

Pri izbiranju besedil se seveda nismo omejili le na prispevke, ki izrecno uporabljajo izraz marketizacija, saj je ta povezana z vrsto drugih terminov in pogledov na visoko šolstvo, kot npr. komercializacija, tržnost, privatizacija, financiranje itn. Čeprav marketizacije sploh ne omenijo, se ukvarjajo s problemi, vzvodi in posledicami marketizacije. Nekateri izločeni prispevki, v katerih je moč najti ta izraz, pa jo omenjajo le tako mimogrede, ker je pač moden ali ker se dobro sliši, brez da bi posebej utemeljevali ali razglabljali o njegovi vsebini, vzrokih ali posledicah. Ob tem je vsebina besedil zelo raznolika, obravnavajo študentske tematike, zaposljivost diplomantov, vprašanja visokošolskih institucij, težave visokošolskega sistema, kakovost izobraževanja, dostopnost visokošolskega izobraževanja, finančno vzdržnost sistema, spremembe visokošolskih zakonov in uredb idr. Občasno je zajeti del besedila nekoliko obsežnejši, v skrbi da se ne izgubi kontekst avtorjeve misli ter za boljše razumevanje analize odlomka.

Proces kodiranja, ki ga razumemo kot analitičen proces, znotraj katerega kategoriziramo podatke za lažjo analizo, kategoriziranje pa kot proces, v katerem prepoznamo, razlikujemo in razumemo različne ideje ter združevanje pojmov v kategorije z nekim specifičnim namenom (Cohen in LeFebvre 2005, 2–6), je vključeval razvoj, finalizacijo ter uporabo strukture kodiranja. Omeniti moramo, da nekateri avtorji (npr. Morse in Richards 2002; Janesick 2003) zagovarjajo pristop enega raziskovalca pri kodiranju, ker naj bilo to zaželeno in dovolj. Raziskovalec naj bi bil instrument; podatki in analiza so tako prepleteni, da bi morali biti integrirani s strani ene

osebe, ki naj bi bil "koreograf lastnega plesa" (Janesick 2003). Takšne analize ne morejo ponoviti drugi raziskovalci, ki izhajajo iz drugačnih tradicij ali paradigem. Nasprotno, pa drugi avtorji (Denzin 1978; Patton 1999; Pope, Ziebland in Mays 2000) priporočajo, naj kodiranje razvije skupina raziskovalcev različnih korenin, da bi se izboljšalo globino in širino analize ter ugotovitev.

Ob tem so bile uporabljene strukturirane, analitične tehnike vključno s sortiranjem, kategoriziranjem in poimenovanjem tem, da bi dosegli bolj rigorozno ter veljavno analizo vsebin. Po urejanju gradiv so bile določene enote kategoriziranja, pri čemer je bil uporabljen klasičen pristop h kategoriziranju: identificirani so bili osrednji pojmi in teme, ločeni so bili ključni in postranski pojmi, ključni pojmi so bili razvrščeni v časovno ali vzročno-posledično zaporedje, nakar so bili dodani še kontekstualni pojmi. Pri tem se nismo usmerili na strogo lingvistično ali semantično obravnavanje kategoriziranja in posledično ločevanje glagolov, samostalnikov, pridevnikov, temveč smo zajeli vse povezane pojme. Sledil je izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij. Kodiranje in kategoriziranje je bilo izvedeno ročno, z označevanjem pojmov v besedilih z različnimi barvami (glej Hay 2005).

S prebiranjem, zapisovanjem, označevanjem in številnimi iteracijami smo identificirali končno število trinajstih tem oz. kategorij, ki po našem mnenju dobro ponazarjajo prisotne diskurze v analiziranih besedilih.

Kategorija	Ključni pojmi
1 Javno visoko šolstvo	brezplačno, dostopno, država, vloga, javna dobrina, razlike, potrebe, poslanstvo, pomen, funkcija
2 Kakovost visokega šolstva	cena visokošolskega izobraževanja, razlike med kakovostjo javnega in zasebnega visokega šolstva, množičnost izobraževanja in njen vpliv na kakovost
3 Financiranje visokega šolstva	šolnine, financiranje, denarni prispevek, vključenost posameznikov pri financiranju, uredba o javnem financiranju, vavčerski sistem, študentska posojila, plačljive oblike študija, zniževanje javnih izdatkov, plačni sistem javnih uslužbencev, državni proračun, postavka za visoko šolstvo, sredstva za izobraževanje
4 Privatizacija visokega šolstva	privatizacija javnih storitev, vstop zasebnih ponudnikov, uvajanje kvazitrgov, javno financiranje zasebne dejavnosti, nenadzorovana privatizacija visokega šolstva, klientelizem, divja privatizacija raziskovalne dejavnosti, povezane osebe, lastniška struktura, koncesije s prekanim kadrom, tranzicijski tip ustanavljanja visokošolskih institucij
5 Neoliberalizem	neoliberalna politika, neoliberalistične doktrine, neoliberalna dominacija, neoliberalno divjanje, trg ekonomskih idej, mladoekonomisti, korporacijska kultura visokošolskega menedžmenta, kompradorska buržoazija, korpokracija, monopol nad izvajanjem zasebnega šolstva
6 Marketizacija	kapitalsko prestrukturiranje socialne države, marketizacijski procesi, odgovornost za porabo javnih sredstev, ustvarjanje trga, decentralizacija in deregulacija, odzivnost na pričakovanja in potrebe, tržne zakonitosti, konkurenca, izobraževanje kot tržna dobrina, tržne zakonitosti, potrošništvo, tržni liberalizem

Kategorija	Ključni pojmi
7 Nacionalni interes	javna percepcija edukacijskega sistema, javna podpora terciarnemu izobraževanju, socialni transferji, izobraževalni nacionalni interesi, pomen izobraževanja za državnost, državljanska vzgoja, preživetje skupnosti, državna raziskovalna in razvojna politika, nacionalni izobraževalni sistemi, nacija, družbeni razvoj, nadnacionalna regulacija
8 Visokošolska reforma in vplivi EU	bolonjska reforma, masifikacija, množičnost študija, evropeizacija, prenavljanje šolskih sistemov, histerija šolskih politik, poenotenje visokošolskega prostora, revizija programov, kreditni sistem, spremembe, novela zakona o visokem šolstvu, visokošolske reforme, eksperimentiranje z izobraževanjem
9 Globalizacija izobraževanja	protagonisti transnacionalnega neoliberalizma, WTO, IMF, OECD, lastniki kapitala, globalni kapitalizem, neoinstitucionalizem, skupen evropski visokošolski prostor, mednarodno sodelovanje univerz
10 Liberalizacija, tržna dejavnost in konkurenčnost	tržno tekmovanje univerz, rangiranje, povečevanje ponudnikov, trg visokošolskih storitev, konkurenca, povpraševanje, zahteve, trženje, liberalizacija visokega šolstva, ekonomska učinkovitost, nelojana konkurenca, pogoji poslovanja
11 Študentje	odjemalci visokošolskih storitev, udeleženci visokošolskega procesa, povpraševalci po znanju, dijaki, izredni študenti, otroci, mladi, talent, mobilnost mladih, štipendije, prevozni stroki, stroški bivanja, študentsko delo, starši
12 Visokošolski učitelji in sindikati	zaposleni, izvajalci, akademska skupnost, asistent, profesor, visokošolski učitelji, habilitacije, mobilnost učiteljev, sindikati, raziskovalni projekti, mladi sodelavci, predavanja, odpuščanje, upokojevanje, prekarno delo
13 Visokošolske institucije	univerza, visokošolske institucije, visokošolske ustanove, fakultete, visokošolski zavodi, NAKVIS, akreditacija, evalvacija, raziskovalne in izobraževalne institucije, organiziranost, poslovne šole, zasebni visokošolski zavodi, javni zavodi, centralizacija, univerzitetni management, rektorji, avtonomija univerze, akademsko-javno-zasebno partnerstvo, hibridna pravna osebnost

Običajno se pri analizi člankov iz dnevnega časopisja poleg vsebine analizira tudi druge elemente članka, kot so npr. velikost naslova, prostorska umeščenost članka, dodane slike, ipd., saj ustvarjalci s temi elementi dnevnika poudarjajo pomen članka (Rožac 2011, 345). Temu smo se izognili, ker nas je zanimal le diskurz in kontekst, ki se izkazuje skozi zapisano. Pri semantični analizi lahko po Verschuerenu (2000, 14) obravnavamo besedilo na mikroravni (izbor jezikovnih sredstev, ki je vedno ideološko motivirano) ali na makroravni (pomen besedila kot celote – če ga razstavimo na sestavne dele in jih analiziramo, njihov pomen ne bo enak pomenu celote), ki jo uporabljamo v nadaljevanju. Analiza besedila in diskurza bo izpeljana s pomočjo analize makropropozicij, kot bistvenih pomenov besedila, izpeljanih iz besed in stavkov, da bi prepoznali pomen na abstraktni ravni s pomočjo posploševanja, povezovanja in izpuščanja manj pomembnega (Van Dijk 1980). Teme, po katerih smo uredili izseke besedil je Van Dijk (1988, 63) označil za posplošene makropropozicije. Identificirane so bile prisotne in neprisotne makropropozicije v izbranih besedilih. Seveda bi lahko analizirali tudi vire besedil, saj pišejo članke tako novinarji kakor tudi gostujoči pisci. Ob dveh novinarkah, ki sta se specializirali za področje

1 semantika = pomen (besed, fraz...)

visokošolskega izobraževanja, kot avtorje največkrat srečujemo visokošolske učitelje, uradnike in druge deležnike, tako ali drugače povezane s sektorjem. Nekateri avtorji rutinsko povzemajo izvirne vire, drugi so kritični, tretji pa pronicljivo diskurzivni. Ob upovedovanju svojih misli in konstruktov avtorji reinterpreterirajo dogajanja in obenem podeljujejo vrednostne sodbe, ki jih bralci ponovno interpretirajo po svoje, v odvisnosti od svojega vedenja, znanja, poznavanja tematike, preteklih izkušenj itn., s čemer avtorji sooblikujejo ali vsaj vplivajo tudi na ustvarjanje javnega mnenja. Tudi zato je med različnimi političnimi opcijami vedno potekala bitka za »nadzor« nad tiskom in drugimi mediji, spomnimo se le afere financiranja brezplačnikov pred parlamentarnimi volitvami leta 2008, zadnji primer je ustanovitev strankarske televizije Nova TV.

Aktualna vprašanja visokošolskega izobraževanja v povezavi z marketizacijo

Ugotovimo lahko dejansko vseprisotnost marketizacije v slovenskem visokem šolstvu. Sledi nekaj konkretnjših vpogledov, s katerimi bomo tudi kvantitativno pojasnjevali določena dejstva tržne subjektivnosti in neoliberalnega upravljanja visokošolskega sistema v Sloveniji. Razvidni bodo tudi izidi konzumerističnega obrata v visokem šolstvu. Analizirali smo dostopnost visokošolskega izobraževanja, deleže vpisa in dokončanja, kakor tudi financiranje visokošolskega sistema in prihajajoče trende.

Dostopnost visokošolskega izobraževanja

Dostopnost visokošolskega izobraževanja je možno razumeti in preučevati na več načinov. Obravnavati je potrebno finančni vidik in vrste pomoči študentom, kakor tudi fizično dostopnost, bližino študija, saj oddaljenost ali neobstoje želene študije v državi oteži možnost izbire potencialnim študentom. Zaradi naraščajočih stroškov, ki jih imajo študenti ter njihovi starši, se mnogi visokošolski zavodi in visokošolski sistemi soočajo z izzivom vzdrževanja visokošolske dostopnosti, še posebno za manj premožne, manjšine, podeželske ter druge tradicionalno zapostavljene posameznike (Johnstone 2003).

Z namenom preučiti, kako je visokošolsko izobraževanje razporejeno geografsko v slovenskem prostoru, je v preglednici 2 narejena analiza razvoja razpršenosti visokošolskih zavodov po regijah, glede na uradne podatke pristojnih ministrstev.

Preglednica 2: Število visokošolskih zavodov po regijah, 2000/2001–2009/2010.

	2000/2001	2007/2008	2009/2010
Osrednjeslovenska	27	32	35
Obalno-kraška	5	9	9
Gorenjska	1	4	4
Goriška	1	7	8
Savinjska	0	3	6
Jugovzhodna Slovenija	1	2	6
Pomurska	0	0	0
Notranjsko-kraška	0	0	0
Podravska	9	13	14
Koroška	0	1	2
Spodnjeposavska	0	0	2
Zasavska	0	0	0
Skupaj	44	71	86

Viri: MIZKŠ 2012d; MVZT 2010c; Marjetič in Dobnikar 2010.

32

Takoj je opazna velika koncentracija visokošolskih zavodov v večjih slovenskih mestih, kjer so locirane tudi slovenske univerze, vendar pa je zaznan trend širjenja visokošolske ponudbe v regijska središča. Pretežno so tam ponujani družboslovni programi, tudi zaradi višjih stroškov naravoslovnega študija, ki jih prinesejo laboratoriji, tehnična oprema, ipd.

Obstajajo mnogi zagovorniki šolnine ali pa delitve stroškov (ang. *cost sharing*), ki ta princip opravičujejo z enakostjo (ideološko vprašljivo) – posameznik, ki ima koristi, naj vsaj deli stroške (Hansen in Weisbrod 1969; Hearn, Griswold in Marine 1996; Jallade 1978; Psacharopoulos in Woodhall 1985). Agarwal (2006) predstavlja situacijo v Indiji, kjer sta vstop zasebnih ponudnikov in zviševanje šolnin v javnih visokošolskih zavodih, brez da bi poskrbeli za podporne programe za finančno pomoč študentom, povzročila zmanjšanje dostopnosti visokega šolstva za revnejši del populacije; medtem pa nenadzorovana rast zasebnih neakreditiranih ponudnikov proizvaja množico nezaposljivih diplomantov, čeprav bi jih indijsko gospodarstvo nujno potrebovalo.

V preglednici 3 pa vidimo uradne podatke ministrstva za akreditirane dislocirane enote visokošolskih zavodov. Poleg ustanavljanja visokošolskih zavodov v regijskih središčih je zaznati tudi prakso uvajanja visokošolskega študija izven sedeža institucije in tako povečevanja baze študentov, saj se jim tako študij približa. Ker gre predvsem za izredni študij, je tako omogočeno tudi zaposlenim, da se odločijo za vpis. Velja omeniti, da so v preglednici navedeni podatki o akreditiranih dislociranih enotah, za katere pa ni nujno, da se študij tam tudi dejansko izvaja, še izvaja ali pa vsaj redno izvaja. Če pogledamo še analizo vpisanih študentov, lahko razberemo lokalno in krajevno navezanost slovenskih študentov. Možno pa je tudi, da je

manjša študijska mobilnost rezultat ekonomske in družbene krize določenih družbenih slojev ali regij.

Iz analize vpisa na visokošolske zavode 2000/2001 (Univerza v Ljubljani 2001) razberemo, da je bil med vpisanimi na UL največji delež študentov iz osrednjeslovenske regije (38,2 %); med vpisanimi na UM največ iz podravske regije (34,5 %) ter kandidati iz Savinjske regije (19,7 %). Med vpisanimi na samostojne visokošolske zavode je bil največji delež študentov iz osrednjeslovenske regije (22,6 %), visoki pa so bili tudi deleži študentov iz regij, kjer so sedeži visokošolskih zavodov (študentje iz obalno kraške 16,8 %, jugovzhodne Slovenije 13,9 % in goriške 11,4 %). Ko te rezultate primerjamo z zadnjimi dostopnimi, t.j. iz vpisa 2011/2012 (Univerza v Ljubljani 2012a) lahko vidimo, da se je število vpisanih na UL iz osrednjeslovenske regije dvignilo na 40,5 %, na UM pa 42,34 % (pred desetletjem 34,5 %) iz podravske regije.

Ustanovitev novih univerz ter visokošolskih zavodov je vodila k regionalizaciji vpisa in manjši mobilnosti. Tako kažejo podatki o vpisu na UNG, kjer imajo 69,8 % delež študentov iz goriške regije preostalo pa iz drugih regij. Na UP pa se je vpisalo 21,0 % kandidatov iz obalno-kraške regije. Razloga za drugačno sliko na UP sta predvsem dva, posamezni visokošolski zavodi imajo precej razvejano mrežo dislociranih enot po celi Sloveniji, pa tudi študij na Obali ima verjetno svoj šarm in se študentje še toliko raje odločajo za študij ob morju, čeprav bi morda raje videli, da bi se študentje tako odločali zaradi kakovosti študija.

Po analizi Marjetičeve in Dobnikarjeve (2010) je v študijskem letu 2008/2009 glede na kraj študija največ študentov študiralo v osrednjeslovenski regiji (64 %), v podravske regiji (19 %) ter obalno-kraški regiji (6 %). Avtorici sta ugotovili, da je število študentov, ki študirajo v osrednjeslovenski regiji dvakrat večje od števila študentov s stalnim prebivališčem v tej regiji. Večje od števila študentov s stalnim prebivališčem v regiji je še število študentov, ki študirajo v podravske in obalno-kraški regiji; v vseh treh regijah imajo javno univerzo (Marjetič in Dobnikar 2010).

Preglednica 3: Dislocirane enote visokošolskih zavodov vpisane v razvid visokošolskih zavodov na dan 30. 9. 2012.

Statistična regija	UL	UM	UP	UNG	EMUNI univerza	SVZ – javni	SVZ – zasebni brez kon- cesije	SVZ – zasebni ni z vsaj eno kon- cesijo	Skupaj
Pomurska	2	3	2				1		8
Podravska	3	3	3				2	2	13
Koroška	2	3	1				1		7
Savinjska	4	6	2				2	1	15
Zasavska	1	1							2
Spodnjeposavska	2	2							4
JV Slovenija	4	3	1				1	1	10
Osrednjeslovenska	1	2	1	1		1	3	7	16
Gorenjska	3	3	1				2	1	10
Notranjsko-kraška	1			1					2
Goriška	3	2	4			1	1		11
Obalno-kraška	3	1	1						5
Slovenija	29	29	16	2	0	2	13	12	103
Tujina	2		1	2			2		7
Skupaj	31	29	17	4	0	2	15	12	110

Vir: MIZKŠ 2012d.

Delež vpisa na visokošolske inštitucije

Število potencialnih študentov bo v Sloveniji do leta 2020 še naprej upadalo. Kohorta devetnajstletnikov, ki običajno vstopajo v visoko šolstvo, bo v letu 2020 manjša za 20 % v primerjavi z letom 2010. Projekcije prebivalstva kažejo, da bo po letu 2020 število potencialnih študentov do leta 2030 naraščalo, nakar bo sledil ponoven upad do leta 2060, veliko večji kot v letu 2020. (Komljenovič in Marjetič 2010)

V preglednici 4 lahko vidimo spremembe v deležu mladih, ki so vključeni v nadaljnje izobraževanje po zaključenem srednješolskem izobraževanju; v letu 2008 je bilo vključenih že 50,3 % vseh devetnajstletnikov.

Preglednica 4: Delež mladih vključenih v terciarno izobraževanje, za leta 1996, 2000, 2004, 2008 in 2011 (na dan 15. oktober).

Starost	1996	2000	2004	2008*	2011
19	32,4	37,9	44,5	50,3	48,7
20–22	29,1	39,9	47,7	53,1	51,7

Opomba: * V letu 2008 je bila spremenjena definicija prebivalstva, kar je vplivalo na nekoliko večji padec prebivalstva, kar vpliva na indeks. Vira: preračuni po SURS 2012c, SURS 2012e.

V preglednici 5 lahko preučimo UNESCO-ve (The World Bank 2012) podatke za deleže vpisa v terciarno izobraževanje (ISCED 5 in 6), ne gle-

de na starost, izraženo kot odstotek celotne populacije starostne skupine iz generacije petletnikov, za izbrane države. Kot vidimo prednjačijo ZDA in Finska, tudi Slovenija jima tesno sledi. Pred komentiranjem podatkov je dobro pogledati tudi odstotek študentov, ki visokošolsko izobraževanje dejansko zaključijo, pa tudi dolžino izobraževanja.

Preglednica 5: Vpis mladih v terciarno izobraževanje (%).

Država	2007	2008	2009	2010
Avstralija	72	72	76	80
Avstrija	51	56	60	
Belgija	63	64	67	
Bosna in Hercegovina	33	35	36	37
Bolgarija	49	50	53	57
Čile	52	55	59	
Česka	53	57	61	
Danska	79	76	74	
Estonija	65	63	63	
Finska	94	95	92	94
Francija	55	54	55	
Hrvaška	47	49	49	54
Indija	13	15	16	18
Irska	60	58	61	
Izrael	61	60	62	
Italija	66	66	66	
Japonska	58	59	59	60
Kitajska	22	22	24	26
Latvija	71	68	66	60
Litva	75	76	77	74
Madžarska	66	64	62	
Makedonija	35	40	40	39
Mehika	26	27	27	28
Nova Zelandija	79	78	83	83
Norveška	76	73	74	74
Poljska	67	69	71	
Portugalska	57	61	62	
Porto Rico	71	77	81	86
Romunija	56	62	64	59
Ruska Federacija	73	75	76	
Srbija	48	49	50	49
Slovaška	49	52	54	55
Slovenija	85	86	87	
Španija	69	71	73	
Švedska	75	71	71	74
Švica	48	50	51	55
Ukrajina	76	79	81	79
Združeno kraljestvo	59	57	59	
ZDA	83	85	89	95

Vir: The World Bank 2012.

Zanimivo je dejstvo, da so v državah, kjer je visoko šolstvo plačljivo (razen nekaterih izjem, kot npr. ZDA), delež študirajoče mladine veliko nižji kot v državah, kjer je brezplačno. So pa tudi izjeme, npr. skandinavske države (Švedska, Danska, Norveška) imajo brezplačno visoko šolstvo, vendar pa so tam tudi izjemno visoki življenjski stroški. Če jih ne poravnava-jo starši, se morajo študentje zadolžiti za čas izobraževanja. Finska, ki ima tudi brezplačno visoko šolstvo, pa ima nekoliko nižje življenjske stroške od skandinavskih sosed in aktivno politiko vključevanja mladih v različne oblike terciarnega izobraževanja, zato se to odraža tudi pri deležu mladih, ki vstopajo v finsko visoko šolstvo.

V preglednici 6 sledi primerjava razpisanih mest za visokošolski študij v Republiki Sloveniji v razponu desetih let, za študijsko leto 2000/2001 ter 2010/2011. V teh desetih letih se je zgodilo marsikaj, od ustanovitve novih univerz, nastanka več samostojnih visokošolskih zavodov, bolonjske reforme in množičnejšega vpisa, pa tudi posledice upadanja številčnosti generacij se dajo razbrati.

Preglednica 7 nam daje pregled nad številom študentov po posameznih oblikah visokošolskega izobraževanja – visokošolski, univerzitetni, magistrski in doktorski študij; vrsti institucij – univerze in samostojni visokošolski zavodi ter načinu študija – redni in izredni.

Iz preglednice je razvidno, da se še vedno izvaja največji delež visokošolskega izobraževanja na univerzah. Izredni študij naglo ugaša in ostaja le še pomembna domena samostojnih visokošolskih zavodov, medtem ko se na univerzah pojavlja predvsem kot magistrski in doktorski študij. Nekateri izmed samostojnih visokošolskih zavodov izkoriščajo tudi priložnosti, ki so nastale z možnostjo izrabe novih tehnologij in izvajajo študij na daljavo, ki je lahko pomembna tržna niša.

Preglednica 6: Razpisana vpisna mesta na visokošolski študij v Republiki Sloveniji 2000/2001 in 2010/2011.

Republika Slovenija	2000/2001			2010/2011		
	Redni	Izredni	Skupaj	Redni	Izredni	Skupaj
<i>Univerza v Ljubljani</i>	9593	3843	13436	11264	3072	14336
Enoviti mag.štud. programi (EM)				713	65	778
Univerzitetni programi (UN)	6432	1318	7750	7221	1622	8843
Visokošolski strokovni programi (VS)	3161	2525	5686	3330	1385	4715
<i>Univerza v Mariboru</i>	6914	2692	6914	5512	2052	7564
Enoviti mag. štud. prog. (EM)				86	0	86
Univerzitetni programi (UN)	2145	565	2710	3031	807	3838
Visokošolski strokovni programi (VS)	2077	2127	4204	2395	1245	3640
<i>Univerza na Primorskem</i>				1785	645	2430
Univerzitetni programi UN				950	110	1060
Visokošolski strokovni programi VS				835	535	1370
<i>Univerza v Novi Gorici</i>				250	0	250
Univerzitetni programi UN				150	150	150
Visokošolski strokovni programi VS				100	0	100
<i>Javni in koncesionirani samostojni visokošolski zavodi</i>	480	995	1475	1085	900	1985
Univerzitetni programi UN				315	160	475
Visokošolski strokovni programi (VS)	480	995	1475	770	740	1510
<i>Republika Slovenija skupaj</i>	14295	7530	21825	19896	6669	26565
Enoviti mag. štud. programi (EM)				799	65	864
Univerzitetni programi (UN)	8577	1883	10460	11667	2699	14366
Visokošolski strokovni programi (VS)	5718	5647	11365	11335	3905	11335

Vir: Univerza v Ljubljani 2000; Univerza v Ljubljani 2010.

Vpisa v stare, predbolonjske programe ni več, saj so že vsi visokošolski zavodi prešli na bolonjski program, tudi zaradi lažjega vključevanja v mednarodno sodelovanje in ohranjanja konkurenčnosti.

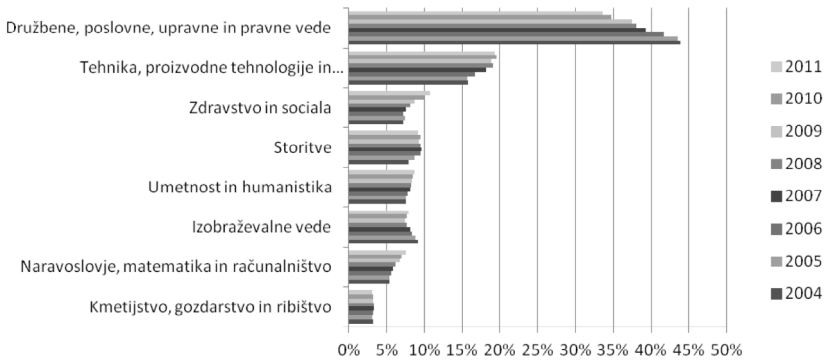
Preglednica 7: Študentje visokošolskega izobraževanja po vrsti izobraževanja, Slovenija 2011/12.

	Letniki – skupaj			od tega 1. letnik		
	Skupaj	Redni	Izredni	Skupaj	Redni	Izredni
Visokošolski zavodi – skupaj	89.600	71.551	18.049	29.610	24.702	4.908
Visokošolsko strokovno (prejšnje)	2.721	1.982	739	-	-	-
Visokošolsko strokovno (1. bolonjska stopnja)	25.374	16.834	8.540	9.845	7.546	2.299
Visokošolsko univerzitetno (prejšnje)	12.468	11.398	1.070	-	-	-
Visokošolsko univerzitetno (1. bolonjska stopnja)	29.859	27.731	2.128	11.799	10.947	852
Magistrsko (prejšnje)	1	-	1	-	-	-
Magistrsko (2. bolonjska stopnja)	15.079	12.712	2.367	6.765	5.947	818
od tega enovito magistrsko	3.211	3.094	117	1.008	950	58
Doktorsko (prejšnje)	645	171	474	-	-	-
Doktorsko (3. bolonjska stopnja)	3.453	723	2.730	1.201	262	939
Univerze	79.449	67.151	12.298	26.610	23.216	3.394
Visokošolsko strokovno (prejšnje)	2.719	1.982	737	-	-	-
Visokošolsko strokovno (1. bolonjska stopnja)	18.403	14.490	3.913	7.944	6.760	1.184
Visokošolsko univerzitetno (prejšnje)	12.468	11.398	1.070	-	-	-
Visokošolsko univerzitetno (1. bolonjska stopnja)	28.810	26.894	1.916	11.476	10.699	777
Magistrsko (prejšnje)	1	-	1	-	-	-
Magistrsko (2. bolonjska stopnja)	13.348	11.701	1.647	6.085	5.545	540
od tega enovito magistrsko	3.211	3.094	117	1.008	950	58
Doktorsko (prejšnje)	597	123	474	-	-	-
Doktorsko (3. bolonjska stopnja)	3.103	563	2.540	1.105	212	893
Samostojni visokošolski zavodi	10.151	4.400	5.751	3.000	1.486	1.514
Visokošolsko strokovno (prejšnje)	2	-	2	-	-	-
Visokošolsko strokovno (1. bolonjska stopnja)	6.971	2.344	4.627	1.901	786	1.115
Visokošolsko univerzitetno (prejšnje)	-	-	-	-	-	-
Visokošolsko univerzitetno (1. bolonjska stopnja)	1.049	837	212	323	248	75
Magistrsko (prejšnje)	-	-	-	-	-	-
Magistrsko (2. bolonjska stopnja)	1.731	1.011	720	680	402	278
od tega enovito magistrsko	-	-	-	-	-	-
Doktorsko (prejšnje)	48	48	-	-	-	-
Doktorsko (3. bolonjska stopnja)	350	160	190	96	50	46

- ni pojava

Vir: SURS 2012g.

Pomembno vprašanje je tudi, katera področja študija izbirajo študentje ob vpisu in v sliki 1 lahko preverimo, kakšne spremembe so se dogajale od leta 2004.

Slika 1: Delež študentov terciarnega izobraževanja glede na izbiro študijskih področij od študijskega leta 2004/05 do 2011/12 (v %).

Vir: preračuni po SURS 2012d.

Še zmeraj se največ študentov dodiplomskih študijskih programov in študijskih programov druge stopnje vpiše na družbene, poslovne, upravne in pravne vede, vendar pa je ta delež upadel s 43 %, kolikor je znašal 2004/2005, pod 35 % v študijskem letu 2011/2012. Veliko zanimanja je tudi za področje tehnike, proizvodnih tehnologij in gradbeništva z 19 % vpisanih študentov, kjer je opaziti znaten porast vpisa. Sledi področje zdravstva in sociala z 11 % vpisanih študentov in tudi beleži precejšen porast. Interes za storitve nekoliko upada, za področje umetnosti in humanistike pa vztrajno rahlo raste. Zlagoma se povečuje tudi zanimanje za matematiko, naravoslovje in računalništvo – približuje se 8 % vpisa. Delež študentov na področju kmetijstva, gozdarstva, ribištva in veterinarstva pa se še naprej zmanjšuje.

Število diplomantov in družba znanja

Družba znanja predstavlja pomembno vizijo Evropske unije. Najpomembnejša ekonomska premisa za 'akademizacijo' delovne sile je po Næssu (2011) v tem, da bolahko izobraženi zaposleni uporabili svoje znanje in veščine za dvig večinskega nivoja ter produktivnosti na mnogih delovnih mestih, v primerjavi z manj izobraženimi zaposlenimi. Da bi v različnih državah lahko merili uresničevanje te vizije, je dogovorjeno spremljanje različnih kazalnikov, ki zajemajo človeške in finančne vire, ki so bili vloženi v izobraževanje, merijo dostopnost izobraževanja, mobilnost in prehodnost študentov, hitrost zaključevanja ter prehoda na trg dela in podajajo informacije o kakovosti študijskih rezultatov ter o širših gospodarskih in družbenih koristih izobraževanja.

Dejstvo pa je tudi, da veliko vpisanih študentov študija ne dokonča. Razlogov je mnogo, velik problem predstavlja predvsem fiktivni vpis zaradi želenega študentskega statusa, ki omogoča delo preko študentskih servisov, zavarovanje, prehranjevalne bone in druge ugodnosti. Pomanjkanje enotne vpisne evidence takšne in drugačne zlorabe omogoča. Marsikdo skuša redno študirati ob delu, kar je naporno, pa tudi ko študent pridobi stalen vir dohodka 'pozabi' dokončati študij – morda tudi ne vidi resnične dodane vrednosti diplome, saj ne verjame, da bi mu lahko prinesla boljše delovno mesto. Ker diplomanti ne dobijo rednega dela, študentje vlečejo absolventski status, vse to se negativno odraža pri doseganju zastavljenega cilja bolonjske reforme – skrajšanja časa visokošolskega študija in čimhitrejši prehod na trg dela. Ko izčrpajo vse možnosti diplomirajo in se vpišejo na podiplomski študij, kjer imajo spet možnost več let študirati. Ker praviloma ob študentskih delih ne delajo na področju, za katero se izobražujejo, so ob zaključku izobraževanja prekvalificirani, prestari in brez primerne delovnih izkušenj.

Druga težava je v odprtosti in dostopnosti visokošolskega sistema, zaradi česar skoraj vsakdo meni, da je sposoben pridobiti diplomu in se zato nekritično zgolj zaradi inercije po nadaljevanju izobraževanja vpisuje naprej na zahtevne programe, kar vodi v razočaranja. Dokler so bili visokošolski zavodi financirani po glavi študenta, so marsikje prihajali v skušnjavo zniževanja kriterijev, da bi si na tak način izboljšali prehodnost študentov, kar pa seveda ni dobro znamenje za kakovost visokošolskega študija in diplomantov. Ljudje smo kljub vsemu racionalna bitja in bomo večinoma vložili samo toliko dela, časa in truda, kolikor je nujno potrebno. Znale so afere iz različnih visokošolskih okolij, v zvezi s 'kupljenimi' diplomami, prepisovanjem diplomskih del ter primeri podiranja hitrostnih rekordov pri času dokončanja študija. Seveda pa takšni ekscesi ne pomenijo splošne prakse.

Iz preglednice 8 lahko ocenimo povečevanje deleža prebivalcev z doseženo visokošolsko izobrazbo v Sloveniji. Sorazmerno z naraščanjem števila prebivalcev, ki se vključuje v izobraževanje, se izboljšuje tudi izobrazbena sestava prebivalstva: v letu 2008 smo tako imeli med odraslim prebivalstvom v starosti 25 do 64 let že 82 % prebivalcev z dokončano najmanj srednješolsko izobrazbo, med temi pa 23 % z dokončano višjo ali visoko izobrazbo (SURs 2009).

Preglednica 8: Prebivalstvo Slovenije, staro 15 let in več, z doseženo visokošolsko izobrazbo od 1961 do 2008.

Leto	1961	1971	1981	1991	2002	2004	2006	2008
Prebivalci (v %)	1,3	2,0	3,1	4,3	7,9	9,5	11,1	12,1

Vir: prirčje po MVZT 2010b.

Tudi raven izobrazbe med delovno aktivnim prebivalstva se v Sloveniji zvišuje. Tako je bilo decembra 2011 med 817.000 delovno aktivnimi osebami približno 28 % z višjo ali visokošolsko izobrazbo, 58 % s srednješolsko, 14 % pa z zaključeno osnovnošolsko izobrazbo (Malešič 2012). Le pet let prej, leta 2006, je bilo med 802.331 delovnimi aktivnimi prebivalci (kar je predstavljalo 70,1 % populacije Slovenije) visokošolsko izobraženih 15,9 % (Povhe 2008). Pri tem razumemo kot delovno aktivno prebivalstvo (SURS b. l.):

- zaposlene osebe, ki so v delovnem razmerju; izvoljeni ali imenovani nosilci javne ali družbene funkcije; matere z otrokom, ki delajo po posebnih predpisih; lastniki podjetij in niso zavarovani iz drugega naslova; od 1.1.1999 udeleženci javnih del;
- zaposlene osebe, ki so v delovnem razmerju: pri osebah, ki opravljajo gospodarsko ali pridobitno dejavnost; pri osebah, ki opravljajo poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic; pri fizičnih osebah, ki uporabljajo dopolnilno delo drugih ljudi;
- samozaposlene osebe, ki opravljajo gospodarsko ali pridobitno dejavnost (samostojni podjetniki posamezniki) in osebe, ki opravljajo poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic (npr. samostojni raziskovalci).

Preglednica 9: Vpis na terciarni študij, redni in izredni, zasebni in javni ter število terciarnih diplomantov v Sloveniji, 1981–2011.

	Vpis	Št. diplomantov
1981	27,707	6,756
1982	26,207	6,614
1983	26,197	6,659
1984	27,403	6,212
1985	27,691	5,963
1986	29,601	5,801
1987	30,985	5,626
1988	30,981	5,847
1989	31,055	6,158
1990	34,228	6,538
1991	33,388	6,043
1992	38,388	6,572
1993	39,264	6,860
1994	42,054	6,549
1995	43,249	7,166
1996	47,908	8,557
1997	53,483	8,920
1998	79,126*	9,761
1999	83,816	10,536
2000	91,494	11,497
2001	99,214	11,991
2002	101,458	14,278
2003	104,396	13,931
2004	112,228**	14,888
2005	114,794	15,787
2006	115,944	17,145
2007	115,445	16,680
2008	114,391	17,221
2009	114,873	18,103
2010	107,134	19,694
2011	104,003	20,461

*Od študijskega leta 1997/98 so upoštevani tudi absolventi s statusom študenta.

**Od študijskega leta 2004/05 je pri podiplomskem študiju zajeti tudi vpis na doktorski študij.

Vir: SURS 2012f.

Kot je razvidno iz preglednice 9, je število novih diplomantov v zadnjih dvajsetih letih hitro rastlo. V letih 1985–1990 je opaziti stagniranje, po letu 1991 pa strmo rast. V primerjavi z letom 1991, ko je bilo v Sloveniji 6.000 diplomantov terciarnega študija, je njihovo število leta 2011 preseгло 20.000. Od tega jih je po Kozmeljevi (2012) skoraj četrtina diplomantov višjega strokovnega izobraževanja (4.832), predvsem s področja *družbene vede, poslovne vede in pravo*, število visokošolskega študija pa 15.629, kar je nekoliko manj kot leta 2010. Med temi diplomanti jih je 41 % študiral na področju *družbene vede, poslovne vede in pravo*, na področjih *znanost,*

matematika in računalništvo ter tehnika, proizvodne in predelovalne tehnologije in gradbeništvo pa tretjina diplomantov visokošolskega študija. Bolonjskih diplomantov je bilo v letu 2011 že 37 % vseh visokošolskih diplomantov (ibid.).

Preglednica 10: Študenti terciarnega izobraževanja, Slovenija in EU-27.

	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
Število študentov SI	91.494	99.214	101.458	104.396	112.228	114.794	115.944	115.445	114.391
Število študentov EU-27 (v mio)	14.595	15.161	15.607	16.071	16.342	18.775	18.876	19.037	18.832

Vir: Eurostat 2011.

Preglednica 11: Diplomanti terciarnega izobraževanja, Slovenija in EU-27.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Število diplomantov SI	11.991	14.278	13.931	14.888	15.787	17.145	16.680	17.221	18.103
Število diplomantov EU-27 (v mio)	3.075	3.209	3.467	3.595	3.860	3.987	4.120	4.368	4.305

Vir: Eurostat 2011.

Iz preglednic 10 in 11 lahko ocenimo, da je uspešnost slovenskih študentov veliko pod povprečjem EU-27. Če je v povprečju uspešnih nekoliko več kot 15 % slovenskih študentov v smislu dokončanja študija, se vrtilo podatek za 27 držav EU okrog 25 %. K temu lahko med drugimi razlogi bistveno prispeva tudi (ne)brezplačnost študija v nekaterih evropskih državah, manjši del kohorte, ki se odloča za študij in posledično večja motiviranost študentov.

Takoj ob prehodu v novo tisočletje se je EU zavezala k povečanju števila mladih, usposobljenih za raziskovanje in razvoj, kakor tudi števila diplomantov s področij naravoslovnih ved za 15 odstotkov glede na leto 2000. Eden od navedenih razlogov za zavezo je zagotavljanje celovitega delovanja trikotnika znanja (izobraževanje, raziskovanje in inovacije) ter partnerstvo med podjetniškim okoljem in različnimi nivoji izobraževanja. Tako je leta 2010 diplomiralo iz matematike, naravoslovja in tehnologij 1.500 diplomantov več kot leta 2000, kar pomeni porast za 59 odstotkov (Ložar et al. 2012).

Financiranje visokošolskega študija

Financiranje visokošolskega študija je v mnogih državah pod pritiskom sprememb; študija CEGES (2007) analizira učinkovitost investiranja v visoko šolstvo in modele financiranja v Evropi; podrobne študije opravlja

tudi CHEPS (2007a, 2007b). EUA (2012) v analizi spremlja dogajanja v javnem financiranju evropskih visokošolskih sistemov. Zasedimo lahko, da je v nekaterih državah javno financiranje narastlo v primerjavi z letom 2008 (Francija, Švica, Nemčija, Avstrija, Slovaška, Poljska, Danska, Norveška in Švedska), v Belgiji in na Finskem je situacija stabilna, Hrvaška in Estonija sta doživel upad do 10 %, v večini držav pa se je javno financiranje zmanjšalo več kot za 10 % (Portugalska, Španija, Italija, Grčija, Madžarska, Češka, Nizozemska, Irska, Litva in Latvija). Slovenija je na zemljevidu obarvana sivo, ker je situacijo po mnenju EUA težko oceniti, saj so močna znižanja financiranja v 2012 preseгла predhodna zvišanja od leta 2008 (poročilo je bilo objavljeno pred uveljavitvijo ZUJFa). Posebej je v poročilu poudarjena skrb zaradi naraščajočih stroškov zaposlenih. (EUA 2012) V študijskem letu 2012/2013 je vlada Republike Slovenije namenila za visokošolski študij v povprečju 8,7 % manj sredstev iz proračuna, glede na realizacijo iz prejšnjega študijskega leta, ob tem pa je potrebno povedati še to, da veljavni visokošolski zakon šolnine prepoveduje.

V Ustavi RS je v 58. členu (avtonomnost univerze in drugih visokih šol) zapisano: »Državne univerze in državne visoke šole so avtonomne. Način njihovega financiranja ureja zakon«. Povsem legitimno lahko torej sklepamo, da je obstoječe stanje, ko financiranje visokega šolstva že vrsto let urejajo uredbe, neustavno.

Z uvedbo bolonjske reforme in spremembo zakona, ki ureja visoko šolstvo v Sloveniji (ZViS), je bil na novo zastavljen tudi sistem študijskega in raziskovalnega procesa. Ob tem je prihajalo do formiranja in akreditacij novih visokošolskih zavodov, kar je nujno vodilo tudi do sprememb pri financiranju delovanja vseh visokošolskih zavodov.

Študijska dejavnost financiranja javnih in zasebnih visokošolskih zavodov s koncesijo je urejena s 73. in 73.a členom Zakona o visokem šolstvu (ZViS). V letu 2011 je bilo financiranje urejeno z Uredbo o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov, ki je nadomestila večkrat podaljšano uredbo iz leta 2004. Visokošolski zavodi pridobijo iz javnega proračuna sredstva za financiranje študijske dejavnosti na prvi in drugi stopnji rednega študija; študentje, ki imajo že pridobljeno izobrazbo enakovredno drugi stopnji, niso upravičeni do financiranja študija. Število vpisnih mestih in študijske programe, ki jih v določenem študijskem letu financira, določi Vlada RS vsako leto s soglasjem k razpisu za vpis, kar nekateri razlagajo tudi kot vmešavanje v avtonomijo univerz. Julija 2012 je Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport – MIZKŠ objavilo osnutek Uredbe o spremembah in dopolnitvah Uredbe o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov (MIZKŠ 2012c). MIZKŠ je

pozvalo zainteresirano javnost, naj poda svoje predloge in pripombe v štirih dneh (vključno z vikendom), kljub pozivu Sindikata vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture (SVIZ), naj jim posreduje osnutek uredbe, pa le tega ni objavilo niti na spletnih straneh ministrstva (SVIZ 2012). Namen uredbe naj bi bil uskladitev z rebalansom proračuna Republike Slovenije, da bi lahko naredili izračun sredstev za visokošolsko dejavnost v obdobju varčevalnih ukrepov (Eurydice Slovenija 2012).

Strašek idr. (2010) so zapisali, da je bil glavni cilj integralnega (lump-sum) financiranja zagotoviti večjo prilagodljivost pri upravljanju s sredstvi in tako omogočiti večjo odzivnost na potrebe družbe, zagotoviti kakovostno in dostopno visoko šolstvo ter racionalizirati porabo proračunskih sredstev. Avtorji (ibid.) so v mednarodni raziskavi primerljivosti sistemov financiranja ter analizi učinkovitosti slovenskega visokošolskega izobraževanja ugotovili, da takšen način financiranja ni pogojeval financiranja zavodov s cilji zagotavljanja njihove učinkovitosti in kakovosti, kar so opredelili kot njegovo glavno slabost.

Na podlagi uveljavitve Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUJPS) je bil razveljavljen 2. odstavek 73. a člena ZViS:

»Republika Slovenija koncesioniranim samostojnim visokošolskim zavodom dodeljuje sredstva za študijsko in obštudijsko dejavnost.« in se nado mestil z naslednjim odstavkom: »Republika Slovenija lahko visokošolskim zavodom iz prejšnjega odstavka in zasebnim samostojnim visokošolskim zavodom, ki izvajajo javnoveljavne študijske programe, prek javnih razpisov dodeljuje sredstva za razvojne naloge.« (ZUJPS 2010).

Johnstone in Marcucci (2010) sta opredelila šest trendov, ki vplivajo na financiranje visokega šolstva: višanje stroškov izobraževanja na študenta; povečevanje vpisa; zmanjševanje prihodkov države; porast družbe znanja; vpliv globalizacije ter decentralizacija, devolucija in deregulacija. Avtorja (ibid.) ponujata kot rešitve naslednje strategije na stroškovni strani: zamenjavo dražjih profesorjev s cenejšimi ali pogodbenimi zaposlenimi; zmanjševanje razmerja profesor/študent s povečevanjem skupin študentov; povečevanje pedagoške obveznosti; diferenciranje delovnih obveznosti pedagoškega kadra, oziroma če ti ukrepi, ki so večinoma že bili uvedeni marsikje, omenjata še radikalnejše ukrepe, kot so radikalnejša sektorska diverzifikacija, združevanja, predavanja z uporabo sodobnih tehnologij, učenje na daljavo ter virtualne univerze. Kot alternativa zniževanju stroškov ostaja tudi delitev stroškov (ibid.): uvedba šolnin, kjer jih do sedaj niso imeli; dodatna plačljiva možnost študija ob redno vpisanih študentih, ki imajo študij brezplačen; močan dvig šolnin, kjer te že obstajajo; uvedba plačil

za doslej brezplačne ali cenejše storitve, kot so študentski domovi, prehrana, transport; ukinitvev znižanega plačila šolnin ter zniževanje števila prostih mest na brezplačnem ali subvencioniranem študiju.

Preglednica 12: šolnine za prvo leto šolanja na dodiplomskem študiju, v različnih državah (2007).

Država	Šolnine za javne institucije (USD)			(USD)
	nizka	srednja	visoka	posebej plačljiv vpis
Avstralija	3.172		6.238	9.500
Avstrija	815	815	815	
Čile	5.670	7.000	9.279	
Etiopija	128	128	180	
Hong Kong	6.398	6.398	6.398	
Indija	25	479	479	
Indonezija	133		443	
Japonska	4.060	4.060	4.500	
Južna Afrika	2.575	3.370	7.385	
Južna Koreja	1.955		7.743	
Kanada	1.380	3.535	6.030	
Kenija	457		2.857	5.753
Kitajska	1.640	2.960	3.820	
Madžarska	0	0	0	351
Mongolija	1.125	1.125	1.688	
Nizozemska	1.664	1.664	1.664	
Rusija	0	0	0	2.630
Singapur	1.340	3.875	4.800	
Škotska	731	731	731	
Velika Britanija	4.077	4.077	4.077	
Vietnam	0	0	0	410 – 683
ZDA	3.000	6.000	12.000	

Op.: Nacionalne valute so spremenjene v USD po PPP v 2007

Vir: Johnston in Marcucci 2007.

V preglednici 12 lahko primerjamo razlike v šolninah v nekaterih izbranih državah sveta. Čeprav so bile preračunane na kupno moč posamezne države, so razlike velike. V Sloveniji so šolnine za posamezen letnik visokošolskega študija večinoma okrog 2000 EUR.

Preglednica 13: Javni izdatki za visokošolsko izobraževanje Slovenija 2005–2008 (% BDP).

Leto	Izobraževanje skupaj	Visokošolsko izobraževanje
2005	5,73	1,25
2006	5,72	1,23
2007	5,16	1,21
2008	5,20	1,21
2009	5,70	1,38

Vir: SURS 2011a; SURS 2011b; UMAR 2012.

Kot lahko razberemo iz preglednice 13, se je delež javnih izdatkov Republike Slovenije namenjen visokošolskemu izobraževanju v obdobju 2005–2008 zmanjševal, gledano v odstotkih BDP-ja, vse do leta 2009 (SURS 2011a, 2011b), ko se je tudi BDP zmanjšal za 8 % v primerjavi z letom 2008 (SURS 2012a). Javni izdatki za visokošolsko izobraževanje v letu 2009 so znašali 1,38 % slovenskega BDP, kar je za 0,13 odstotne točke več kot leta 2005. V primerjavi s povprečjem EU pa so javni izdatki za visokošolsko izobraževanje v Sloveniji leta 2008 leta z 1,14 % BDP 2008 nekoliko višji (UMAR 2012).

Iz preglednice 14 vidimo, da so skupni javni izdatki za visokošolsko izobraževanje nominalno narasli za 25,6 %, pa tudi po vseh namenih porabe. Neposredna poraba za terciarne ustanove se je v tem obdobju povečala za 26,4 %, transferji in druga plačila gospodinjstvom za 23,0 %, štipendije tudi za 23,0 %, le transferji drugim entitetam so varirali po letih. V preglednici 17 pa lahko pregledamo porazdelitev javnih izdatkov namenjenih visokošolskemu izobraževanju v Sloveniji, po zadnjih dostopnih podatkih statističnega urada. V letu 2009 je predstavljal delež zasebnih izdatkov za visokošolsko izobraževanje skoraj 15 odstotkov vseh izdatkov za te izobraževalne ustanove; več kot dve tretjini javnih transferjev gospodinjstvom sta bili namenjeni visokošolskemu izobraževanju (SURS 2011d).

Preglednica 14: Javni izdatki za visokošolsko izobraževanje po namenu porabe, Slovenija 2005–2009 (v 1.000 EUR).

	2005	2006	2007	2008	2009
Skupaj	359.372	382.979	418.285	451.478	488.410
Neposredna poraba za terciarne ustanove	274.155	293.488	322.980	346.646	380.651
Transferji, plačila gospodinjstvom	85.217	89.491	95.305	104.832	107.759
Štipendije in druge pomoči	85.204	89.318	95.283	104.820	107.759
Transferji drugim zasebnim entitetam	14	173	22	13	0

Vira: SURS 2011a, 2011d.

Študija OECD (2011) v poročilu ekonomskega razvoja Slovenije omejuje, da je Slovenija edina država OECD, v kateri je financiranje namenjeno visokošolskemu študentu nižje kakor na nižjih stopnjah izobraževanja. Priporočajo dodatne vire, ki naj bi jih usmerili v visokošolsko izobraževanje, kjer naj bi bilo še veliko prostora za izboljšanje rezultatov, vključno s stopnjo zaključnega študija ter krajšim časom študiranja. To naj bi dosegli z uvedbo enotnih šolnin, skupaj s posojili, ki bi jih odplačevali študentje šele po zaposlitvi. Študija je naletela na oster odziv v slovenski javnosti in uradni politiki, saj so bile predlagane spremembe zavržene kot neprimerne.

Ker naj bi Slovenija namenjala preveč proračunskih sredstev za predšolsko in osnovnošolsko izobraževanje, za terciarnega pa premalo, je OECD

priporočila uvedbo šolnin že za prvo bolonjsko stopnjo ter racionalnejšo rabo sredstev na nižjih stopnjah izobraževanja (OECD 2011). Vendar pa so na Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologije zavrnilo idejo o sistemu šolnin za vse študente (Györkös v Kontler Salamon 2011b), kar nakazuje, da je slovenska država (ali takratna Pahorjeva vlada) še vedno dojemala izobraževanje kot javno dobrino, za katero je prvenstveno odgovorna država. V OECD so bili kritični tudi do previsokega fiksnega deleža v novi uredbi o financiranju visokega šolstva (fiksni del rešuje problem osnovnih stroškov, večinoma plač), variabilni del je le 3 odstotke, razvojni pa odvisen od internacionalizacije, raznovrstnosti, kakovosti in socialne razsežnosti (MVZT 2010b).

Tudi nekdanji minister, dr. Žiga Turk je vztrajno zanikal razmišljanje o uvedbi šolnin, vendar pa trdil, da bodo visokošolske institucije in univerze prisiljene to same storiti, zaradi zmanjšanja financiranja. Na Fakulteti za družbene vede (Skupnost FDV 2012) so izpostavili, da je edini način da lahko v novih razmerah, ob znižanju financiranja, izvedejo študijske programe, uvedba šolnin vsaj na drugi stopnji, kar bi konkretno pomenilo 9000 evrov letne šolnine za magistrski študij.

V letu 2010 je Republika Slovenija za štipendije, prehrano, bivanje in prevoz študentov terciarnega šolstva namenila 74,8 milijona evrov, in sicer (Lesjak 2011b):

- za štipendije 55,8 milijona evrov,
- za subvencije bivanja visokošolskih študentov 3,8 milijona evrov,
- za študentsko prehrano 13,7 milijona evrov,
- za prevoz visokošolskih študentov 1,5 milijona evrov.

ZUJF (2012) je študentom ukinil pravico do subvencioniranega obroka v času poletnih počitnic, tj. med 15. julijem in 15. avgustom, medtem ko se lahko subvencionirani obroki med študijskim letom koristijo le med 8. in 20. uro. Prav tako se z uveljavitvijo ZUJF (2012) koncesijska dajatev posrednikov študentskega dela dvigne z 12 % na 23 % od prejemkov za dela študentov, dijakov, ostaja pa 2 % dajatev namenjena izgradnji študentskih domov. Dajatve študentskih servisov ter drugi prihodki iz javnih ali evropskih sredstev se zbirajo v posebnem proračunskem skladu za sofinanciranje štipendij – državnih, Zoisovih, kadrovskih in drugih (Vlada RS 2012b).

Poleg sprememb za študente, je bilo na podlagi ZUJF (2012) uveljavljeno tudi znižanje plač javnim uslužbencem (vsi zaposleni v koncesioniranih visokošolskih zavodih), linearno za osem odstotkov, ob istočasni odpravi preostalih plačnih nesorazmerij. Dnevnice v višini 16 EUR se priznajo le pri službeni poti nad 12 ur, kilometrina se prizna za prevoz na delo le če jav-

ni prevoz ni možen v višini 8 % cene neosvinčenega 95-oktanskega bencina (prej 11 %), napredovanja v višje plačilne razrede v 2012 so zamrznjena do 1. junija 2013 (kasneje podaljševano), letni dopust se določi do največ 35 dni, pogodba o zaposlitvi se prekine za javne uslužbence, ki izpolnijo pogoje za starostno pokojnino, jubilejne nagrade in odpravnine ob upokojitvi se znižajo (Vlada RS 2012a).

S komentarjem na napovedi za jesensko uveljavitev ZUJF-2 se je pletil 2012 odzval predsednik Konfederacije sindikatov javnega sektorja in glede na podpisani stavkovni sporazum sporočil, da ni možnosti za dodatna znižanja pri plačah ali odpuščanjih. Ob vladni napovedi novega varčevalnega zakona pa je opozoril, da stavkovnega dogovora sindikat ne več upošteval (Belovič 2012).

Takšno nestimulativno okolje jasno slabo vpliva na mlade izobražence, namesto spodbujanja in vlaganja v njihov nadaljnji razvoj, doživljajo omejitve in ne dobivajo priložnosti za prikaz svojih potencialov. Po Zupaničevi (2012) je v letih 2007–2011 zapustilo Slovenijo 20.298 državljanov, v prvih osmih mesecih 2012 pa že 7.997, kar je najvišji eksodus od konca druge svetovne vojne. Posebej skrbi beg možganov, ki naj bi bili nosilci prihodnjega razvoja; v ZDA sistematično spodbujajo priliv tujih mladih izobražencev, saj vedo, da stane njegovo izobraževanje vsaj 250.000 USD. Prav tako se je od začetka krize precej povečalo zanimanje mladih za študij v tujini, kar nakazuje prihodnje odselitvene tokove, pri čemer mladi ne razmišljajo toliko o boljšem zaslužku, temveč o boljših možnostih za razvoj kariere.

Prihajajoči trendi v visokem šolstvu

Medtem ko se želja po vključevanju v visokošolsko izobraževanje širi med mladino, se izobraževanje kot pot do družbenega in ekonomskega napredovanja zapira. Tannock (2006) ocenjuje, da obstaja trenutno in v bližnji prihodnosti potreba po visokošolski izobrazbi le za 30 odstotkov delovnih mest. V EU mnogo držav kvantificira cilje visokošolske reforme, npr. želeni odstotek prebivalcev z doseženo visokošolsko izobrazbo nad 50 odstotki – res je da potrebujemo izobražene prebivalce, ki bodo znali uporabljati tudi informacijsko tehnologijo, napisati prošnjo, vendar pa je vprašanje ali je vse to res naloga visokega šolstva. Zaradi naraščajočih stroškov izobraževanja, šolnin, naraščajočega zadolževanja študentov, zmanjševanja razlik med diplomanti in nediplomanti, pomanjkanja ustreznih služb za diplomante, ipd. se bodo verjetno manj premožni težje odločali za vstop v visokošolsko izobraževanje, medtem ko se bodo diplomanti manj verjetno odločali za izbiranje kariere v javnem sektorju. Giroux (2006) tako opozarja, da bo potreben razmislek o vlogi visokošolskega izobraževanja kot o de-

mokratsični javni sferi in javnem dobru, če bo visoko šolstvo še naprej slabo uresničevalo poslanstvo pomembnega mehanizma za ekonomsko in družbeno mobilnost.

Verjetnost, da se bo v Sloveniji povečeval delež zasebnega visokega šolstva obstaja. Vendar je visokošolsko izobraževanje kvazi javna dobrina, saj je zasebno po potrošnji, potreba po njem pa je tudi v javnem interesu (stranske koristi – eksternalije). Zato bo država vedno obdržala nadzor nad vsebinami, načini izvajanja, pa tudi javno financiranje (vsaj delno), bo vedno ostalo v njeni domeni. Delovni zaključek bi lahko torej bil, da ostaja visoko šolstvo javna dobrina v obsegu, ki ga financira vlada posamezne države. V prihodnosti se bo v odvisnosti od številčnosti posameznikov, ki se bodo odločali za visokošolsko izobraževanje, tudi vlada morala odločati o ravnovesju javnega in zasebnega interesa, tudi z vidika enakopravnosti in dostopnosti le tega. Bevc, Uršič in Čok (2010) ugotavljajo, da se sorazmerno z večanjem deleža razširjenosti visokošolske izobrazbe med prebivalci, večja tudi stopnja relativne neenakosti prebivalcev, ki nimajo visokošolske izobrazbe.

Različne oblike visokošolskega izobraževanja, kot npr. izobraževanje po delih, posameznih sklopih, e-izobraževanje ali izobraževanje na daljavo, večja izbirnost med programi različnih visokošolskih institucij, tujih in domačih, sestavljanje vsebin izmed programov različnih ponudnikov, prehodnost na višje stopnje študija preko različnih poti, opravljanje dela študijskih obveznosti v tujini, oblikovanje in ponudba posebnih programov, prirejenih za naročnike ipd., so že prisotne ter jasno kažejo na spremembe visokošolskega okolja in realnosti tudi v Sloveniji.

V ilustracijo aktualnega diskurza na slovenskem visokošolskem področju, si pogledajmo del diskusije glavnega tajnika Sindikata vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije ter predsednika Konfederacija sindikatov javnega sektorja, g. B. Štruklja, poslanca Socialnih demokratov, g. J. Vebra, predsednika Konfederacije sindikatov Pergam, dr. J. Posedija, predsednika Visokošolskega sindikata Slovenije, dr. M. Marinčiča, v.d. direktorja NAKVIS-a, mag. T. Debevec, bivša rektorica UL, dr. A. Kocijančič, poslanec SDS, g. J. Jerovšek ter državnega sekretarja dr. B. Rončevića, na 10. nujni seji državnozoborskega Odbora za izobraževanje, znanost, kulturo, šport in mladino, 18.9.2012, ko so razpravljali o točki *Nesprejemljivi in nedopustni posegi za dodatno zmanjševanje avtonomije javnega visokega šolstva v Republiki Sloveniji* (Državni zbor 2012):

Veber: ... Pri delu, ki ga zasledujemo na tem področju, ugotavljamo, da je v manj kot 7 mesecih prizadejalo težko popravljivo škodo visokošolskemu izobraževanju, kar se še posebej kaže s sprejetjem rebalansa proračuna in izvedbe-

nimi akti, zlasti imamo v mislih Uredbo o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov, ki je visokošolsko izobraževanje postavilo pravzaprav na rob preživetja in po našem mnenju na široko odpira vpeljavo šolnin. Namreč, ne moremo razumeti, da bi se lahko izvajal visokošolski program brez sredstev iz proračuna. In če želimo obseg ter kvaliteto izobraževanja ohraniti, je po našem mnenju, to možno nadomestiti zgolj s šolninami. ...

Rončević: V preteklih dneh ali tednih, je bilo slišati med drugim tudi kar nekaj očitkov na račun menda prekratke razprave. Ne bo držalo, kajti v pogovoru z deležniki smo se dogovorili, da kljub temu, da je formalni rok bil dva dneva, javna razprava še vedno traja. Na ministrstvo še vedno dobivamo pripombe in tiste dobre pripombe smo upoštevali v spremembah naših predlogov novele Zakona o visokem šolstvu. V tej javni razpravi – gospod Marinčič, malo kulture prosim, nisem še povedal – v tej javni razpravi smo slišali tudi nekaj zavajanj. Eno je bilo to, da gre za reformo visokošolskega prostora. Ne gre. Spremembe, ki jih vnašamo z zakonom, so spremembe, ki bodo pomagale preprečiti veliko škodo. Ne gre za sistemske spremembe, tudi v sistemu akreditacij ne niti za en dan se ne bo postopek ali proces akreditiranja ustavil itn. Ravno tako je bilo zelo veliko zavajanj, da se bodo zaradi novele tega zakona uvajale šolnine itn. Tudi to ne drži. V noveli zakona ni niti z eno besedo to omenjeno, nikjer se to ne omogoča. Bojim se, upam, da ni temu tako, da gre zgolj za zavajanje z namenom prestrašiti širšo javnost, ki z zadevo ni natančno poučena. Ravno tako s to novelo zakona ne uvajamo nobenih zasebnih interesov. [...] Ravno tako se zelo veliko govori o političnem nadzoru. Mi, NAKVIS, s to novelo na nek način osvobajamo od nadzora. Ne pozabite, ko se omenja v smernicah ENQA-e, kakšni morajo biti akreditacijski in evalvacijski organi, v istem stavku samo vejica je vmes, ko se omenja neodvisnost od politike, se ravno tako omenja neodvisnost od visokošolskih institucij, ki ta hip neposredno delegirajo svoje predstavnike v ta organ. Večje stopnje odvisnosti si težko predstavljam. Mi uvajamo evropsko primerljivost z novelo tega zakona, tudi pri temu kar je morda za enkrat, vsaj v javni razpravi najbolj sporno, sestava sveta NAKVIS-a. Preberite gradivo s katerim to utemeljujemo. Videli boste, da je naša sestava zelo naš način imenovanja, kot ga predlagamo, zelo primerljiv s tem, kot ga imajo v državah s precej višjo kakovostjo visokega šolstva. ...

Štrukelj: ... Sprašujem, s kom se je ministrstvo dogovorilo o podalšanju roka za javno razpravo, kajti mi tega podalšanja nismo prejeli. Celo več, tudi zakona nismo prejeli za tista dva dni, napisali ste nam zgolj, da si ga lahko pogledamo na spletni strani, čeprav verjetno predpise v zvezi s socialnim dogovarjanjem poznate. Tudi mednarodne konvencije in priporočilo Unesca o položaju visokošolskih učiteljev, ki pravi, da morajo sodelovati v razpravah, ki se jih ne-

posredno tičejo in ki se tičejo organizacije terciarnega izobraževanja. Če vi v zakon, ki sicer nima nič s tem opraviti, posežete s spremembo pedagoške obveznosti, pa je o tem neposredno treba razpravljati s tistimi, ki zaposlene predstavljajo – v tem primeru sindikati, ki smo reprezentativni na visokem šolstvu, ker gre tu za spremembo, ki se neposredno tiče sindikatov, in ste kršili nekaj veljavnih predpisov, da o konvenciji sploh ne govorim. Verjetno poznate Bergenski komunike, podpisal ga je takratni minister za visoko šolstvo dr. Zupan, ki je eksplicitno povedal, da v okviru bolonjskega procesa imate tri partnerje, to so študentje, predstavniki zaposlenih in vodstvo univerz, ki morajo biti pri vsakih spremembah ne samo vprašani za mnenje, ampak je Bergenski komunike eksplicitno postavil, da je interes bolonjskega procesa, da se spremembe dogajajo v dogovoru s temi visokoškolskimi partnerji. Dva dni za razpravo je ne le žalitev celotne univerze in zaposlenih, norčevanje iz temeljnih principov demokracije, ampak tudi nerazumevanje tega, kaj Evropska unija je. Če boste pogledali Maastrichtsko pogodbo, boste videli, da je Evropska unija tudi participativna demokracija, ki ne artikulira vsega skozi politične procese, ampak skozi participacijo civilne družbe, sindikatov, javnosti, različnih skupin. To ste absolutno ignorirali in se cinično obnašali do teh predstavnikov. Tisto pismo, ki je bilo podpisano s strani rektorjev, študentov in zaposlenih, pomeni, da je praktično celotna visokošolska skupnost se postavila proti tem spremembam in da je zahtevala umik zakona, ker je dolgoročno škodljiv za to državo in ker ima posledice, ki jih ne bo lahko popraviti. Ko sem prebral to, da sta dva dneva za to razpravo, sem rekel, to ne more biti Slovenija, to je lahko kakšna banana republika, ampak to se pri nas ne more zgoditi! ...

Posedi: ... Z visokim šolstvom se ukvarjam na tem nivoju, kar se tiče zakonodaje, odkar je minister Zupan prvič imenoval neko ekspertno komisijo in sem sodeloval tudi v ekspertni komisiji ali pa v ekspertni skupini ob pripravi zakonodaje glede NAKVIS-a. Tisti, ki so tam tudi sodelovali, vedo, da sem bil dokaj kritičen do te zgodbe, ampak to, kar se zdaj riše na obzorju, pa je, oprostite izrazu, čisto navadna svinjarija. Ministru za šolstvo in ostalo sem že na seji ESS jasno sporočil, Konfederacija sindikatov Pergam tovrstnih sprememb brez resne in široke javne razprave ne podpira in osebno bom storil vse, da se tak zakon ne uveljavi.

Debevec: ... Sicer je napisano, da lahko višješolski predstavniki predstavnika v svet predlagajo, pa še to tiste, ki imajo naziv docent, redni ali izredni profesor, opozarjam, da v višem šolstvu teh nazivov ni, tam so predavatelji višjih strokovnih šol. Še bolj, ravno zato, ker smo primerjali te izjave, da je nevarnost, da bodo univerze izgubile akreditacijo, nas pa skrbi zadnja sprememba 51.s člena, po katerem lahko zavodi, če zamudijo rok za oddajo vloge za podaljšanje

akreditacije vnovič oddajo vlogo za prvo akreditacijo. Kaj to pomeni? To pomeni, da bo študijski program izgubil akreditacijo, vemo, da po zakonu traja postopek akreditacije, če je vloga popolna, če se nič ne zalomi od 8 do 10 mesecev. Kaj bo v tem času z diplomami teh študentov, kaj bo v tem času z izobraževanjem? Ali je kdo na to pomislil? To je dejansko tista zadeva, ki lahko res zaskrbi. Pa še nekaj. Zapisali smo, da je to v popolnem nasprotju z evropskimi standardi. Zakaj? Zato, ker zelo pomemben evropski standard 2007, redni pregledi, opozarjam, da je to kontinuiran proces, torej zagotavljanje kakovosti, da je treba ciklično pregledovati visokošolske zavode, študijske programe in ti cikli morajo biti v naprej napovedani. To pomeni, da se preverja napredek, preverja se kakovost, preverja se izvajanje študijskih programov, preverja se kako visokošolski zavodi peljejo svojo samoevalvacijo in to je tisto kar je najbolj pomembno. Če vse to odpade in če bo agencija imela samo prve akreditacije, potem se bo vrnila na raven nekdanjega sveta za visoko šolstvo pred tem, ko je imel senat za evalvacijo, senat za rehabilitacijo in senat za akreditacijo. Dejansko bo potem to samo administrativno podeljevanje akreditacije. Opozarjam, če gre za prvo akreditacijo ni ogleda visokošolskega zavoda, ni presojne neodvisne skupine strokovnjakov v samem zavodu, ampak se dela na podlagi vloge in papirja. ...

Kocijančič: ... Svet NAKVIS-a je bil imenovan 14. aprila 2010. Od prve seje naprej je prioriteta tega sveta vključevanje v ENKO. In s tem seveda vključevanje v evropski visokošolski prostor. Ampak ljudje, to ne gre čez noč. Povprečna doba za sprejem v ENKO je tri leta. Mi imamo v tem trenutku vse šanse, da bomo res sprejeti 2013 v ENKO. Mi se intenzivno pogovarjamo z ENKO, imamo odprte vse kanale in člani ENKE nas stalno nadzorujejo. Hočejo vedeti, kaj naša nacionalna agencija za kakovost visokega šolstva dela. Nismo še prišli do njihove zunanje evalvacije. To pričakujemo v kratkem. V vsem tem času nismo nikoli, ampak nikoli naleteli na problem neodvisnosti agencije. Mi smo enostavno v postopku sprejemanja v ENKO. Zakaj so Hrvati že v ENKI, mi pa ne? Zato, ker je bila agencija z zakonom ustanovljena oziroma je bilo možno jo ustanoviti, šele po letu 2009. Pred tem smo si neskončno prizadevali, da bi dobili agencijo, pa je dr. Zupan stalno odgovarjal, da ni denarja za agencijo. In Hrvati so imeli štiri leta prej agencijo in so zato zdaj že v ENKI, mi pa še na ta vstop čakamo. Kaj pa je osnovna poanta sprejemanja Nacionalne agencije v ENKO? Osnovna poanta je njena neodvisnost. In, če bi uspel predlog zakona tak, kot smo ga imeli priliko videti, potem mi nimamo šans za sprejem v ENKO. Predlog namreč pravi tako, da se na poziv ministrstva, vlada izbere in imenuje člane sveta. Se pravi, da se direktno politika vplete v imenovanje članov sveta. In vendar bi težko verjela, da je vlada neko strokovno visokošolsko telo, ki lahko oceni, kdo je sposoben delati v svetu za visoko šolstvo, predvsem, kdo ima tiste spo-

sobnosti, da presoja kvaliteto visokega šolstva. V vsem predlogu zakona, niti enkrat ni omenjeno, da bi ljudje, ki bodo sedeli v svetu NAKVIS-a, če bi bil predlog sprejet, da morajo poznati mehanizme kvalitete visokega šolstva. Pa vendar je to osnova. ...

Jerovšek: ... Jaz se za to ne zavzemam, samo pri nas so tudi krizne razmere, gospe in gospodje, in vam povem univerzitetni prostor še daleč ni soočen s tem kar doživljajo drugi deli te družbe, gospodarstvo in bilo katera vlada bo je dolžna nekatere stvari spreminjati in jih je potrebno spremeniti, pa če bo imela še takšno opozicijo, če bo na naslednjih volitvah vržena iz politike, to je njena dolžnost in ne sprejemam argumentov, da se bo sedaj z novim načinom formiranja te agencije, da bo vse to politično. Bivša ministrica, dva bivša rektorja, direktor, tajnik univerze, ko sem samo od osmih članov, Rastko Močnik, ideolog ene politične opcije, to je neodvisno, nepolitično sedanje stanje, pa prosim lepo ne zavajajmo slovenskega prostora. Hkrati pa v sedanjem zakonu piše, da bodo kandidate predlagala ta avtonomna univerza. Ne zaupate svojim ljudem, ali ne zaupate, da bodo znali predlagati? Ja, pa saj ne bodo pastirjev predlagali, saj bodo verjetno predlagali formirane ljudi. ...

Kocijančič: ... Pravite, da je sedanja sestava sveta NAKVIS-a več kot politična. Kako lahko kaj takšnega rečete? Zato, ker sva notri dve bivši rektorici. Ali se zavedate, kako so sestavljene zunanje agencije? V glavnem iz bivših rektorjev. Ti namreč poznajo sistem visokega šolstva. Ti namreč najboljše vedo kaj je kvalitetno in kaj ni, kaj je zaposljivo in kaj ni. Ne morete, enostavno ne morete kar tako na počez imenovati ljudi in jih žaliti. To je direktna žalitev sedanjih članov sveta visokega šolstva. V njem sedita dva predstavnika študentov. Ne vem kakšne barve sta, pojma nimam, me nikdar ni zanimalo kakšne barve sta. Ne morete žaliti predstavnika sindikata. On deluje zelo konstruktivno. Je starejši človek, ki zelo dobro pozna sistem delovanja visokošolske institucije. Ne morete blatiti delegata, se pravi člana, ki je iz mariborske univerze, ker se celo življenje ukvarja s kakovostjo v visokem šolstvu. Dr. Čuš je. Celó življenje se ukvarja z visokim šolstvom. Ne morete kar tako na počez žaliti. To ni prostor, kjer bi si jaz dovolila, da slišim iz vaših ust take besede.

Štrukelj: ... Ravno tako, tisto kar je rekel gospod Jerovšek, seveda, ni raven na kateri bi razpravljali o tem zakonu, pa vendar. Moram vzeti v bran dr. Rastka Močnika, ki smo ga imenovali kot strokovnjaka. In to je bistvo NAKVIS-a, da se imenuje strokovnjake, vendar jih lahko različni deležniki imenujejo ne glede na to ali je komu všeč ali ne. Gre za različno imenovanje. Tam nismo sindikalisti, ampak smo imenovali nekoga, gospod Jerovšek, ki je nekaj knjig napisal o tem, če ste slučajno brali kaj o tem. Da pa ga imenujete ideologa neke politične opcije pa mislim, da če bi bil tukaj, bi se zelo razburil. Ker ta politična opci-

ja, če ne drugega je dr. Rastko Močnik v pogostem konfliktu ravno s temi kriteriji ste jih pripisal...

To je bila precej nazorna predstavitev običajne razprave med različnimi »pomembnimi« deležniki visokega šolstva v Sloveniji, ki ne potrebuje dodatnega komentarja. Bralcu nakazuje nivo komuniciranja, izborna argumentacija v podporo lastnih pogledov in stališč, kakor tudi sposobnost empatije govorcev. Ne vemo pa, ali je besedišče prilagojeno mediju in skrbi za interpretacijo povedanega med lastnim avditorijem, ki ga posamezni govorci predstavlja in zastopa. Skozi ta panel lahko vidimo, kako se identitete in pogledi na javno visokošolsko izobraževanje izoblikujejo in predstavljajo v odnosu do obstoječe prakse v Sloveniji, vključno s političnimi izhodišči sogovornikov. Najpogosteje uporabljene besede v razpravi so ideologija, politične opcije oz. način imenovanja članov sveta, odvisnost – neodvisnost.

Pomen in vloga javnega visokega šolstva

Poslanstvo visokega šolstva v tranzicijskih družbah je že od 90-ih let 20. stoletja pod vplivi transformacijskih teženj. Vedno bolj se povezuje učinke visokošolskega izobraževanja z usposobljenostjo diplomanta za trg dela, z učinkovitostjo in uspešnostjo trošenja javnih sredstev, z merjenjem kakovosti in količine dela profesorjev ter drugih zaposlenih v visokošolskem sistemu in drugimi ekonomsko opredeljenimi dejavniki. Vse od antičnih časov, ko je bilo izobraževanje namenjeno elitam, bodočim voditeljem in redkim izbrancem, do renesančnega humanizma, ki je oblikoval zahodnjaško pojmovanje izobraževanja in pedagogike izobraževanje elit ter do masovnega izobraževanja, ki je odprlo in omogočilo dostopnost študija množicam izobrazbe željnih, se je razvijalo tudi visokošolsko izobraževanje v našem prostoru. Danes se pojavljajo klici k povezovanju želje po izobrazbi s koristmi posameznika in ne več toliko celotne družbe, zato je logično, da je pod drobnogledom različnih javnosti tudi javno financiranje visokega šolstva. V odvisnosti od širših družbenoekonomskih razmer, politične usmeritve trenutne vlade in mednarodnih usmeritev, trendov ter vplivov se razmišlja in že tudi uvaja sistem štipendiranja posameznikov, plačevanja šolnin, množijo se zasebne visokošolske institucije, kar naj bi zagotavljajo večjo konkurenčnost in povečevalo možnosti izbire za študente. Ravno tako se dogajajo tudi spremembe v avtoriteti, identiteti subjektov in objektov visokošolskega izobraževanja.

Ob teh procesih se seveda posamezniki, ki raziskujejo in spremljajo dogajanja v visokošolskih sistemih posameznih družb (tudi slovenske), kritično odzivajo, komentirajo ter polemizirajo. Enako tudi drugi deležniki (zaposleni v javnem in zasebnem sektorju, politiki, sindikalisti, starši idr.), saj

se jih vprašanja dotikajo posredno ali neposredno, zato posredujejo svoje poglede in misli preko različnih medijev. Razvijejo se diskurzi, katerih namen je med drugim tudi argumentirano prepričevanje javnosti in utemeljevanje lastnih odločitev. Odvisno od ugleda, znanja, prepričljivosti, spretosti in retorike avtorja se na podlagi odzivov deležnikov lahko sklepa tudi o javnem mnenju glede vprašanj o potencialni bodočnosti visokošolskega izobraževanja v Sloveniji.

Kot pravi Mlekuž (2008, 6) ima besedilo precej več pomenov, kakor je sprva želel ali nameraval njegov avtor: »Ko avtor pošlje svoje delo v svet, pomen ni nič več odvisen zgolj od njega, ampak zaživi svoje življenje. Pomen se znajde v različnih kontekstih in je podvržen različnim interpretacijam.« Ali kot pravi Foucault (2001, 26), tudi robovi knjig niso povsem jasni ali strogo določeni, saj se preko naslova, oblike in vsebine ujamejo v sistem napotil na druga besedila.

58

Vprašanje javnega financiranja visokega šolstva je že od osamosvojitve Slovenije vroča tema, okrog katere se krešejo različna mnenja, tudi v dnevnem časopisju. Splichal (2008) se tako opredeli do pomena javnega visokega šolstva v odnosu na tradicijo:

Znanje ni dobrina (le) zato, ker ga je mogoče unovčiti na trgu, ampak ker omogoča razumevanja sveta in je temelj človekove svobode, zato izobraževanje ne sme biti podrejeno trenutnim nagnjenjem in potrebam, ki se izražajo v individualnem povpraševanju. Izobraževanje je obče dobro, čeprav ga vsi ljudje neposredno niso deležni. Tudi če izobraževalni sistem zagotavlja najbolj kakovostno izobrazbo le delu prebivalstva, s tem »vzdržuje nepretrgano nasledstvo najboljših mislecev, ki spodbujajo razvoj znanja in civilizacije nasploh«, kar je dragoceno za vse prebivalstvo. Kljub izjemnim spremembam v poldrugem stoletju po Millovem razmišljanju njegova argumentacija za javno izobraževanje ni izgubila veljave. Mar po znanju ne povprašujejo najmanj še vedno tisti, ki ga dejansko najbolj potrebujejo? Mar ne velja še vedno, da podrejenost trenutnim potrebam ali željam posameznika, podjetja, stranke, vlade ali ideologije ogroža temeljno poslanstvo izobraževanja – česar nas tudi »usmerjeno izobraževanje« očitno še ni izučilo? Morda se je vendarle treba vprašati, kakšno družbo in spremembo kulture dolgoročno proizvaja neoliberalno politično kapitalistično usmerjanje izobraževanja, še zlasti univerz, in komu je v korist?

Splichal v zgornjem besedilu meni, da je izobrazba posameznika veliko več kot njegova individualna pravica, ker vpliva tudi na življenjske, socialne, delovne, ekonomske in druge razmere celotnega prebivalstva. Kot takšna dobrina naj bi bila zato upravičena do javnega financiranja. Takšnemu pogledu nasprotujejo mnenja, da koristi izobrazba predvsem posamezniku, z vidika

boljših zaslužkov v prihodnosti, zato naj bi bil tudi pripravljen plačati za svojo izobrazbo. Ob tem se zastavlja vprašanje ali bi bila vpeljava trga na visokošolskem področju trajna ali začasna. Težko verjamemo, da bi se lahko kadarkoli vrnilo na odpravljen način financiranja, čeprav je tudi res kot večkrat slišimo, da je politika umetnost možnega. Drug pomislek, ki ga imajo nasprotniki brezplačnega visokega šolstva je, da morajo za njegovo izobrazbo plačevati vsi, tudi tisti, ki od nje nimajo neposrednih koristi. Na očitek o elitizaciji visokega šolstva zaradi nedostopnosti, ki bi nastala z uvedbo šolnin, pa odgovarjajo, da obstajajo možnosti štipendiranja in najemanja študijskih posojil. Vendar pa se Splichal sprašuje tudi kakšno družbo pravzaprav želimo in opredeljuje neodvisno visokošolsko izobraževanje kot bistvo pokončnega državljanstva. To počne s samospraševanjem, da bi bralca pripeljal do zelenih zaključkov. Javno izobraževanje skozi zgodovino ni služilo le dvigu usposobljenosti prebivalstva, temveč tudi ukalupljanju državljanov po meri vladarja. Tudi zato je cerkev ustanovljala svoje šole in univerze. Globalna neoliberalistična politika pa si prizadeva za sesutje dokazano kakovostnega izobraževanja, z namenom ustvarjanja novih trgov in ustvarjanja dobičkov z doslej še nedostopnimi storitvami. Ob tem propagirajo prosto trgovanje in silijo manj razvite države v odpiranje trgov, da bi jih lahko s pomočjo transnacionalnega izvoza izobraževalnih storitev osvojili.

Kraljeva (2012) prepleta vlogo javnega visokega šolstva z njegovim financiranjem in predstavlja pogled na študijo OECD, iz katere naj bi sledilo, da se strošek visokošolske izobrazbe posameznika povrne slovenski državi vsaj šestkratno:

Je slovenski izobraževalni sistem prerezkošen, ko govorimo o standardih in normativih v šolstvu, o učiteljskih plačah ali o denarju, ki se porabi za celoten izobraževalni sistem? Kratki pregled izobraževanja 2012, ki ga je pripravila OECD in v katerem so zbrani podatki o uspešnosti izobraževalnih sistemov 34 držav, vključno s Slovenijo, tega ne potrjuje. Ne le to, minister Žiga Turk, pristojen za šolstvo, bi glede na ugotovitve poročila težko upravičil izvedene in načrtovane posege v šolstvo, saj so avtorji izračunali, da se vlaganje v izobraževanje večkratno povrne tako posamezniku kot gospodarstvu, pa tudi celotni družbi. Zaslužki posameznikov namreč rastejo skupaj z doseženo izobrazbo, z rastjo osebnih prihodkov pa je povezana tudi rast nacionalnega družbenega proizvoda: v povprečju so avtorji študije približno polovico ekonomske rasti v posamezni državi povezali z rastjo prihodkov oseb z visokošolsko izobrazbo. Osebe z visokošolsko izobrazbo v državah OECD v povprečju zaslužijo 55 odstotkov več kot tisti brez nje. Tisti, ki ne dokončajo srednje šole, pa v povprečju zaslužijo 23 odstotkov manj kot tisti, ki imajo na-

rejeno srednjo šolo. V vseh državah ženske zaslužijo manj kot moški in razlike se s stopnjo izobrazbe ne zmanjšujejo. Kakšna so ta razmerja v Sloveniji, avtorji študije zaradi pomanjkljivih podatkov niso celovito predstavili. So pa ugotovili, da se izdatki, ki jih ima Slovenija z višješolskim izobraževanjem žensk, v povprečju povrnejo v približno šestkratni meri, med drugim zaradi plačevanja višjih davkov in manjših potreb po socialnih transferjih, če seveda uspešno dokonča šolanje. Investicija v višješolsko izobrazbo moškega pa se naši državi povrne celo sedemkrat.

Po utemeljevanju koristnosti visokošolske izobrazbe za slovensko družbo (in to celo s pomočjo podatkov iz študije organizacije, ki združuje najbogatejše države sveta), se kaže vztrajanje na pozicijah, ki zmanjšujejo pomen javnega visokošolskega izobraževanja vsaj kot nesmotrno. Po tej argumentaciji si torej minister in vlada prizadevata za zniževanje slovenskega BDP, kar bi lahko ob izdatnem pretiravanju interpretirali kot veleizdajo. Ali pa kot željo, da postane visokošolsko izobraževanje, ki je sedaj brezplačno, spet zaželeno blago in bodo posamezniki pripravljeni zanj plačevati. Slovenija ima res unikatno rešitev financiranja zasebnega visokega šolstva iz javnih sredstev. To se dogaja ob istočasnem zniževanju visokošolskega proračuna, torej gre to ob pospešenem ustanavljanju zasebnih fakultet in univerz, predvsem na račun javnega visokega šolstva. Argument je povečevanje konkurence in dviganje kakovosti. Kot smo videli že v pregledu literature, pa ne obstajajo študije, ki bi omenjeni tezi dokazovale. Zakaj se torej država odpoveduje vlaganjem v javno visoko šolstvo, če ima od tega samo koristi? Anomalije, ki se pojavljajo v zvezi s fiktivnimi vpisi in podaljševanjem absolventskega staža, bi se dalo odpraviti tudi drugače in bi bila učinkovitost vložnega financiranja še večja.

Vehovar (2011) meni, da so mladi v Sloveniji luzerji procesa tranzicije:

Danes velja, da imamo v RS največji delež mladih med državami članicami EU, ki so udeleženi v procesu izobraževanja na vseh stopnjah, obenem pa tudi največji delež mladih, ki študirajo. Zato diploma v RS pomeni iz dneva v dan manj in še zdaleč ne zagotavlja zaposlitvene in preživetvene varnosti. Na žalost odprtost izobraževalnega sistema ni usklajena s potrebami gospodarstva in presega razvojno stopnjo, ki jo je dosegla RS. Upravičen je sklep, da pomeni visokošolsko izobraževanje v RS predvsem mehanizem, ki umirja mlajše prebivalstvo, ki je zaradi študija izločeno iz statistik brezposlenosti. Visokošolski izobraževalni sistem v RS ima tako predvsem socialno in politično funkcijo, nikakor pa ne ekonomske.

Ob vprašanjih javno ali zasebno visoko šolstvo se seveda zastavi tudi vprašanje upravičencev, odjemalcev storitev visokega šolstva. Vehovar se

tako opredeljuje do vloge, ki jo ima v Sloveniji visok delež populacije, ki nadaljuje svoje izobraževanje na visokošolskem nivoju. Trdi, da je visokošolsko izobraževanje del korektiva, ker na trgu ni prostih delovnih mest in da torej oblast na takšen način kupuje socialni mir ter prelaga vprašanje zaposlitve mladih v prihodnost. Obenem se govori o izgubljenih generacijah, ki ne bodo imele priložnosti za ustvarjanje družine, nakup stanovanja, pridobivanje polne pokojninske dobe idr. Ker delež šolajočih presega potrebe po zaposlenih z visokošolsko izobrazbo, bodo mladi tudi po umiritvi razmer težko pridobili delo, ki bi ustrezalo pridobljeni izobrazbi. Od 70 % populacije ki se vpíše na visokošolske zavode, jih bo našlo primerno zaposlitev le 35 % do 40 % z visokošolsko izobrazbo. Ostali bodo prekvalificirani, brez pravih delovnih izkušenj, s prekarnimi zaposlitvami, ki ne omogočajo dolgoročnega načrtovanja in sprejemanja pomembnih življenjskih odločitev. Nekateri magistri ali doktorji znanosti ob iskanju službe preprosto zamlčijo doseženo stopnjo izobrazbe, delodajalci se namreč (Žibret 2012) »po eni strani sprašujejo, zakaj bi bil doktor znanosti dolgoročno motiviran in bi čutil intelektualni izziv na nekem referentskem delovnem mestu, za katero zadošča srednješolska izobrazba. Na tem mestu ne bi mogel uporabiti niti dvajsetine potencialov, znanj in kompetenc, ki si jih je pridobil v sklopu doktorskega študija. Po drugi strani pa je za delodajalce pomembno tudi vprašanje cene. Izhodiščna plača je danes večinoma povezana s stopnjo izobrazbe, in ne z učinkom. Večina delodajalcev se vpraša, zakaj bi nekoga plačevali 40 odstotkov več za učinek, ki jim ga lahko zagotovi nekdo s končanim prvostopenjskim študijem.«

Kodelja (2006) odgovarja na usmerjenost neoliberalne vlade na povečevanje obsega zasebnega šolstva:

Strinjam se, da je zasebno šolstvo v tesni povezavi s človekovimi pravicami. A stvari se zapletejo pri vprašanju, ali je ta pravica negativna ali pozitivna. Če gre za negativno pravico, to pomeni, da država mora dopuščati zasebne šole, ni pa jih dolžna ustanovljati in financirati. Pozitivna pravica pa državi narekuje sofinanciranje ali financiranje zasebnih šol. Številni starši pa tudi katoliška cerkev pri nas to pravico interpretirajo kot pozitivno. Tudi v vseh pomembnih dokumentih katoliške cerkve po drugem vatikanskem koncilu (koncilska izjava o krščanski vzgoji, zakonik cerkvenega prava, katekizem katoliške cerkve) je ta pravica razumljena kot pozitivna pravica, saj je v njih zapisano, da je država dolžna zagotoviti staršem svobodno izbiro šole, ki ustreza njihovim prepričanjem. To pa naj bi bilo mogoče le, če država tudi gmotno podpira zasebne šole. Drugačna je interpretacija evropskega sodišča in evropske komisije za človekove pravice. Njihovo stališče je, da je to negativna pravica in da država ni dolžna financirati zasebnih šol. A to ne pomeni, da jih ne sme; od-

visno je od države do države, od zgodovinskih in političnih okoliščin. Po devetdesetem letu prejšnjega stoletja se pri nas zasebne šole financirajo v višini, ki je višja od evropskega povprečja.

Katoliški inštitut je središče ustanavljanja bodoče katoliške univerze, med aktivnostmi inštituta pa zasledimo raziskovalno in razvojno dejavnost na področju družboslovja in humanistike. Med temi dejavnostmi so ustanavljanje visokošolskih zavodov (fakultet), visokošolskih knjižnic, raziskovalnih centrov in študentskih domov. Pod inštitutom delujejo Fakulteta za poslovne vede, Studia slovenica in Inštitut za pravo človekovih pravic. Ustanovitelj inštituta je Slovenska škofovska konferenca, ki jo sestavljajo vse slovenske škofije (nadškofija Ljubljana, škofija Koper, škofija Novo mesto, nadškofija Maribor, škofija Celje in škofija Murska Sobota) (Katoliški inštitut 2011).

62

Na sveže ustanovljeni Fakulteti za poslovne vede so se že oprli na vzpostavljene mednarodne povezave ter obstoječo mrežo in tako je npr. štirim študentom omogočeno opravljanje strokovne prakse (stažiranje) v Evropskem parlamentu, preko Evropske ljudske stranke (Jagodič 2012).

Furlan (2012a) pravi, da je potrebno zaustaviti »uničujočo varčevalno politiko vlade in strukturno nasilje obstoječega politično ekonomskega sistema«; če se želimo »izogniti periodičnemu ponavljanju obdobja recesije«, pa naj bi postavili nova »izhodišča za ekonomsko politiko«:

V primeru Slovenije to najprej pomeni zaustavitev uničujoče politike varčevalnih ukrepov trenutne Janševe vlade, kar lahko predstavlja prvi korak do preloma s strukturnim nasiljem obstoječega politično-ekonomskega sistema. Trenutno restriktivno monetarno in fiskalno makroekonomsko politiko, ki si postavlja za cilj nizko inflacijo in izravnani proračun je treba nadomestiti z ekspanzivno fiskalno politiko, ki si bo za cilj postavila polno zaposlenost in bo temeljila na investicijah v javno infrastrukturo in širjenje mreže javnih institucij, kot so zdravstvene in izobraževalne ustanove. Te morajo postati univerzalno dostopne institucije, hkrati pa je potrebna njihova reorganizacija v smeri demokratizacije.

Očitno smo bili pod drugo vlado Janeza Janše daleč od vzpostavljanja širše mreže javnih institucij, kvečjemu lahko govorimo o agendi krčenja ustanov javnega pomena, kar so nakazali že z načinom vladanja med 2004–2008. Zanimiv je termin *governmentality*, ki izkazuje Foucaultovo delovno hipotezo o recipročnem vzpostavljanju tehnik moči in oblik znanja. Semantična povezava besed vladanje (fr. *gouverner*) ter miselnosti ali načina razmišljanja (fr. *mentalité*) nakazuje, da ni možno raziskovati tehnologije moči, brez analize političnih racionalnosti, ki jih podpirajo (Lemke 2001).

Po Foucaultju torej obstajata dve strani koncepta *governmentality* (Lemke 2001, 191): predstavnost (ang. *representation*) ter poseganje (ang. *intervention*). S predstavnostjo vlada izbere področja, kjer bo izkazovala moč, opredeli koncepte, določi meje, ponudi argumente ter dokaze; tako upraviči nagovarjanje problema in ponuja strategijo za njegovo rešitev. Javno šolstvo je nekakovostno, profesorji delajo le štiri ure na teden, visokošolski managerji ne znajo upravljati, davkoplačevalski denar se troši neracionalno. Na drugi strani pa strukturira posebne oblike intervencij ali poseganj, saj politična racionalnost ni čisto, nevtralnno znanje, ki enostavno reprezentira vladajočo realnost; v resnici predstavlja intelektualno izvajanje realnosti, ki jih zatem politične tehnologije lahko obravnavajo. Zato je potrebno vključiti agencije, postopke, institucije, zakonite oblike, itd., katerih namen je omogočati vladanje objektom in subjektom politične racionalnosti: Nacionalna agencija za kakovost v visokem šolstvu; Svet agencije; ministrstva, ki urejajo razpise, vpis študentov, financiranje javnega visokega šolstva ter delo javnih uslužbencev; Zakon o visokem šolstvu; Zakon za uravnoteženje javnih financ itd.

Šimenc (2006) pravi, da termin zasebno šolstvo lahko zavaja:

Zasebno šolstvo ni isto kot zasebno podjetje, zasebna tovarna ali trgovina. Če pogledamo zasebno šolstvo po svetu, vidimo, da imamo dve vrsti zasebnih šol. Eno so šole, ki so obstajale, še preden se je vzpostavil javni šolski sistem. Te so bile večinoma povezane z določeno versko izpovedjo. Drugo pa so zasebne šole, ki so nastale v 20. stoletju kot protest ali alternativa javnemu šolstvu in so ponujale posebne pedagoške prijeme. V obeh primerih zasebno šolstvo predpostavlja javno, namenjeno vsem otrokom. Medtem ko zasebno šolstvo izbira otroke in je namenjeno le določenemu sloju populacije, je javno šolstvo namenjeno vsem. Zasebno šolstvo mora izhajati iz zasebnega interesa. Res pa je, da se je v svetu praviloma uveljavilo (pa ne povsod, v ZDA in Italiji je prepovedano javno financiranje zasebnega šolstva, v Avstriji je deljeno) državno financiranje zasebnega šolstva. Splošno pravilo je, da država sofinancira zasebno šolstvo, da zagotovi določene standarde. Zasebno šolstvo naj ne bi delovalo na podlagi konkurence, saj zasebne šole praviloma niso profitne in med njimi ne velja, da slabe pač propadajo. Nasprotno, zasebne šole so zelo stabilne in med sabo praviloma ne tekmujejo. Nikjer ni šolskega sistema, ki temelji na konkurenci ter nastajanju in propadanju šol. Če država oceni, da je javni šolski sistem slab, je njena dolžnost, da ga izboljša, ne pa da podpira zasebno šolstvo. Prva dolžnost družbe je, da ima dobro javno šolstvo.

Večinoma je povsod v Evropi vzpostavljen sistem javnega visokošolskega izobraževanja, v povprečju se za zasebno izobraževanje odloči manj kot

10 odstotkov študentov. Pojavljajo se očitko o elitizmu, druga stran poučarja možnost izbire. Verjetno se potem zgodi oboje, saj lahko zasebne šole izbirajo kandidate, javne pa vzamejo vse druge. V Aziji je razmerje drugačno, zasebne institucije prevzemajo množični študij, javne pa so visoko kakovostne in sprejemajo le najboljše kandidate.

Štrukelj (2006) odgovarja, s čim lahko zasebno šolstvo ogroža javno:

Predvsem s financiranjem. Če financirate zasebno šolstvo iz vreče denarja, ki je namenjena tudi javnemu šolstvu, potem je jasno, da se bo zasebno šolstvo zajedlo v javno šolstvo. Druge možnosti ni, če ni še drugega vira za financiranje zasebnega šolstva. Minister pravi, »da je treba ustvariti pogoje za oblikovanje izobraževalnega sistema, ki naj bo bolj povezano s povpraševanjem in načeli konkurence«. To so načela tržne zakonitosti. Tega pa v šolstvu ne sme biti. Raziskave v svetu ne potrjujejo, da uvajanje zasebnega šolstva izboljšuje kakovost javnega šolstva. Če kdo pozna kakšno tako analizo, bi bilo dobro, da jo opiše ... S pospešenim uvajanjem zasebnega šolstva je ogroženo javno šolstvo.

To vprašanje je res vredno diskusije, večinoma se zasebno visoko šolstvo ne financira iz javnih sredstev ali pa le deloma; v tem primeru Slovenija bistveno odstopa od norm, ki veljajo v Evropi. Šimenc idr. (2011): »Zasebne šole so obogatitev šolskega sistema, a potencialno lahko razlike, ki pomenijo obogatitev, prinašajo tudi negativne posledice. Potencialno lahko zasebne šole slabijo mrežo javnih šol in tudi vpeljujejo možnost nastajanja elitnih šol.« Še vedno pa čakamo na analizo izboljševanja kakovosti...

Zver (2006) odgovarja na očitke o ogroženosti javnega šolstva, ki naj bi mu škodilo zasebno šolstvo:

Ko govorimo o zasebnem in javnem šolstvu, moramo ločiti dve neprimerljivi ravni. Eno so zasebni vrtci pa osnovna in srednja šola, povsem drugačna pa je logika zasebnega šolstva v terciarnem izobraževanju. Tu lahko bistveno bolj prednjačijo dejavniki konkurenčnosti in kakovosti kot na nižjih ravneh, kjer so bolj v ospredju človekove pravice in svoboščine. Če se vrnem na pravico do zasebnih šol; stališče o pozitivni in negativni svoboščini in pravici se mi zdi pravo izhodišče, saj kaže na naključne razlike med nami. Mislim, da je pravica do izobraževanja, tudi do zasebnega, pozitivna pravica, ker predstavlja za državo dolžnost. Ena izmed svežih tujih študij o zasebnem šolstvu kaže, da kar 20 od 29 držav članic OECD zasebno šolstvo financira v povprečju v višini 87 odstotkov. To pomeni, da država zelo dejavno sodeluje pri vzpostavljanju in vzdrževanju šolskega sistema. Ko država skrbi tudi za razvoj zasebnega šolstva in ga financira, se izognemo vsem socialnim in elitističnim očitkom. Tudi na Finskem in Norveškem zasebno šolstvo financira država. Na Dan-

skem, Irskem, Nizozemskem in v Belgiji pa prevladuje zasebno šolstvo, a ga skoraj v celoti vseeno financira država.

Ponovno lahko v zapisu preberemo, da bi lahko v zasebnem šolstvu bistveno bolj prednjačili dejavniki kakovosti... Manjkajo analize, ki bi to dokazovale.

Kontler Salamon (2003) v zvezi z uvajanjem šolnin predstavi pogled tedanje državne sekretarke na visokošolskem ministrstvu, dr. Lučke Lorber:

»Zakon o visokem šolstvu in tudi nacionalni program visokega šolstva zelo jasno določata, da je študij javna dobrina. Pri tem nameravamo vztrajati in vsaj do leta 2005 sprememb ne bo. Seveda pa drži, da je študij čedalje dražji in zato se trudimo, da bi v proračunskih pogajanjih (izhodišča zanje morajo biti pripravljena v juniju) pridobili več denarja za delovanje visokega šolstva v prihodnjem obdobju.« Po njenem mnenju bi bilo prav, če bi univerze preverile, kje je možna racionalizacija programov, da bi tako s prestrukturiranjem študija pridobile tudi nove razvojne možnosti.

Državna sekretarka levo usmerjene vlade je tudi opozarjala, da je potrebno iskanje dodatnih virov financiranja v slovenskem visokem šolstvu, in to še precej pred izbruhom finančne krize. Pravzaprav ni imelo visoko šolstvo nikoli na razpolago toliko denarja, kot bi ga želeli in so zato odlični dosežki naših diplomantov še toliko bolj občudovanja vredni.

Možina (2006), državni sekretar za MVZT, diskutira o mnenju zagovornikov, naj bo študij javno dobro, pri čemer se sklicujejo na to, da so za vsako državo najkoristnejše naložbe v izobrazbo njenih državljanov:

Sam bi to obrnil nekoliko drugače. Ta naložba je dobra, če je tudi dobro izpeljana. Kadar pa se ljudje vpisujejo na univerzo, kar državo veliko stane, nato pa ti študentje slabo študirajo, to ni več dobra naložba. Kako pa študentje študirajo, seveda ni odvisno samo od njih. Pametna država bo torej naredila vse – in to je tudi eden od pglavitnih ciljev nacionalnega programa o visokem šolstvu – da bi z vloženi sredstvi dejansko prišlo do več znanja. Zato pa tudi podpiramo takšno bolonjsko študijsko reformo, ki bo privedla tudi do drugačne, boljše kulture poučevanja, ki bo bolj motivirala študente, učitelje in vse druge sodelavce v visokem šolstvu. Uspeh bolonjske reforme ni odvisen le od novih programov, temveč predvsem od tega, kako bodo programi izpeljani. Šolnine so ob teh vprašanjih obrobni problem in bilo bi resnično škoda, če se ne bi več pogovarjali o vsem drugem, kar vsebuje ta resolucija.

Problem fiktivnih vpisov in izkoriščanja študentskega statusa zaradi ugodnosti, ki jih omogoča delo preko študentskih servisov sta ponovno dva unikatna bisera slovenske države. Poskusi obdavčitve in ukinitve študent-

skega dela so že večkrat pogoreli, saj so se zakonodajalci ustrašili protestov. Pa tudi fiktivne vpise bi zlahka odpravili z uvedbo enotne evidence vpisa, ki nikakor ne more zaživeti. Je obstoječe stanje spet komu v korist? Na žalost se je potrebno v Sloveniji vedno spraševati o ozadjih, zakaj določena politična rešitev ni sprejeta ali je bila sprejeta ...

Kontler Salamon (2008b) zapiše:

Podelitve visokošolskih koncesij – tri v dveh letih – sicer že ves čas spremljajo kritike in to predvsem s strani javnega visokega šolstva, ki so po eni strani opozarjali, da so koncesionirani programi pretežno družboslovni, oziroma da država zasebnim institucijam financira tiste programe, za katere javnim univerzam zmanjšuje število vpisnih mest, pri tem pa ni upoštevano tudi skromno vpisno zanimanje za večino dosedanjih koncesioniranih študijev, ki so se – za razliko od tovrstnih študijev na javnih univerzah – napolnili šele po drugem vpisnem roku. Po drugi strani pa so se opozorila nanašala na povezavo nekaterih omenjenih koncesioniranih fakultet s ključnimi osebami v odločanju v visokem šolstvu. Med prvimi sta namreč koncesije pridobili obe fakulteti, katerih solastnik je bivši predsednik sveta za visoko šolstvo dr. Peter Jambreč, in fakulteta v Celju, ki jo je ustanovil inštitut, katerega soustanovitelj je bil, do svojega vstopa v vlado, državni sekretar v ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Dušan Lesjak. Omenjene aktualne težave s financiranjem javnih univerz pa seveda še dodatno vplivajo na kritično presojo tovrstnih koncesij. Predsednik upravnega odbora Univerze v Ljubljani prof. dr. Janez Hribar je za Delo dejal, da je država tudi javnim univerzam podelila koncesije za izvajanje določenih programov in da si zato ne bi smela dovoliti, da denar, ki je potreben za izvedbo programov, prenaša drugam.

Minister Turk je decembra 2012 pozval univerze k zmanjšanju števila razpisanih mest v družboslovju, zaradi premajhne zasedenosti mest in nezaposljivosti diplomantov. Zanimivo bo spremljati, kako bo z razpisanimi vpisnimi mesti zasebnih zavodov in morebitnimi novimi akreditacijami družboslovnih programov v naslednjem kratkoročnem obdobju.

Kolumnistka Dela Kontler Salamon (2008a) komentira dogajanje ob pogajanjih za kolektivno pogodbo v javnem sektorju:

Za danes napovedana pogajanja o kolektivni pogodbi v javnem sektorju so v visokem šolstvu dobila dodatno spodbudo. Včeraj je bil namreč zbor visokošolskih učiteljev, študentov, administrativnega osebja in drugih zaposlenih v visokošolskih zavodih ter predstavnikov sindikatov za področje vzgoje in izobraževanja. Na zboru, ki je bil na Fakulteti za družbene vede, so podpisali tudi izjavo, s katero so vladi posredovali svoja stališča do omenjenega predloga kolektivne pogodbe in njenega ravnanja na tem področju. Izjava

očita državi, da je z zakonom o visokem šolstvu »zapovedala reformo in določila njene organizacijske in izvedbene okvire, ni pa zagotovila ustreznih finančnih sredstev, čeprav se je zavezala, da bo povečevala znesek za visoko šolstvo«. Podpisniki opozarjajo, da predlog kolektivne pogodbe za javni sektor ruši razmerja med posameznimi dejavnostmi na škodo vzgoje in izobraževanja. To se kaže tudi v tem, da so se po letu 2002 bruto plače univerzitetnih učiteljev v primerjavi s povprečno bruto plačo v Sloveniji zmanjšale za skoraj 27 odstotkov.

Bolonjska reforma je politični projekt in če so se vlade zavezale k njeni uresničitvi, je najmanj neodgovorno, da sedaj pustijo proces reformiranja nedokončan. Vlada išče krivce in očita npr. NAKVIS-u, da ne v orku sprejel meril in je zato ogrozil veljavnost diplom na UL, kar seveda sploh ni res, istočasno pa se igra z usodami cele generacije študentov, ki ne vedo, pod kakšnimi pogoji in kako bodo lahko zaključili svoj študij.

Merc (2012) razpravlja o krizi krize, sindikatih javnih uslužbencev ter političnih dejstvih in pravi naslednje:

Skupaj z osamosvojitvijo je v družbeni sektor – predvsem pri uradništvu in šolstvu – vstopilo potrošništvo, pretirano zaposlovanje, razkošje kadrov, palač, plač in materialnih dobrin. Mlada država je začela skrbeti sama zase [...] Kriza pa se je začela, prav simptomatično, z navidezno potjo navzgor, ob reformi šolstva. V osnovnih šolah smo uvedli devetletno izobraževanje, na fakultetah pa so na tiho v neskončnost množili študijske programe, vpisovali vsakogar brez selekcije, ustanavljali nove fakultete in potem še univerze (sami sebe so kot deževnik delili na nove in nove osebe in se razmnoževali). Zakaj pa ne bi tudi ljudje v šolstvu izrabili dolgih obdobj brezvladja in slepote političnih voditeljev in se priklopili na sistem tako, da jim je dobro, zelo dobro?

To, kar trdi g. Merc glede pretiranega zaposlovanja, palač in plač v šolstvu, zveni zelo alarmantno, le da ne vemo katero državo je imel s tem v mislih. Realno nazadovanje plač šolnikov od 80-ih let prejšnjega stoletja je bridka resnica, mile priprošnje etabliranih hramov učenosti, ki gostujejo po različnih stoletnih stavbah, da bi končno dobili svoj sedež in se rešili (pre)visokih najemnin, ostajajo premnogokrat v dveh desetletjih samostojnosti še naprej le pobožne želje. Še najbolj izpostavljene so ob tem ljubljanske umetniške akademije. Vpisovanje vsakogar brez selekcije na fakultetah težko komentiramo, če so cilji družbe znanja čimvečja vključenost in izobrazba mladih; spet je to politična odločitev. Brezvladja ni bilo, vedno so na ministrstvih sedeli tudi preizkušeni uradniki, ki so dobro vedeli za kaj se gre. Če je bila politična volja ustanavljanje novih fakultet in univerz, za-

kaj so sedaj krivci za to učitelji, ki se z vsem žarom posvečajo svojemu poklicu, ne glede na to kje sedijo ...

Kontler Salamon (2011c) komentira odločbo Ustavnega sodišča v zvezi z vladnim omejevanjem razpisanih študijskih mest na izrednem študiju. Ustavno sodišče je državnemu zboru (DZ) naložilo odpravo neskladij v visokošolskem zakonu v devetih mesecih po objavi te odločbe v Uradnem listu RS, vlada pa mora po teh zakonskih spremembah v treh mesecih odpraviti še neskladje v omenjeni uredbi.

Neposreden povod za vlogo UL na ustavno sodišče je bil vladni sklep o omejitvi vpisa izrednih študentov v študijskem letu 2008/2009. Razveljavljen 43. člen ZVIŠ ureja opredelitev javne službe v visokem šolstvu. Ustavno sodišče je ugotovilo, da na podlagi razlage veljavnih predpisov ni mogoče odgovoriti na vprašanje, ali je izredni študij del javne službe ali ne. Javni zavodi, čeprav jih ustanovi država, lahko poleg javne službe izvajajo tudi druge dopolnilne dejavnosti, ki pomenijo prodajo blaga in storitev na trgu. V odločbi ustavnega sodišča piše tudi, da uredba javno financiranje visokega šolstva ureja na način, ki ne omogoča razveljavitve ali odpravo te uredbe, saj bi »povzročila, da za financiranje državnih univerz in državnih visokih šol ne bi bilo več nobene pravne podlage« in bi se lahko ustavilo njihovo financiranje. Vodstvo Univerze v Ljubljani v komentarju odločbe ustavnega sodišča najprej poudarja, da so pobudo vložili zaradi nestrinjanja z zakonsko določbo, da lahko vlada omejuje število vpisnih mest za izredni študij, da pa je ustavno sodišče samo »razširilo problematiko na vprašanje, ali je izredni študij del javnih službe ali ne«, in s tem odprlo dodatne pomisleke, ki jih na UL še proučujejo. Na univerzi menijo, da za njih odločitev ustavnega sodišča »ta trenutek nima konkretnih posledic«.

Vprašanje izrednega študija je za precejšen del visokošolskih institucij tako odveč, saj številke izredno vpisanih študentov strmo upadajo že vrsto let. Vpis je tako zanemarljiv, da so se v mnogih visokošolskih zavodih že odločili, da izrednega študija sploh ne razpisujejo več. Razloge za takšno stanje lahko iščemo v vključevanju velikega števila populacije neposredno v redni študij, morda tudi iz razloga, da ne najdejo prostih mest na trgu dela. Pritrditi moramo tudi mnenju, da je regionalizacija olajšala dostopnost do študija, saj ni več potrebna dolgotrajna vožnja ali najemanje sob v oddaljenih mestih, zato je odločitev za redni študij lažja. Tisti študentje, ki ob študiju že delajo (običajno prekarno), pa imajo po izkušnjah dovolj fleksibilne urnike, da lahko spremljajo predavanja in izpolnjujejo tekoče obveznosti. Resda počasneje, saj študij nekoliko raztegnejo, čeprav je njihov pristop običajno resnejši, kot pa pri rednih študentih.

Markeš (2012) pravi, da je »globalna (in slovenska) kriza strukturna, kar pomeni, da se mora oblast opredeliti do nje po širših koordinatah, ne le mehanično in zgolj z alibijem varčevanja«:

Seveda se postavlja vprašanje, ali javno visoko šolstvo razgrajuje nalašč ali zaradi nekompetentnosti političnih in intelektualnih tehnokratov, ki jih je v bližini te oblasti v nadpovprečnem številu. Vse se vedno dogaja v imenu izboljševanja kakovosti in boljše konkurenčnosti, končuje pa kakor da se v amoralnem biznisu na fasadi ideologije. Ko smo se leta zavzemali za denacionalizacijo cerkvenih gozdov, da bi cerkev, kot je zatrjevala, dobila »sredstva za svojo pastoralo«, nismo mogli vedeti, da bodo gozdove brutalno izsekavali in da Slovenija od tega ne bo imela niti omembe vrednih delovnih mest, saj les pretežno izvažajo v Avstrijo. Finančna sveta polomija je povedala vse o visokih besedah in zagotovilih. Katoliško šolstvo se kaže kot na javni denar naslonjen ideološki projekt brez večje moralne vrednosti za skupno dobro za pravičnost in humanost sodobne družbe – prej kot vložek v zaostritev kulturnega boja, v vulgarizacijo javne besede in v vzorce kulturne zaostalosti.

Izredno ostre, brezkompromisne besede g. Markeša glede domnevne ogroženosti javnega visokega šolstva v Sloveniji. Iz njih odseva stoletna nepomirljiva razcepljenost slovenske družbe na konservatice in liberalce, ki menda vleče svoje tragične korenine še iz časov Črtomira in Valjehuna. Vendar pa pred našim komentarjem preberimo še naslednji zapis. Dnevnikova novinarka Ivelja (2012a) prenaša in komentira preroške besede našega ministra, ki so odmevale celo med vsega hudega vajenimi evropskimi kolegi:

Vloga univerz se bo pri prenosu, ustvarjanju in ohranjanju znanja v prihodnje zmanjševala. Tako je na nedavni konferenci OECD v Parizu prisotnim na eni od okroglih miz oznanil minister Žiga Turk. Kako široko so ob teh navedilih odprli oči ministrski kolegi, ki svoje delo razumejo kot prizadevanje za okrepljeno vlogo univerz, te pa kot vzvode razvoja na vseh področjih, lahko le ugibamo. Povsem jasno pa je, da bo naš minister k uresničitvi svojih preokb aktivno prispeval. Vsaj kar zadeva vlogo slovenskih univerz, so zadeve jasne: tudi v časih ideološke represije jim ni nihče tako cinično odrekal njihove temeljne vloge – ustvarjanja novega znanja. Univerza naj bi namreč v prihodnje po Turkovo le še potrjevala znanje – to se bo rojevalo drugje – socializirala elite, prispevala k razvoju civilne družbe in bila v oporo nacionalnim državam. Po novem naj bi bile torej nekakšen ideološki mehanizem ali morebiti servis za humaniziranje (podivjanih) množic. Za znanstvene in tehnološke preboje pa naj bi v novem krasnem svetu očitno poskrbel kapital (podjetništvo). Zoprno podrobno, da se ta običajno ne ozira na znanje, ki ni takoj in neposredno novčljivo, neoliberalna pamet kajpak zanemari.

Glede na odzive oblasti na val protestov, ki se je začel jeseni 2012 z uporom proti mariborskemu županu, tudi besede ge. Ivelje o ideološkem mehanizmu najdejo svoj smisel. Tarman (2013) je izpostavil »da demonstracije niso 'uperjene proti varčevalnim ukrepom in nujnim reformam', kot jih je skušala prikazati desna neoliberalna avtokratska vlada Janeza Janše. Slovenci državljanji so na ulicah zahtevali ne le boljši ekonomski položaj, temveč tudi spoštovanje temeljev pravne in demokratične države: vladavino prava, ohranitev socialne države in trajnostno naravnano ekonomsko politiko, ki ne bo služila le zamejenim interesom določenih izbrancev.«

Leban (2004) predlaga:

Skoraj odveč mi je znova razlagati, da so kakovostno visokošolsko izobraževanje in osnovne raziskave »javno dobro« in »javna odgovornost« ter da spadajo na univerze. Aplikativne in razvojne raziskave, katerih rezultati pa večinoma niti niso javno dostopni, pa spadajo na ustrezne inštitute. Zato je smiselno razmišljati o pridruževanju inštitutov, ki opravljajo osnovne raziskave in imajo precej »vnaprej habilitiranih učiteljev«, univerzam. Naj naštejem samo štiri argumente za te spremembe: nemogoče razmerje med številom študentov in učiteljev bi se dramatično izboljšalo, prej omenjenim »vnaprej habilitiranim učiteljem« bi se izpolnila večna želja, da bi lahko poučevali, to bi bila tudi velika razbremenitev za preobremenjene univerzitetne učitelje, študenti pa bi imeli olajšan dostop do imenitne raziskovalne opreme, ki se je v vseh teh letih nakopičila na inštitutih. In ne nazadnje, država bi lahko privarčevala izdatna sredstva, ko ne bi bilo več »inštitutsko-univerzitetnih učiteljskih amfibij« z dvojnimi plačami. Vse te spremembe bi verjetno zagotovile višjo kakovost našega visokega šolstva.

V bližnji preteklosti so potekali razgovori s tremi največjimi raziskovalnimi inštituti, ki imajo dovolj potenciala, da bi se pridružili največji slovenski univerzi in vodstva inštitutov so celo izražala dobro voljo po tovrstnih razgovorih, vendar pa z rektorjem niso našli dovolj stičnih točk za premik naprej. Tako so se npr. na Inštitutu Jožef Štefan odločili za ustanovitev lastne podiplomske šole.

Miklavič (2012) analizira dogajanje na visokoškolskem parketu v Sloveniji:

V Evropi in svetu je krčenje javnih sredstev za univerze večinoma vodilo v uvedbo šolnin. Ob aktualnih ukrepih vlade se je težko upreti zaključku, da smo tudi pri nas priča dobro premišljeni in dolgoročni strategiji uvajanja plačljivega visokega šolstva. Sistem zagotavljanja kakovosti visokega šolstva, ki ga pooseblja agencija NAKVIS, je v Sloveniji že skoraj desetletje poligon za uveljavljanje političnih interesov. Podobno kot v nekaterih drugih tranzicij-

skih državah je tudi pri nas v nekaterih krogih prevladalo prepričanje, da javne univerze obvladuje t. i. stara elita in da lahko tranzicijska desnica generira lastno intelektualno osnovo le skozi zasebne ustanove, za kar pa je sistem kakovosti in akreditacije potencialna ovira.

Janševa druga vlada je sicer vztrajno zanikala namere o vpeljavi kakršnegakoli modela šolnin v slovensko javno visoko šolstvo, a kaj ko so njihova druga dejanja, vključno z načrtnim in sistematskim izčrpavanjem tega, govorila drugače od njihovih besed. Seveda se niso bali opozicije ali nekaj tisoč univerzitetnih učiteljev, s študenti pa je drugačna zgodba. Marsikatera revolucija in drugačni družbeni pretresi so se začeli ravno z aktivizacijo študentov – tudi aktualna gibanja s protestiranjem brez prestanka. Po sprejeti noveli visokošolskega zakona konec 2012, je v letu 2013 na vrsti še sprememba visokošolskega zakona, ki mora po ustavni odločbi vključevati tudi člene o financiranju javnega visokega šolstva. To je bilo z neustavnimi uredbami skoraj desetletje prepuščeno arbitrarnemu odločanju vsakokratnega ministra.

Kakovost visokega šolstva

Kakovost visokega šolstva je predstavljala celo vrsto stoletij dogmo, o kateri se ni veliko pisalo ali govorilo. Posvečeni akademiki in profesorji so samostojno odločali o vsebinah in načinih prenašanja znanja na univerzah, vsi ostali pa s(m)o morali zaupati v njihovo presojo. Redki centri učenosti so privabljali uka željne iz oddaljenih krajev, še vedno pa je bilo izobraževanje namenjeno le elitam in morda prepoznanim posebej nadarjenim posameznikom. Z odpiranjem meja, globalizacijo in množičnostjo visokošolskega izobraževanja se je številčnost visokošolskih zavodov, kakor tudi profesorjev in študentov bistveno povečala, kar je posledično povzročilo tudi samospraševanje o kakovosti znanja, ki so ga ti ponujali ali prejemali.

Pri kodiranju smo srečevali pojem kakovosti v številnih neposrednih povezavah s ceno visokošolskega izobraževanja, omenjane so bile razlike med kakovostjo javnega in zasebnega visokega šolstva, množičnost izobraževanja in njen vpliv na kakovost in tako se je zelo spontano izoblikovala tema *kakovost visokega šolstva*.

Pejovnik diskutira o resničnih namenih uvajanja novele v visokem šolstvu in kakovosti (STA 2012b):

»Prve izjave Janeza Janše, s katerimi so se napadi na univerzo začeli, češ da delamo profesorji zgolj od 4 do 8 ur na teden, pomenijo jasno razvrdenotenje našega dela in poskus prepričati javnost, da nismo odgovorni državljani,« poudarja Pejovnik. [...] V nadaljevanju se je Pejovnik dotaknil tudi zadnje novele zakona o visokem šolstvu, s katerim bo vlada spremenila pravila za akreditacijo visokošolskih programov. Meni, da je namen vlade želja po ustanavljanju nove zasebne fakultete ali celo univerze. »Namen je dvojen in to

je morda prva plat. Je pa še druga: minilo je namreč obdobje sedmih let, v katerem je potrebna reakreditacija velike večine visokošolskih ustanov,« pravi Pejovnik. Ljubljanska univerza je po njegovih navedbah 2300 strani gradiva z vlogo za reakreditacijo že pripravila in ga poslala, zato jih ni strah nobenega mednarodnega preverjanja. Je pa veliko zasebnih šol, tudi tistih, ki so jih ustanovili pod prvo Janševo vlado, ki bodo morale pri tej reakreditaciji izpolnjevati veliko strožje pogoje kot pri ustanovitvi. Zato je predlog novele zakona, po katerem lahko te šole namesto reakreditacije ponovno zaprosijo za prvo akreditacijo, več kot prozoren način podaljševanje delovanja šol, ki ne izpolnjujejo pogojev za delovanje, je poudaril.

Le ugibamo lahko, kakšni so bili resnični nameni takšne novele, kot je bila sprva načrtovana, a je bil odziv javnosti preoster, pa tudi koalicija preveč raznolika. Leban (2004) piše, da kakovost visokošolskega študija z množičnim vpisom pri nas vztrajno pada:

Treba je poudariti, da za kakovostno univerzo potrebuješ: bistre, motivirane in študirajoče študente, uveljavljene domače in tuje učitelje, delo s študenti v majhnih skupinah, ustrezno vrhunsko infrastrukturo (knjižnice, učilnice, laboratorije, študentske domove ipd.), ne preveč reguliran visokošolski sistem ter stabilno in dovolj visoko financiranje. Pri naših reformah, in bolonjska reforma ni nič drugačna, pa že spet iščemo »notranje rezerve«, vendar teh v našem podfinanciranem visokem šolstvu preprosto ni več.

Ivelja (2012e) je poročala o razpravi v državnem zboru Republike Slovenije, ko je nekdanji minister poslance dramatično pozval, naj preprečijo »romunizacijo« visokega šolstva. Poudaril je, da država že ogroža javne univerze in izvedbo bolonjske reforme. Uničujejoče je drobljenje univerz. Dr. Ivan Svetlik je tudi prepričan, da je ministrstvo zakonsko spremembo, po kateri bodo zavodi, ki se bodo pozabili ali »pozabili« na novo akreditirati, lahko vnovič zaprosili za tako imenovano prvo akreditacijo, nekemu napisalo na kožo. V tem primeru namreč Nacionalni agenciji za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS) ne bo treba ocenjevati, kako je pozabljeni zavod delal sedem let... Svetlik je tako kot mnogi drugi dokazoval, da bo tudi v mednarodni skupnosti negativno odmeval poskus vlade, da si podredi sestavo sveta NAKVIS. Podobno je menil predsednik Študentske organizacije Slovenije Mitja Urbanc, ki je bil jasen: »Visokošolski zavodi so doslej imenovali 5 članov od 11, vlada bo zdaj imenovala 8 članov od 11. Nedvomno se oddaljujemo od evropskih standardov.«

Ivelja (2012e) povzema tudi odziv ministra Turka na kritike predloga novele visokošolskega zakona, še posebno načrtovanega imenovanja članov sveta agencije NAKVIS s strani vlade:

Minister Žiga Turk se s kritikami novele seveda ni strinjal. To, da bi vlada imenovala večino članov sveta, pomeni le to, da se je odločila za strokovne kriterije, doslej pa so prevladovali predstavniki. Zavodi so namreč v svet delegirali svoje predstavnike, ti so ocenjevali svoje ustanove. Seveda pa se vlada ne bo vmešavala v ocenjevanje programov, je zagotovil minister in ponovno poudaril, da predlagane spremembe povečujejo avtonomijo univerz.

Pod drugo Janševo vlado je ugasnila tudi AUKN – Agencija za upravljanje kapitalskih naložb RS, kjer je delovala strokovna akreditacijska komisija za imenovanja članov v nadzorne svete podjetij v državni lasti.

Kristanova (2012c) nakazuje simptomatično iskanje krivcev, tudi če jih ni, si jih je pač potrebno izmisliti:

Ker je »nekdo zamudil roke, ker nekdo ni prebral zakona mora priskočiti na pomoč država. Odgovornost za to ne nosi ministrstvo, ne nosite tudi vi tukaj v parlamentu, odgovornost nosi nacionalna agencija za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS)« – tako je pristojni minister Žiga Turk «našel» krivca za nujnost sprememb, ki jih uvaja novela zakona o visokem šolstvu, ki ne posega le v sistem podaljševanja akreditacij zavodov.

Zver (2012) odgovarja na vprašanje o rezih financiranja v visokem šolstvu in strahu pred privatizacijo javne sfere:

Nevarnost ni v privatizaciji, ampak če bi padla kakovost univerze. Tudi etabliiran visokošolski zavod je lahko slabe kakovosti, kakor seveda ni nujno, da je zasebni zavod dober. Če bo agencija za kakovost opravljala svoje delo, potem ne bo težav. Nekakšen nadzor nad kakovostjo pač mora biti. Pri nas se ustvarja vtis, da je javna šola nujno boljša od zasebne, pa ni tako. Slovenija ima najmanjši del zasebnega šolstva v okviru OECD, kar pomeni, da naša lastniška struktura ni normalna.

Čokova (2007), bivša ministrica in prva rektorica Univerze na Primorskem se je odzvala na debate o avtonimiji univerz:

Nismo vsi za to, da se avtonomija univerz razparcelira, razdeli in dezintegriira s tem univerzitetno mrežo, ki bo pomenila šibke univerze za šibko državo in slabo znanje. Kvaliteta univerze se ne meri s konkurenčnostjo produkta, ki nastane tisti trenutek, ampak so to vrednote skozi desetletja, ki se kažejo v rasti generacij, ki gredo na trg.

Tudi z velikostjo univerze se kakovost ne meri, to najbolj kažejo kakovostne svetovne univerze, ki so pravi palčki proti ljubljanski univerzi. Marušič in Žaucer (2011) razmišljata o povezavah med velikostjo univerze in njeno kakovostjo:

Če merimo velikost samo po številu študentov, je UL velika za približno dve UM, UM za več kot štiri UP, ta pa za več kot šest UNG. Razmerje med UL in UNG je približno 50:1. Velika razlika v številu študentov med posameznimi univerzami ni slovenska posebnost. Razmerje med največjo in najmanjšo univerzo na svetu je okoli 3500:1. [...] UL s skoraj 52 tisoč študenti ni ogromna le za slovenske razmere ... Zelo velika je tudi v evropskem in svetovnem merilu. Po številu študentov daleč presega najboljšo svetovno univerzo, ki imajo tipično okoli 20 tisoč študentov. [...] Da bi ocenili, kakšna je s stališča kakovosti optimalna velikost univerze, si lahko pomagamo s seznamami najboljših univerz. Za primer smo vzeli seznam 20 najboljših univerz po lestvici QS Top Universities (<http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2011>). Izkaže se, da največjih svetovnih univerz med najboljšimi ni. Slednje imajo tipično od 10 do 25 tisoč študentov [...] Za leto 2010 so na isti lestvici (<http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2010>) ob vsaki univerzi zabeležili tudi njeno velikost, pri čemer je povedno merilo, ki so ga uporabljali. Oznako XL (»zelo velika«) imajo univerze z več kot 30 tisoč študenti, oznako L (»velika«) univerze z 12 do 30 tisoč študenti, oznako M (»srednje velika«) univerze s 5 do 12 tisoč študenti in oznako S (»majhna«) univerze z do 5 tisoč študenti. UL, ki je označena z XL, se uvršča na 501. Do 550. Mesto, po velikosti pa presega večino univerz, ki so na lestvici pred njo. Izmed prvih 500 univerz jih ima na tej lestvici le 106 oznako XL in so torej po velikosti primerljive z UL (med prvimi 500 univerzami jih je tudi 21 z oznako S, torej z do 5 tisoč študenti). UL ima skoraj toliko študentov kot največji ameriški univerzi Arizona State in Ohio State, ki imata po približno 55 tisoč študentov. [...] Videli smo, da pri univerzi velikost XL sama po sebi ni niti pogoj niti zagotovilo za vrhunskost, prej nasprotno; enako velja za velikost S. Prepričanje, da bo vsakršno povečevanje obstoječih univerz prineslo dvig kvalitete, je torej neutemeljeno. Če želimo določiti optimalno število univerz, kot merila velikosti ni smiselno privzemati UL, saj so med vrhunskimi tako velike univerze prej redke kot pogoste. Če vzamemo merilo velikosti kot verodostojno, se zdi vsaj na podlagi današnjega stanja bolj smiselno načrtovati univerze, ki bi imele od 10 do 20 tisoč študentov. S takimi univerzami v mislih pa se nujno spremeni tudi odgovor na vprašanje, koliko univerz potrebujemo, saj samo UL zadostuje za dobri dve povprečno veliki univerzi izmed prvih 20 z gornje lestvice. In v vsakem primeru je jasno, da če govorimo o optimalnem številu univerz v Sloveniji, je nujno vedeti, o kako velikih univerzah govorimo. Število študentov je le eno od možnih meril velikosti univerze. Velikost univerze bi lahko merili tudi po številu programov, po številu zaposlenih itd. Po številu programov je UL ravno tako velika (pokriva vsa osrednja področja). Ni pa ob trenutnem

število študentov UL velika po številu zaposlenih, kar tudi kvarno vpliva na oceno njene kvalitete. Kvaliteto šole se namreč pogosto meri z razmerjem med številom profesorjev in številom študentov.

Morda pa imajo prav zagovorniki večjega števila zasebnih univerz v Sloveniji, ki bodo dovolj majhne in se bodo lahko izkazale s kakovostjo primerljivo s svetovno smetano. Le da bo treba počakati par desetletij, da se bo to morda zares zgodilo ... Ampak nastavki so tu. Pa da ne bomo preveč pikri, novogoriška univerza dosega zares lepe uspehe na določenih področjih. Mediteranska pa nikakor ne more zaživeti, očitno je bila njena ustanovitev le privlačen politični eksperiment.

Trunk Širca (2011) govori o razblinjanju velikih pričakovanj ob preobratu pri ugotavljanju in zagotavljanju kakovosti po ustanovitvi NAKVIS-a:

Vendar se žal že nekaj časa govori, da je NAKVIS prekršil temeljno pravilo ESG1, to je da morajo biti akreditacijski in evalvacijski postopki vnaprej znani in pregledni, da jih mora agencija določiti sporazumno z vsemi deležniki v visokem šolstvu, torej visokošolskimi zavodi, višjimi šolami, študenti (in ne le s Študentsko organizacijo Slovenije, ki je oddaljena od študentske populacije in bližja političnim elitam) ter drugimi. Visokošolski zavodi imajo (imamo) zdaj z agencijo oziroma z njenim vodstvom slabe izkušnje, govori se o arongantnem in samozadostnem vedenju vodstva agencije, ki ne prisluhne argumentiranim dopisom vodstev univerz po drugem delovanju. Slišati je tudi, da je vodstvo agencije samozadostno ne samo pri delovanju navzven, tudi v agenciji so strokovno argumentirana mnenja strokovnih delavcev nezaželeni, kar občutijo tudi strokovne službe v visokošolskih zavodih. [...] Kot je bilo že zapisano, niso nastala (merila za akreditacijo, op. a.) ob sodelovanju vseh deležnikov, določbe so nejasne, zato imajo visokošolski zavodi veliko težav pri izpolnjevanju vloge. Pričakovali smo sistemska merila, dobili pa neizdelan predpis, ki se ne sklada z obrazcem za oddajo vloge za akreditacijo, ki je sestavni del meril. Zadrega pri izpolnjevanju vloge so velike, tudi agencija nima jasnih predstav o tem, kaj naj zahteva od vlagateljev. Na visokošolskih zavodih se pritožujejo, da ne vedo, čemu je namenjen elektronski obrazec, da se od njih zahtevajo najrazličnejši podatki, in sicer brez kakršnekoli metodologije za izračun posameznih kazalnikov ... Poleg tega agencija nenehno poudarja, kako naj posamezno merilo oziroma vprašanja iz obrazca razumejo, oziroma spreminja navodila, kako naj obrazec izpolnijo.

Resda pravijo, da je najboljša situacija tista, ko nihče izmed vpletenih ni povsem zadovoljen, a vseeno so se pri delovanju NAKVIS-a dogajale ne-

1 European Standards Guidelines.

razumljive stvari. Tako je npr. evalvacijska komisija podala pozitivno oceno za podaljšanje akreditacije visokošolskemu zavodu, svet pa je arbitrarno, brez utemeljitve podelil le začasno akreditacijo za dve leti. Po pritožbi na pritožbeno komisiji je bila odločitev razveljavljena in vrnjena v odločanje svetu, ki pa je moral natančno utemeljevati vsako točko, ki bi jo morebiti želeli zavrnuti; torej je bilo breme dokazovanja podano svetu in ne zavodu. Po podaljšanju za tri leta se je zavod ponovno pritožil, nakar je dobil odobreno akreditacijo za polno obdobje. V zagovor NAKVIS-u morebiti lahko rečemo to, da so morali v izredno kratkem času postoriti veliko stvari, vendar pa bi morda lahko začasno izvajali zunanje evalvacije po obstoječih merilih (ki jih je sprejela Nacionalna komisija za kakovost v visokem šolstvu), ki so bile povsem solidne, s pripravljenimi preizkušeniimi obrazci. Nova merila bi tako lahko v miru pripravili, jih testirali (kot je bilo narejeno s starimi) ter preverili delovanje in razumevanje elektronskega obrazca. A žal je tako, da pri nas novo vedno povsem povozi staro.

Financiranje visokega šolstva

Naključnemu spremljevalcu dogajanj v visokošolskem svetu se morda lahko zazdi, da se vse dogajanje vrti bolj okrog zahtev visokošolskega sektorja po podpori in financiranju dejavnosti, kakor pa okrog odgovornosti za pridobljena in porabljenaa sredstva. Zmanjševanje javnega financiranja pa vpliva na dodatno ustvarjanje zmede s premikanjem odgovornosti z države na trge. Aktualni minister za visoko šolstvo, dr. Pikalo je na srečanju z rektorji slovenskih univerz obljubil dolgoročno ureditev financiranja in zanikal nadaljnje zmanjševanje sredstev za financiranje univerz (Jančič 2013):

Dotatnega denarja minister Pikalo, ki je bil zaradi drugih obveznosti na pogovoru le prvo uro, Pejovniku in drugim rektorjem ni obljubil. Je pa povzel, da rektorji vedo, kako se je moral truditi, da je financiranje univerz letos ohranil na indeksu 99, in dodal, da se ta odstotek z rebalansom, ki ga pripravlja vlada, ne bo znižal. Morda bo celo malo višji. Rektorjem je zagotovil, da na ministrstvu pripravljajo tudi spremembo sistema financiranja, da bi denar določali dolgoročno z zakonom, in ne vsako leto znova z uredbo kot doslej.

Pojmi, ki smo jih v člankih zasledili v povezavi s temo *financiranje visokega šolstva* so predvsem šolnine, financiranje, denarni prispevek, vključenost posameznikov pri financiranju, uredba o javnem financiranju, vavčerski sistem, študentska posojila, plačljive oblike študija, zniževanje javnih izdatkov, plačni sistem javnih uslužbencev, državni proračun, postavka za visoko šolstvo, sredstva za izobraževanje.

Zver (2012) ob razmišljanjih o rezih v šolstvo in socialni državi odgovori na vprašanje, kaj bi storil ob grozečem finančnem zlomu slovenskih univerz, kot opozarjajo rektorji:

Zagotovo bi prosil rektorje, da poiščejo notranje rezerve. Ne morejo samo čakati na državo – ona je samo eden od petih financirjev visokošolskih programov. Morda smo preveč poddržavili univerzitetno življenje, imamo megakombinate, kot sta ljubljanska in mariborska univerza, ki so premalo elastični, premalo iščejo svoje mesto in dialog z gospodarstvom. To je v svetu pomemben vir financiranja, poleg šolnin, donacij lokalnih skupnosti in ustanoviteljev.

Vodstva univerz in drugih visokošolskih institucij že desetletja izkoriščajo notranje rezerve, ob sedanji krizi pa nimajo več denarja niti za tekoče vzdrževanje in normalno poslovanje, dobavitelji ne želijo več sodelovati, ker poplačila računov redno zamujajo, notranjih rezerv ni več nikakršnih, gre le za govorjenje na pamet, ki pa je hkrati zelo všečno in populistično.

Hreščakova (2012) zapiše:

Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov je v neskladju z ustavo. Tako je 14. aprila lani na pobudo Univerze v Ljubljani presodilo ustavno sodišče in vladi naložilo, da neustavnost odpravi do februarja letos. Toda vlada, tokrat druga, odločbe ustavnega sodišča tudi letos, ko je pred dnevi po izrednem postopku vnovič sprejela uredbo o spremembah in dopolnitvah uredbe o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov, ni upoštevala.

Že kar nekaj časa se pričakuje, da bo sprejet nov zakon o visokem šolstvu (obljubljan za leto 2013). Z novelo za ureditev ponovne akreditacije in transnacionalnega visokošolskega izobraževanja se je zelo mudilo že jeseni 2012, brez prave razprave ob sprejemanju, spoštovanje ustavne odločbe pa očitno ni tako zelo nujno. Poleg zahtev OECD, da uredimo in omogočimo transnacionalno vstopanje tujih ponudnikov na slovenski visokošolski trg, so bile pod pretvezo nujnosti dodane ali vsaj izveden poskus dodajanja še nekaterih potencialno spornih vsebin.

Že leta 2006 so na MVZT razmišljali o načinu uvedbe sofinanciranja študija, s katerim naj bi obremenjeni študenti. Možina (2006) je odgovarjal na vprašanja o podpori ustanavljanju novih univerz ter napovedih novih možnih finančnih virov za pokrivanje naraščajočih stroškov visokega šolstva, ker naj bi bili ob tem kaznovani predvsem najboljši študentje, ki po diplomi pridejo do dobrih služb:

Za zdaj so odložene šolnine samo predlog, poleg predloga študentskih kreditov in kombinacije šolnin in kreditov – to je treba najprej doreči in šele nato uveljaviti. To je tudi povezano z vavčerji, kar naj bi vsak študent ob vpisu dobil od države in s seboj prinesel na šolo, kamor bi se vpisal – to bi pokrilo stroške

njegovega študija in mu tudi zagotovilo nekatere ugodnosti, denimo bivanje v študentskem domu in podobno. Seveda država ob vpisu ne more vedeti, kateri študent namerava resno študirati in kdo je tudi sposoben študirati. Vavčerje bi zato dobili vsi, odloženo šolnino pa naj bi kasneje plačali le tisti, ki bi to zmogli. Morda to ni idealno pravičen sistem, a tudi klasična šolnina, ki jo sedaj plačujejo tudi vsi naši izredni študentje, se ne zdi nikomur pravična, še najmanj pa študentom.

Že od osamosvojitve Slovenije se občasno a vztrajno pojavljajo pobude, da bi študenti vsaj delno ali v celoti prispevali k financiranju svojega študija. Med argumenti najdemo pravičnost, koristi, učinkovitost, odgovornost, enakost in druge. Seveda se da določene rezultate doseči tudi brez zasebnega financiranja študija. Tako Hočevar (2012) piše: »Z omejitvijo fiktivnega vpisa bi prihranki nastali predvsem pri pobiranju davkov in pri socialnih transferjih, ker bi fiktivno vpisani v manjši meri bremenili različne socialne pravice, je na današnji seji DZ dejal minister, pristojen za izobraževanje, Žiga Turk. Fiktivni študenti državo po njegovi oceni stanejo med 50 in 100 milijoni evrov letno.«

Več piscev zagovarja vavčerski sistem, z različnimi modifikacijami in spremljajočimi ukrepi, ki bi naj blažili socialne in siceršnje razlike. Šušteršič (2005) je predstavil idejo o uvedbi vavčerskega sistema financiranja in sistema odloženih šolnin, s čemer bi stimulirali »racionalno obnašanje uporabnikov izobraževalnih storitev«. Deficitarne poklice pa bi spodbudili »z diferenciranimi štipendijami in javnimi informacijami o možnostih diplomantov na trgu dela«. »Ni nujno, da vavčerji in šolnine v celoti pokrijejo stroške študija,« meni Šušteršič. Tako bi npr. šolnine vračali le tisti, ki bi si po študiju pridobili nadpovprečen dohodek. Nevarnost, da bi bili uspešni študenti nepravilno obravnavani, naj ne bi bilo, saj bi bil »znesek vračila sorazmeren dohodku in bi dosegal le nekaj odstotkov – tako kot v Veliki Britaniji, kjer imajo tak sistem in kjer je doba vračanja približno 20 let«. Dodal je še, »da študenti sami pogosto poudarjajo, da je študij naložba, in ne strošek, zato bi si mislil, da so v svojo izobrazbo pripravljene tudi sami nekaj vložiti, in da ne pričakujejo, da jim bo vse stroške pokrila država«.

Štrukelj (2006) diskutira o primernosti uvedbe vavčerskega sistema za financiranje izobraževanja pri nas:

Vavčerji so bili, denimo, v Čilu vpeljani leta 1981, na podlagi koncepta, ki ga je pripravila neoliberalna ekonomska šola iz Chicaga. Takrat je v Čilu oblast prevzel Augusto Pinochet, z jasnimi ciljem, da se zmanjša obseg javnih stroškov za izobraževanje. To je bil razlog, da so se vpeljali vavčerji. To, da jih

želimo tudi mi, je znak, da viziji šolstva sledimo z zaostankom. Vavčerska revolucija v ZDA je v popolnem razsulu. V ZDA so praktično eno za drugim sodišča zveznih držav razveljavila vavčerske sisteme, ker jemljejo javna sredstva in jih preusmerjajo v zasebne šole. Zakaj so v ZDA to počeli? Da so javni denar poskušali mimo ustave prenašati v verske šole. Avtor se je vavčerjev domislil tudi zato, da bi zmanjševal vpliv sindikatov na odločitve v šolah, da bi zmanjšal interese zaposlenih, ki so mnogo širši kot le plače. Sprašujem: zakaj so skandinavske države tako uspešne v izobraževalnih sistemih, ko pa vemo, da je več kot 95 odstotkov vseh učiteljev članov sindikatov. Zato ker zaposleni dejavno sodelujejo pri oblikovanju zasnove izobraževanja.

Vidimo, da se da vsak, še tako dobronameren sistem sofinanciranja visokega šolstva, tudi izigrati in šibkejši sloji prebivalstva lahko ostanejo na suhem. Zato je potrebno vsakršne spremembe dobro domisliti, pred kakršnimkoli eksperimentiranjem, kakršna je v naših logih pogosta naveda, tudi v izobraževanju.

Kontler Salamon (2003) je pripravila pregled mnenj ter argumentov o uvedbi šolnin v visoko šolstvo:

V zadnjem času so pri nas ponovno zelo žive polemike o tem, ali kaže uvesti šolnine tudi za redni študij. Da bi bilo to smotno, so v preteklosti ugotavljali že mnogi strokovnjaki, šolninam je bila naklonjena tudi bivša ministrica za šolstvo Lucija Čok, njen naslednik Slavko Gaber pa pravi, da je to področje že opredeljeno z lani sprejetim nacionalnim visokošolskim programom. Ta nedvoumno pravi, da je visoko šolstvo javna dobrina in za redni študij vsaj do leta 2005, ko naj bi sprejeli nov nacionalni program, šolnin ne bo.

Politiki so torej poklicani za odločanje o (ne)uvedbi šolnin, stroke in prizadetih pa se o tem ne sprašuje kaj veliko. Nadalje piše Kontler Salamon (2003):

V visokošolskih krogih je pri nas kar nekaj ljudi, ki uvedbo šolnin zagovarjajo. Dr. Bogomir Mihevc z ljubljanske univerze meni, da so šolnine pri nas predvsem politično vprašanje. »V predlanski razpravi o uvedbi šolnin, ki so jo zaznamovali študentski protesti pred parlamentom, so politične stranke na koncu popustile pred 'argumenti' o tem, da bi šolnine revnejšim poslabšale razmere za študij. Študentski predstavniki in politiki niso prisluhnili strokovnim argumentom, da je sedanji sistem socialno krivičen, saj dobijo študenti, otroci iz bogatejših družin, iz skupnega denarja, zbranega od davkoplačevalcev, prav toliko kot revnejši. [...] so med študenti velike socialne razlike že sedaj, ko ni šolnin za redne študente. In ob tem vsaj tretjina študentov (izrednih in podiplomskih) plačuje kar visoke šolnine. Smo tudi ena redkih držav,

ki ne pozna študentskih posojil. V svetu v strokovnih krogih dobiva vse večjo podporo tako imenovani avstralski model šolnin in posojil. Tam študent plača šolnino iz posojila, ki ga pod zelo ugodnimi pogoji dobi od države, po diplomi, ko njegova plača preseže povprečno, pa posojilo v nekaj letih vrne hkrati s plačilom davka. Tisti študentje, ki pa lahko plačajo šolnino iz svojega (družinskega) žepa vnaprej, dobijo popust (20 odstotkov) in posojila nimajo. V nekaj letih se je v Avstraliji povečalo število študentov iz vseh socialnih slojev, torej so revnejši pridobili. Predlagam, da pri nas začnemo z ugodnimi posojili za podiplomske in izredne študente ter ostale, ki jih potrebujejo za življenjske potrebščine. Ponavljam – sedanje stanje je socialno krivično, boljše so nizke šolnine (npr. 100.000 tolarjev na leto) in ugodna posojila za študente,« je prepričan strokovnjak, ki se s svojimi stališči uvršča v skupino, ki ji pripada tudi dr. Milan Vodopivec.

Pravično porazdelitev stroškov študija zagovarja tudi tedanji rektor Univerze v Ljubljani, vendar z drugačnimi argumenti (Kontler Salamon 2003):

Menim, da je tudi znanje, pridobljeno na univerzi, pretežno javna dobrina, zato naj velik del stroškov nosi država, del pa študent, ker je znanje delno tudi privatna dobrina in ker bi to imelo pozitivne učinke na kvaliteto študija. Kolikšen naj bi bil del stroškov, ki bi jih pokrivala šolnina, je drugo vprašanje. Sam menim, da približno 500 evrov na leto, kar bi pri sedanjem številu študentov pokrivalo od 15 do 20 odstotkov prihodka univerze. Seveda pa mora uvedbo šolnin spremljati uvedba štipendij, subvencij in posojil. Za uvedbo splošnih šolnin pa sem predvsem zato, ker je zdajšnje stanje socialno krivično ureditev, po kateri tako imenovani izredni študentje, ki to niso, plačujejo šolnino, redni pa je ne plačujejo. Način uvedbe šolnin je tehnično vprašanje, možno je tudi s pomočjo odložene šolnine, čeprav se ta spremeni v nekakšen odložen davek; trenutno pa ne zmanjšuje finančnega bremena države.

Krašovec (2011), raziskovalec na Pedagoškem inštitutu, razmišlja o uvedbi šolnin:

V večini primerov bi bili študentje prisiljeni najeti posojilo, kar bi pomenilo dolgove že na začetku življenjske poti ter posledično omejen horizont kariernih in življenjskih izbir, saj bi prioriteto namesto svobodnega raziskovanja dobili odplačevanje posojil [...] Uvajanje plačljivih oblik študija in višanje šolnin na že obstoječih pomeni, da je študij dostopen vse manj ljudem, postaja elitističen in dostopen le tistim, ki imajo dovolj denarja, kar je v nasprotju z osnovnimi demokratičnimi načeli in omejuje intelektualne potencialne družbe kot celote.

Tudi predstavnik študentske organizacije, sekretar za študijsko problematiko na ŠOU Ljubljana, Janez Tomšič pravi, da so študentje proti uvedbi šolnin (Kontler Salamon 2003):

Sekretar za študijsko problematiko na ŠOU Ljubljana Janez Tomšič pravi: »Študentska organizacija šolninam za redni študij dosledno nasprotuje. Dejstvo je, da tisti, ki je dosegel visokošolsko izobrazbo predvidoma dobi tudi boljše plačano službo in tisto, kar je od države za svoj študij dobil, vrača s plačevanjem višjih prispevkov. S tem pa omogoča tudi študij otrok iz revnejših družin. Predvidevam, da bi uvedba šolnin spremenila ves sistem sociale in bi temu sledila tudi druga področja, kar bi privedlo do tega, da Slovenija ne bi bila več socialna država. Za nasprotovanje šolninam pa imamo študenti še zelo konkreten argument. Tam, kjer šolnine imajo, denimo v Veliki Britaniji, imajo tudi zelo jasno urejeno štipendijsko politiko, študenti imajo na voljo tudi posojila, poleg tega pa se tudi višina šolnin ravna po tem, iz kakšnega socialnega okolja prihaja študent.« Tomšič je navedel tudi izračun, po katerem naj ne bi držala navedba rektorja dr. Mencingerja, da mu gre pri predlogu šolnin predvsem za to, da bi z uvedbo splošnih šolnin izredne študente razbremenili sedanjih visokih šolnin. Če bi vsak študent plačal 500 evrov šolnine, bi univerza s tem pridobila približno dvakrat toliko denarja, kot ji zdaj prinese preplačan izredni študij – za navedeni cilj naj bi po študentski oceni zadoščala že šolnina 250 do 300 evrov na leto.

Ob vztrajanju Janševe vlade, da šolnin za visokošolsko izobraževanje ne načrtuje in da jih ne namerava vpeljati, Marinčič z UL, Filozofske fakultete izpostavi »ukinitev financiranja študijskih programov po številu študentov in stabilno financiranje raziskovanja na univerzah. Nekaterim ta tako imenovana glavarinska ureditev ustreza, saj diplomske listine tako rekoč prodajajo. Tu je precej vseeno, ali gre za »unovčevanje« javnega (glavarine) ali pobiranje zasebnega denarja (izredni študij), oboje vodi v nižanje zahtevnosti študija in posredno v zatiranje intelektualne elite, preden se ta sploh lahko oblikuje.« (Tomažič 2010)

Nenavadno strukturo zniževanja javnih izdatkov ob varčevalnih ukrepih Janševe vlade za zmanjšanje proračunskega primanjkljaja v letu 2012 za tri odstotke, komentirajo (mlado)ekonomisti Damijan, Masten in Polanec (2012), ki sicer zagovarjajo fiskalno konsolidacijo z zmanjševanjem javnih izdatkov:

In prav pri zadnjih naravnost bode v oči nekoliko nenavadna struktura zniževanja javnih izdatkov. Podatki kažejo (glej tabelo), da glavnino rezov v javnih izdatkih dejansko nosijo »infrastrukturne« politike in zdravstvo. Rebalans proračuna namreč zmanjšuje izdatke za šolstvo, visoko šolstvo ter znanost

in tehnologijo za skupaj 285 milijonov evrov. To pomeni, da vlada na šolstvo, znanost in tehnologijo prevaljuje kar 82 odstotkov celotnih neto prihrankov v proračunu za leto 2012. Če k neto prihrankom prištejemo še povečanje izdatkov za servisiranje javnega dolga, pa rezi v izdatkih za šolstvo, znanost in tehnologijo še vedno pomenijo polovico (47 odstotkov) celotnih proračunskih prihrankov. [...] Glede na to, da infrastrukturne politike na dolgi rok najbolj prispevajo k dinamiki razvoja (prometna infrastruktura z izgradnjo fizičnega kapitala, šolstvo, znanost in tehnologija pa z izgradnjo človeškega kapitala), se zdi skrajno nenavadno, da se je vlada odločila, da bo dobrih 60 odstotkov vseh proračunskih prihrankov ustvarila prav pri teh dveh politikah.

Mencinger (2008) razpravlja o pravičnosti (ob tem bi lahko razvili razpravo o razumevanju in različnih konceptih pravičnosti, op. a.) izenačevanja vseh različnih javnih uslužbencev v enoten plačni sistem:

Mnogo usodnejše od zdajšnjega povečanja (mase plač, op.p.) [...] je uničenje bolj ali manj avtonomnih plačnih sistemov prilagojenih posameznim skupinam »državnih uradnikov« z zelo različnimi sistemi napredovanj: Najbrž je vsakomur jasno, da so napredovanja na univerzah urejena povsem drugače kot v vojski, policiji ali zdravstvu. Namesto avtonomnih sistemov smo dobili rigiden sistem, ki ga bo treba neprestano popravljati, vsako popravljanje pa bo pripeljalo do novih preprirov med poklicnimi skupinami in v njih. Sistem bo deloval le, ker ne bo deloval. Na to kaže že njegovo zdajšnje popravljanje.

Težko je izenačiti celoten javni sektor, že izhodišča niso bila najbolje urejena, nekatere skupine imajo večjo pogajalsko moč (npr. zdravniki, sodniki) kot druge, potem pa vse skupaj zmetati v skupen kalup, pretresti in *voilà*, idealen plačni sistem je tu.

Damijan, Masten in Polanec (2012) nadalje komentirajo ukrepe vlade ob uravnavanju plač javnega sektorja:

Zanimivo je, da se vlada ni odločila, da bi večji poudarek dala linearnemu znižanju plač v javnem sektorju ali linearnemu znižanju vseh proračunskih izdatkov ter zmanjševanju števila zaposlenih v javnem sektorju. Če bi vlada linearno znižala izdatke za posamezne politike za 6,5 odstotka, s čimer bi dosegla enak agregatni cilj, bi bistveno bolj pošteno porazdelila učinke varčevanja. [...] Slovenija je s tovrstno strukturo varčevanja v javnem sektorju dejansko bela vrana med članicami EU. Pregled varčevalnih ukrepov po državah EU, kot ga je pripravil The European Institute, namreč kaže, da se je večina držav odločila, prvič, bodisi za triletno zamrznitev plač ali za 5- do 25-odstotno linearno znižanje plač v javnem sektorju; drugič, za linearno od-

puščanje v javnem sektorju; tretjič, za zmanjševanje socialnih transferjev in nadomestil za brezposelnost; četrto, za dvig upokojitvene starosti; in petič, za dvig nekaterih davkov na porabo (DDV in trošarine) ter na izpuste CO₂. Prav nobena izmed preostalih 26 držav EU pa se ni odločila, da bi šla v drastično zniževanje javnih izdatkov za šolstvo, znanost in tehnologijo ali izdatkov za prometno infrastrukturo.

Damijan, Masten in Polanec (2012) razmišljajo tudi o strategijah vlade, ki pogosto odstopajo od ravnavnja vlad v EU:

Kaj se torej dogaja v glavah vladnih politikov? Se niso bili sposobni osredotočiti na enake ukrepe kot druge članice EU ali pa preprosto menijo, da so naložbe v fizično infrastrukturo in človeški kapital najmanj pomembne oziroma da so celo najbolj škodljive za gospodarski razvoj? Če gre za slednje, nas je lahko zelo strah. Kajti brez naložb v infrastrukturo bo ob opešanem tujem in domačem povpraševanju težko zagnati gospodarsko rast. Brez naložb v človeški kapital in tehnologijo pa bomo težko naredili tehnološki preboj in prestrukturirali slovensko gospodarstvo v smeri večje tehnološke zahtevnosti

Želja po drugačnosti, neupoštevanju splošno uveljavljenih načel, eksperimentiranju zato ker je situacija pri nas posebna itn., je že dolgo prisotna praksa v Sloveniji. Če pogledamo načrtovano gospodarsko rast za 2013 na Balkanu, lahko ugotovimo, da je ta prisotna v vseh jugovzhodnih sosedah Slovenije, razen v Sloveniji in Grčiji.

Andrenškova (2012) opozarja, da se bo z Uredbo o spremembah in dopolnitvah uredbe o sofinanciranju doktorskega študija sofinanciralo tudi doktorski študij na zasebnih inštitucijah:

Poleg univerz bo namreč državna blagajna po novem doktorski študij financirala tudi majhnim in (po večini) praktično neznanim samostojnim visokošolskim zavodom, čemur tako ljubljanska kot mariborska univerza nasprotujeta. Vlada je uredbo sprejela na seji 23. avgusta, v uradnem listu so jo objavili naslednji dan, dan za tem pa je že začela veljati. Kot pojasnjujejo v vladnih gradivih, želijo s spremembo širiti sofinanciranje doktorskega študija tudi na javnoveljavne doktorske študijske programe, ki jih izvajajo samostojni visokošolski zavodi. Z njo naj bi zagotovili tudi primerljivo obravnavo kandidatov za sofinanciranje, tako tistih, ki študirajo na omenjenih zavodih, kot tistih na univerzah. Ker iz vladnih gradiv ni bilo mogoče razbrati, na katere zavode se omenjena uredba nanaša, smo se s tem vprašanjem obrnili na ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (MIZKŠ). »Na vse visokošolske zavode, ki izvajajo študij 3. stopnje,« so nam pojasnili. Poslali pa so nam tudi seznam teh fakultet: novogoriški FUDŠ in Evropska prav-

na fakulteta, Fakulteta za evropske in državne študije v Kranju, Fakulteta za komercialne in poslovne vede v Celju, novomeški Fakulteta za organizacijske študije in Fakulteta za poslovne in upravne vede ter Mednarodna podiplomska šola Jožef Stefan. V tem študijskem letu je na samostojnih visokošolskih zavodih po podatkih MIZKŠ študiralo 409 doktorskih študentov, ki niso imeli pravice do sofinanciranja doktorskega študija. V vladnih gradivih piše, da to število predstavlja 10 odstotkov vseh doktorskih študentov v državi, kot pa so še pojasnili, je »pričakovati, da bodo doktorski študij v letu 2012/2013 na novo izvajali še trije samostojni visokošolski zavodi.« Fakulteta za informacijske študije v Novem mestu, Institutum Studiorum Humanitatis, akreditiran program ima tudi Gea college, a še ni v postopku vpisa v razvid, pojasnjujejo na ministrstvu Žige Turka. In stroški sprememb uredbe? V treh letih po podatkih MIZKŠ dobrih 534.000 evrov. Ocena finančnih posledic sprememb uredbe za leti 2012 in 2013 pa znaša 2,250.000 evrov, še dodajajo. Uvedba uredbe je prišla v času velikih varčevalnih rezov v visokem šolstvu, z (domnevno protiustavno) uredbo o javnem financiranju visokošolskih zavodov bodo univerzam samo letos odmerili za šest do osem odstotkov manj denarja.

Za 10 odstotkov doktorskih študentov so torej oblastniki spisali novo uredbo in jo v dveh dneh uveljavili, tik pred vpisom študentov v novem študijskem letu. Odzivnost brez primere. Za upoštevanje sodbe ustavnega sodišča pa se ne mudi. Andrenškova (2012) obravnava tudi reakcijo obeh največjih univerz na širjenje financiranja na zasebne institucije:

Ob sedanjem poseganju v sredstva javnih šol je odpiranje novih obveznosti nesmotrno, saj je končni rezultat lahko le splošna nižja kakovost vseh šol,« novoizdano vladno uredbo o sofinanciranju doktorskega študija komentirajo na Univerzi v Ljubljani (UL). [...] Na mariborski pa ugotavljajo, da je vlada z varčevalnimi ukrepi posegla na vsa področja, ki jih pokriva visoko šolstvo, torej tudi v doktorski študij. »Z znižanjem sredstev je manj denarja za raziskovalno delo in opremo, ki je na področju naravoslovja in tehnike temelj za dobro delo z doktorskimi študenti.

Financiranje se zmanjšuje, tudi na račun novih zasebnih visokošolskih institucij, obenem pa ostaja mantra večje kakovosti in vzpostavljanja konkurenčnosti, ki naj bi s tem naraščali in se celo izboljševali. Andrenšek (2012):

Diskriminacijska in zato sporna je praksa visokošolskega ministrstva, po kateri univerze na razpisih kandidirajo največ z eno prijavo. V neprimerljivo boljšem položaju so tako obrobni samostojni visokošolski zavodi, nečla-

ni univerz. Razpisi, v katerih je ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (MIZKŠ) število prijav omejilo na eno, so bili za zdaj trije v skupni vrednosti skoraj deset milijonov evrov. V prihodnosti jih je pričakovati še več. Kriteriji, po katerih se visokošolsko ministrstvo odloči za omejevanje števila vlog, bi namreč težko bili bolj ohlapni. »Za eno ali drugo možnost se lahko odločimo glede na namene, cilje in vsebino razpisa,« pojasnjujejo na ministrstvu. [...] Medtem ko na ministrstvu vztrajajo, da »nikakor ne gre za uvajanje nove prakse«, so nam na ljubljanski univerzi povedali nasprotno, prav tako je naše preverjanje pokazalo, da je bil prvi tovrstni razpis (vključevanje gostujočih učiteljev), ki je omejil število vlog na eno, objavljen sredi letošnjega aprila. Dve največji slovenski univerzi, ljubljanska s 26 članicami in mariborska s 17 članicami, sta enotnega mnenja: omejevanja števila prijav sploh ne bi smelo biti. Poleg tega je zaposlene na obeh univerzah precej razburil poziv vodje direktorata za visoko šolstvo in znanost na MIZKŠ Boruta Rončevića. Ta je slabim razmeram v javnem visokem šolstvu prilil olja na ogenj z izjavo, da denar je, a naj se zanj univerze potegujejo na razpisih. »Z našo kakovostjo bi na razpisih uspeli pri pridobivanju sredstev, zelo cinično pa seveda zveni takšna izjava, če so merila v razpisih poleg omejitev na eno prijavo sestavljena tako, da izključujejo tekmovanje na podlagi kakovosti vlog,« nam je dejal prorektor Univerze v Ljubljani Miha Juhart. [...] Da ne gre enačiti prijave ene same fakultete s prijavo celotne univerze, so prepričani tudi na mariborski univerzi. Opozorili pa so tudi na zmotnost besed Rončevića. »Jasno je, da s sredstvi, pridobljenimi na projektih, ne moremo pokrivati stroškov pedagoškega procesa. Obstoj programov ne more biti odvisen od okoliščin, kako uspešno se bomo za denar potegovali na razpisih, in sicer za projekte, katerih vsebina se ne nanaša na pedagoško delo.« Juhart je opozoril še na dve (potencialno sporni) praksi ministrstva: omejevanje višine sredstev na vlogo, kar po njegovih besedah prinaša nesorazmernost glede na pomen, ki ga ima ljubljanska univerza v slovenskem prostoru, ter zelo kratke roke, postavljene v razpisih, zaradi česar službe na univerzi pogosto »dihajo na škrge«.

Tudi ravnanje ministra Turka, ko je povečani obseg financiranja v višini dodatnih 16 milijonov evrov za 2013 in 2014 po odločitvi slovenskega parlamenta, namenjen izboljšanju finančne situacije visokošolskih ustanov samovoljno opredelil kot sredstva, namenjena preprečevanju bega slovenskih možganov, kaže na nespoštovanje vsakršnih pravnih norm in demokratičnih načel celo v najvišjih oblastnih inštancah.

Kristanova (2012a) poroča o očitnem mešetarnjenju z visokim šolstvom v Sloveniji:

Čeprav se po predlogu proračuna za leto 2013 postavka za visoko šolstvo zvišuje, se bodo sredstva, namenjena univerzam, znižala. Kdo bo torej dobil de-

nar? Po naših neuradnih informacijah na ministrstvu razmišljajo tudi, da bi posameznim visokošolskim programom odvzeli koncesijo in jo podelili drugim. Sredstva, namenjena ministrstvu za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, bi se po predlaganem proračunu 2013 v primerjavi z letošnjim rebalansom zvišala za slaba dva odstotka, vsote, namenjene le visokemu šolstvu, pa bi bile višje za 17 odstotkov oziroma 45 milijonov evrov. Podatkov, koliko bo dobil posamezen javni visokošolski zavod, še ni, je pa minister Žiga Turk ali na tiskovni konferenci ali v državnem zboru že navrgel nekaj števil: na univerzah bo glede na letos potreben 8-odstotni rez, prav tako pri znanstvenih zavodih. Glede na oceno realizacije 2012 pa bodo skupna sredstva za izobraževanje in šport prihodnje leto nižja za okoli 6 odstotkov. Komu bodo pripadla zvišana sredstva, če ne javnim visokošolskim zavodom? Podrobnega odgovora z ministrstva za izobraževanje nismo dobili, češ da razrez proračuna pripravlja finančno ministrstvo. To sicer določi skupen limit, razdelitev znotraj finančnega načrta pa je v domeni resornega ministrstva, ki določa, kako izvaja politiko, in s tem tudi zagotavljanje sredstev za izvajanje svojih programov, so odgovorili z ministrstva Janeza Šušteršiča.

Parcialno, arbitrarno, subjektivno, da ne uporabimo še kakšne bolj neposredne besede, to je torej način načrtovanja, komuniciranja in delovanja slovenske oblasti na področju visokošolskega izobraževanja. Obenem pa še sprenevedanje in prelaganje odgovornosti z uradnika na uradnika. Povzemimo še 73. člen ZViS-G, kjer je zapisano glede financiranja javnih visokošolskih zavodov, da mora Republika Slovenija zagotavljati univerzam in drugim visokošolskim zavodom, ki jih je ustanovila, »sredstva za pedagoško in z njo povezano znanstvenoraziskovalno, umetniško in strokovno dejavnost ter knjižničarsko, informacijsko, organizacijsko, upravno in drugo infrastrukturno dejavnost ...« Očitno nam oblast sporoča, da javnega visokošolskega izobraževanja v Sloveniji ne potrebujemo.

Privatizacija visokega šolstva

McGettigan (2012) izpostavlja štiri vidike privatizacije visokega šolstva, kot formativne alternativne taksonomije: spreminjanje korporativne oblike; marketizacijo ali eksterno privatizacijo; zunanje izvajanje (angl. *outsourcing*); ter skupna vlaganja (angl. *joint ventures*) ali sodelovanje z zasebnim kapitalom. Ko govorimo o privatizaciji pa običajno mislimo na prvo obliko, ki predstavlja spreminjanje javnega lastništva v zasebno.

Pojmi v člankih, ki smo jih povezali pod skupno temo *privatizacija visokega šolstva*, so naslednji: privatizacija javnih storitev, vstop zasebnih ponudnikov, uvajanje kvazitrgov, javno financiranje zasebne dejavnosti, nenadzorovana privatizacija visokega šolstva, klientelizem, divja privatizacija raziskovalne dejavnosti, povezane osebe, lastniška struktura, koncesije s prekarnim kadrom, tranzicijski tip ustanavljanja visokošolskih institucij.

Diskurz o privatizaciji visokega šolstva je občutljiv in zahteven, saj se že pri opredelitvah privatizacije, ki smo jih obravnavali v prejšnjih poglavjih, pogledi bistveno razhajajo, od tega da privatizacije tega pri nas sploh ni, do nasprotnih. Rončević (2012b) tako odgovarja na javno zastavljena vprašanja predsednika Visokošolskega sindikata Slovenije, Marinčiča:

Ne vidimo potrebe, da bi se ministrstvo izrekalo o ustanavljanju novih zasebnih univerz. Država ne sodeluje pri ustanavljanju zasebnih univerz in ob tem ne more in ne želi posegati v projekte zasebnih deležnikov. Ta vlada ni podelila nobene nove koncesije in financiranju študijske dejavnosti na koncesioniranih zavodih namenja enak delež sredstev kot prejšnja vlada.

V prvem letu vladanja vlada res ni storila ničesar, so pa v postopku obravnave ustanavljanja nove univerze, in ko bo do njih prišlo, bodo o usta-

novitvah odločali strokovni organi, agencije in sveti, s katerimi vlada spet ne bo imela nič. Bodo pa pred tem poskrbeli, da bodo v njih sedeli ljudje, katerim gre zaupati, da bodo odločali na način, ki bo primeren in zadovoljiv za podpornike oblasti.

Dimnik in Drole (2008) komentirata odstop predsednika sveta za visoko šolstvo, ki je veljal za priznanega strokovnjaka in se mu zaslužkarstvo očitno upira:

Na ozadje teženj po ustanavljanju zasebnih zavodov je po svojem odstopu s položaja predsednika komisije senata za družbene vede, poslovne vede in pravo pri svetu za visoko šolstvo opozoril Janko Prunk. Nekateri z ustanavljanjem novih fakultet želijo zaslužiti, je poudaril. Prorektor Univerze v Ljubljani Ivan Svetlik se je strinjal, da gre pri nas za nenadzorovano privatizacijo visokega šolstva. Največja težava je po njegovem to, da obstoječi visokošolski zavodi ne morejo zaščititi svoje intelektualne lastnine.

Eden od razlogov za ustanavljanje novih visokošolskih zavodov je tudi zadovoljevanje potreb gospodarstva posameznih regij in večja dostopnost študija, saj naj bi se tako večji delež mladine odločal zanj, če bi imeli to možnost blizu doma. Čokova (2008) opozarja, da se privatizacija visokega šolstva pod krinko regionalizacije nadaljuje:

Operacionalizacija tistih razvojnih strategij visokega šolstva, ki niso dosegle konsenza stroke, je v rokah vladajoče koalicije in se izvaja predvsem v lobijih blizu vladi ali celo po načrtih posameznih visokih funkcionarjev vlade. Klientelizem, ki rojeva nove univerze in visokošolske zavode, v resnici ne spodbuja konkurenčnosti, pač pa niža kakovost znanstvenih in izobraževalnih dosežkov, saj presoja njihove kakovosti ni v domeni neodvisne agencije za spremljanje kakovosti visokega šolstva,«

Druga težava je zasebna dejavnost javnih subjektov. Če sprejmemo da s tem ni nič narobe, pa ostaja sporno vsaj to, če se ta dejavnost izvaja s sredstvi, ki so bila pridobljena z javnim denarjem. Leban (2004) govori o divji privatizaciji na primeru ustanovitve podiplomske šole Inštituta Jožef Štefan:

... argumenti za ustanovitev te podiplomske šole tipično slovenski. IJS domnevno ni mogel urediti odnosov z Univerzo v Ljubljani in univerza domnevno ni dovolila predavati njihovim raziskovalcem. To sta bila glavna, zelo prozorna razloga za samostojno pot. Javni zavod IJS je tako s političnim privoljenjem ustanovil zasebno mednarodno podiplomsko šolo. Ker je ta šola usmerjena raziskovalno, bo uporabljala vrhunsko raziskovalno opremo, ki je bila večinoma kupljena iz »družbenih sredstev«. Gre za nekakšno divjo

privatizacijo raziskovalne dejavnosti. [...] Primerjajo se s 114 podobnimi šolami na Finskem, zamolčijo pa, da so vse finske podiplomske šole sestavni deli univerz. In tudi doktorske naslove vsepovsod po svetu praviloma podeljujejo univerze in ne inštituti.

Kristanova (2012b) je raziskovala ustanavljanje in obseg financiranja zasebnih visokih šol ter povezave ustanoviteljev s politiko:

Splošne številke, koliko bo varčevanje vzelo celotnemu področju, so znane, ne pa še, koliko bo to prizadelo javne in koliko zasebne visokošolske zavode. To naj bi bilo določeno kmalu; po naših informacijah je superministrstvo za naslednji teden že sklicalo posvet s predstavniki vseh koncesioniranih zasebnih šol. Tema bo prihodnost zasebnega visokega šolstva, škarje in platno pa bosta glede na podpis na vabilu v rokah imela Borut Rončević, v. d. direktorja direktorata za visoko šolstvo in znanost, ter Dušan Lesjak, svetovalec ministra Turka. [...] Poleg treh javnih univerz in ene javne fakultete država trenutno financira še zasebno univerzo v Novi Gorici ter dvanajst zasebnih visokošolskih zavodov. Univerzo že od leta 1998, visoko šolo za upravljanje in poslovanje ter Gea College od leta 1999. Ostalih deset je koncesijo dobilo na razpisu ali leta 2006 ali 2007, torej v času prve vlade Janeza Janše (takrat je bil za zdaj zadnji razpis; koncesijo so dobili skoraj vsi prijavljeni). Prav nekatere od teh sodijo med zasebne visokošolske zavode, ki po zadnji sprejeti uredbi dobijo največ javnih sredstev (delež sredstev, ki gre zasebnemu visokemu šolstvu, je sicer le malo večji od štirih odstotkov). Prva je evropska pravna fakulteta v Novi Gorici. Blizu po višini sredstev je fakulteta za državne in evropske študije. V lastniški strukturi obeh najdemo Petra Jambreka, ki je bil od leta 2005 do 2007 predsednik sveta za visoko šolstvo, torej organa, ki je podeljeval akreditacije visokošolskim zavodom in njihovim programom. [...] Četrta na lestvici zasebnih fakultet, ki prejemajo od države največ, je visoka šola za dizajn v Ljubljani, katere lastnica je Nada Rožmanec Matičič. Koncesijo je dobila na razpisu, ki je bil končan decembra 2007. Njen sin je danes poročen s hčerko Milana Zvera, takratnega Janševega ministra za šolstvo; kot je razvidno iz člankov na spletu, sta se sicer v javnosti kot par pojavila oktobra tistega leta.

V zgornjih primerih lahko govorimo o nehigieničnosti določenih ravnanj in postopkov, ki so v zaprti, majhni družbi kot je slovenska skorajda neizogibni. Nekateri avtorji (npr. Berce 2013) govorijo celo o ugrabitvi države s strani določenih interesnih skupin, ki potem tudi dejansko vladajo, saj je politika ujetnik teh skupin. Istosmiselno tej tezi Trnavčevičeva (2012) zapiše:

Pomanjkanje strategije oziroma takšna strategija, ki je namenjena le eni interesni skupini, je zagotovo učinkovita pot za uničevanje sistema javnega šolstva. Agenda zasebnih univerz, ki bodo nastale kot jasna strategija razmaha privatizacije visokega šolstva ter odsotnost strategije razvoja javnega šolstva je učinkovit način, morda celo strategija slabitve javnega šolstva. Preživetje, kakor je nekoč omenil dr. Pejovnik, ni dovolj. Preživetje peščice, ki rešuje svet, je filmska zgodba. Naša zgodba mora biti drugačna – razvojna. Toda ko je sistem enkrat sesut, ga je težko spet vzpostaviti. Zato je treba hitro in učinkovito uničiti vse, kar ovira izvajanje nove strategije. [...] Naj to ponazorim s primerom zasebnega (sedanjega) visokega šolstva. Finančni delež, ki mu je namenjen, ni velik – zakaj je torej s tem šolstvom takšen problem? Tudi zasebno visoko šolstvo ni problem samo po sebi. Problem je, da je na področju poslovnih ved približno 145 študijskih programov, od tega približno 55 na zasebnih zavodih – in kar nekaj jih ima koncesijo, torej dobiva javna sredstva za svoje delo. In to je problematično. Država naj bi namreč »koncesionirala« le tiste programe, zavode in področja, za katere je javnih kapacitet premalo oziroma jih sploh ni, in tako povečevala raznovrstnost ponudbe bodočim študentom. Redko kdaj slišimo, da imamo zasebne, res zasebne zavode, ki delujejo uspešno v domačem in mednarodnem prostoru. Takšne, ki se preživljajo na trgu in tudi preživijo. Lepo pa je biti koncesionar, s prekarним kadrom, ki je »strošek« drugje. In vendar – zdrava pamet vam pove, da je tako najbolje.

Tudi zasebne visokošolske inštitucije so lahko kakovostne in uspešne, kar nekaj takih primerov obstaja, res pa jih je velika večina le prisesanih na skromna javna sredstva, ki so na razpolago za celotno visokošolsko izobraževanje. Prav zaradi tega so znanstvena področja, na katerih delujejo novoustanovljeni zavodi, vprašljiva; res ne potrebujemo novih družboslovnih, še bolj razdrobljenih programov, ki so ustanovljeni le zaradi zasebnih interesov določenih skupin. Vintar (2008) ob vzponih in padcih slovenskega visokega šolstva analizira tudi pospeševno ustvarjanje zasebnih fakultet in kmalu tudi univerz:

Z večino v javnosti že izpostavljenih mnenj in argumentov, ki so zelo kritični do sedanjega pristopa pri razvoju zasebnega visokega šolstva, se strinjam. Skušal bom izpostaviti le nekaj vidikov, v dosedanji razpravi manj izpostavljenih. Namreč, če velja v gospodarstvu, da je dovoljeno vse, kar ni izrecno prepovedano, potem načeloma tudi univerzitetnim profesorjem ne smemo zameriti, če želijo nekateri preizkusiti svojo podjetniško žilico z ustanavljanjem zasebnih visokošolskih zavodov in celo univerz. Država je namreč tista, ki bi morala postaviti pravila igre in mehanizme tako, da bi le kakovostne zasebne pobude z neko dodano vrednostjo in podprte z zasebnim kapitalom lah-

ko prišle skozi sito in bogatile slovensko visoko šolstvo, saj je proračunskih sredstev premalo. S tem bi ta lahko prispeval k njegovemu nadaljnjemu razvoju, zlasti na najbolj deficitarnih področjih, ki jih resnici na ljubo v družboslovju ni veliko, so pa gotovo na področju tehnike, informacijskih tehnologij, varstva okolja itd. Poudaril sem zasebni kapital, kajti brez njega ustanavljati nove zasebne zavode pomeni le siromašenje javnega visokega šolstva v prid zasebnega in zniževanje kakovostne ravni tako prvega kot drugega. Zelo pa bi se država morala zamisliti, če pravila igre omogočajo ustanavljanje zasebnih univerz brez vsakega finančnega zaledja v obliki neke finančno močne zasebne fundacije, kar je pravilo na razvitem zahodu, po katerem se sicer radi zgledujemo. Med zasebno pobudo v gospodarstvu in zasebno pobudo v visokem šolstvu je vendar nekaj pomembnih razlik, ki jih v dosedanjih razpravah ni še nihče izpostavil, menim pa, da so zelo pomembne. Univerze z nekaj tisoč vpisanimi študenti na različnih stopnjah študija še zdaleč ni preprosto zapreti, če ji zmanjka sredstev za delovanje, zato je tudi ne bi smelo biti tako preprosto odpreti. Tu gre za izjemno družbeno odgovornost, ki se je, zdi se, pristojni državni organi ne zavedajo dovolj. Najvišjo ceno bi v takem primeru, ki ni zgolj hipotetičen, plačali najprej študentje in njihovi starši, posredno pa seveda družba kot celota. Pri javnih univerzah je ustanovitelj in garant država, ki zagotavlja kontinuiteto financiranja in delovanja. Kaj pa pri naših zasebnih? Na žalost je naš model ustanavljanja zasebnega visokega šolstva tipično tranzicijski, veliko bliže romunskemu kot pa ameriškemu, kjer je zasebno šolstvo verjetno najbolj razvito. Ne poznam nobene kakovostne zasebne univerze, ki bi nastala po modelu, ki se nam ponuja. Kolikor vem, je v ZDA država večini zasebnih univerz podarila zemljišče (praviloma na območjih, ki so v nekem pogledu razvojno zaostajala, zato najdemo velike ameriške univerze tudi povsem zunaj velikih mest in krajev), in na teh zemljiščih so potem različne finančno močne zasebne fundacije zgradile univerze ne z državnim, pač pa z zasebnim kapitalom. Se pravi, da je šlo za jasno opredeljeno javno-zasebno partnerstvo, v katerem je dodatni zasebni kapital odigral odločilno vlogo.

Kljub zasebni naravi visokošolskih zavodov obstaja tudi širši družbeni interes in skrb. Lesjak (2011c) omenja kot pglavitne značilnosti visokega šolstva v zadnjih desetletjih globalizacijo, marketizacijo, privatizacijo javnega ter rast zasebnega šolstva, korektno navede značilnosti, kakor tudi slabosti in prednosti zasebnega šolstva ter opredeli vizijo razvoja zasebnega visokega šolstva do 2020 in vidi prihodnost predvsem v povezovanju zasebnih zavodov:

Poglaviten izziv je, kako izboljšati sloves zasebnih VŠZ ter s tem povečati zanimanje za vpis, kajti do leta 2020 bo število 19-letnikov upadlo na dobrih 19 tisoč (z dobrih 23 tisoč leta 2010). To je mogoče doseči:

- z osvežitvijo oziroma okrepitevijo kadrovskega ustroja, ki ni vpet v javni sektor, zato lahko ima boljšo plačno politiko,
- s spodbujeno raznovrstnostjo študijskih programov in ponudbo študija ciljnim skupinam, ki jim javni VŠ ne namenja pozornosti,
- z okrepljenim raziskovanjem in mednarodnim sodelovanjem, s povezovanjem samostojnih VŠZ v univerze, ki bi bile drugače organizirane kot javne univerze z dinamičnim vodilnimi z vizijo in energijo.

Zasebno VŠ je razgibalo slovenski visokošolski prostor, vanj vnaša prepotrebno konkurencjo in zmanjšuje monopolni položaj javnega VŠ, ki ima veliko prednosti in privilegije pri dostopu do javnih sredstev za izobraževanje in raziskovanje. Koncesije, s katerimi so javno financirani nekateri zasebni VŠZ, imajo pri vsem tem pomembno in pozitivno vlogo za vse deležnike VŠ. Država mora zagotoviti takšen okvir in mehanizme, da:

- spodbuja razvoj javnega in zasebnega VŠ v skladu z EU in nacionalnimi cilji,
- spodbuja čim višjo kakovost in dostopnost VŠ vsem zainteresiranim,
- nadzira visokošolsko dejavnost in s tem pripomore k njeni večji smotrnosti in preglednosti.

Zato je treba v VŠ čim bolj upoštevati priporočila OECD, da je prihodnost VŠ v zanesljivi povezavi med javnim in zasebnim ter da je treba nezaupanje in tekomovanje med njima nadomestiti z vzajemnim zaupanjem in sodelovanjem, da bi lahko VŠ zadovoljeval potrebe po dostopu do kakovostnega izobraževanja in razvoja celotne družbe.

Zasebni visokošolski zavodi so v določeh obdobjih pridobivali večino javnih razpisov Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS in nekaterih ministrstev. Predvsem bi pa dodali, da bi bilo potrebno natančno opredeliti pogoje, pod katerimi se bo financiralo zasebno visoko šolstvo v Sloveniji, znotraj jasne in ciljno usmerjene strategije razvoja sektorja, ki se ne bo spreminjala iz meseca v mesec.

Neoliberalizem

Barkawi (2013) trdi, da gre pri neoliberalnem ropanju univerz za veliko več kot le za zviševanje šolnin ter rezanje stroškov. Omenja tudi zadnje podatke iz ZDA, da je le 24 % ameriških profesorjev redno zaposlenih, kar zmanjšuje varnost zaposlenih ter da so v Harvardu pozvali svoje alumnije, naj kot prostovoljci namenjajo svoj čas kot online mentorji ter upravljavci skupinskih diskusij, kar bo le še bolj zmanjševalo potrebo po redno zaposlenih. Moč managementa visokošolskih institucij narašča, samostojnost in avtonomija akademikov pa počasi izginja.

Pod temo *neoliberalizem* smo združili pojme, ki so se pojavljali pod naslednjimi kategorijami: neoliberalna politika, neoliberalistične doktrine, neoliberalna dominacija, neoliberalno divjanje, trg ekonomskih idej, mladoekonomisti, korporacijska kultura visokošolskega menedžmenta, kompradorska buržoazija, korpokracija, monopol nad izvajanjem zasebnega šolstva.

Kešeljević (2012) se sprašuje o povpraševanju po intelektualnih proizvodih različnih teoretskih šol in kako dobro slovenski ekonomisti razumejo tržne zakonitosti v okviru lastne znanstvene skupnosti:

Razumevanje trga ekonomskih idej je eksemplaričen primer epistemoloških težav, ki jih imajo mladoekonomisti z razumevanjem trga. Ponudbeno stran trga idej tvorijo posamezne šole s svojimi teoretskimi spoznanji. Neoklasična paradigma, ki je na določeni razvojni stopnji poenotila ekonomiste in zmanjšala nesoglasja, predstavlja vzor za današnje mladoekonomiste. Toda ekonomija je že od svojega začetka močno naklonjena notranjemu pluralizmu na teoretskem področju. Tudi znotraj slovenske ekonomske skup-

nosti obstajajo danes različni, toda povsem legitimni teoretski pogledi. Njihova prisotnost bi morala biti dobrodošla z vidika odprtega trga idej. Toda kako potem razumeti nizko kulturo dialoga, podcenjevanje in stigmatizacijo drugače mislečih s strani slovenskih neoliberalcev? Resni in neresni. Mladi in stari. Pravi in domačijski. Analfabeti in andavkabeti¹. Krjavlji in mladci. Nizka morala javne diskusije kaže predvsem na razumevanje trga kot izključevalnega mehanizma. Toda prav dobitniki spominske Nobelove nagrade za ekonomijo kažejo, da je mogoče trg razumeti tudi drugače. Kot mehanizem prenosa znanja med posameznimi subjekti na trgu (Hayek) ali kot družbeno institucijo s potrebo po razumevanju relacij med subjekti in potrebo po aktivnem dizajniranju trga (Roth, Shapley). Razumevanje prvega je pogoj za eklektičnost, skozi katero želijo vetrnjaki pojasniti svojo idejno nekonistentnost. Toda kako biti eklektičen ob apriornem izključevanju drugačnih teoretskih pogledov? Razumevanje drugega bi v prenesenem pomenu pomenilo oblikovanje minimalnih diskurzivnih standardov za normalnejšo razpravo znotraj ekonomske skupnosti.

Seveda je povpraševanje po proizvodih ekonomistov odvisno tudi od aktualne politične konstelacije, saj se gospodarstveniki ne želijo pretirano izpostavljati proti trenutno vladajoči opciji. Nekdo bi lahko predlagal, da se oceni število in kakovost publikacij v mednarodno uveljavljenih objavah, a tudi tu nastopi težava, saj pomembne revije objavljajo članke z dve ali triletno zamudo, kar ob želji biti aktualen ni ravno spodbudno. Pa še krog bralcev znanstvenega branja je relativno ozek. Tudi to je eden od razlogov, da se ekonomisti pojavljajo kot kolumnisti v dnevnem časopisju, saj se zavedajo pomena »oglaševanja« svojih idej za njihovo tržno uspešnost. V nadaljevanju Kešeljevič (2012) razmišlja o tem, kdo ima prav in kdo se moti na trgu ekonomskih idej:

Toda kdo ima prav in kdo se moti na trgu ekonomskih idej? Vsi in nihče. Danes namreč ni mogoče tako preprosto ugotoviti, ali ima neoklasična teorija prednost pred institucionalisti. Še težje je oceniti, zakaj bi bil teoretski dosežek ekonomista boljši od znanstvenega prispevka sociologa. Teorija znanosti nas namreč uči, da se posamezni teoretski koncepti pogosto medsebojno izključujejo, saj izhajajo iz različnih predpostavk. Ali povedano drugače, med njimi ne obstaja nevtralnno teoretsko polje za njuno medsebojno primerjavo. Zaradi tega je tudi zmotno enačenje eklektičnosti s poljubnim kombiniranjem različnih teoretskih konceptov. Progresivnost v znanstveno-raziskovalnem programu pomeni kontinuirano nadgradnjo obstoječe teorije skozi konkurenčni boj med obstoječimi idejami ob nadaljnjem zagotavljanju

1 Skovanka Berčiča in Aristovnika (2005), nepoznavalci davčnih sistemov.

nju notranje skladnosti. V čem se torej kaže eklekticizem »laissez faire« v okviru Odbora za reforme pred leti in zagovarjanja slabe banke ter New Deala danes? Ne gre za eklekticizem, ampak za vetrnjaštvo in idejno promiskuiteto. Biti dosleden sebi in imeti prav v določenem zgodovinskem trenutku preprosto ni mogoče enačiti s poljubnim miksom različnih teoretskih pogledov. Ekonomija ni čarovniški klobuk, iz katerega vsakič glede na občinstvo potegneta drugačnega zajca. Ali pač?

Ude (2013) pravi, da bi bilo morda za nekoga zaskrbljujoče, da tudi najvišje institucije, ki naj bi varovale demokratičnost države, kot je npr. Ustavno sodišče RS, ki je pritegnilo vladajoči koaliciji ter prepovedalo dva referendumata (glede zakona o Slovenskem državnem holdingu in zakona o slabi banki), kot najpomembnejšo obliko neposredne demokracije, z argumenti, da grozi Sloveniji nevarnost poslabšanja bonitetnih ocen, da bi bila ogrožena pravica do svobodne gospodarske pobude iz 74. člena ustave in ustavna dolžnost države, da ustvarja možnost za zaposlovanje (66. člen ustave), ob nesprejetju predvidenih ukrepov vlade. Takšna odločitev naj bi bila tudi v nasprotju z dosedanjjo prakso Ustavnega sodišča.

Kešeljević (2012) ponudi tudi rešitev za trg ekonomskih idej:

Končna rešitev zato ni v metodološkem normativizmu in stigmatizaciji drugače mislečih, ampak samo v konkurenčnem boju za potencialne odjemalce na trgu idej. Toda očitno je problem z razumevanjem povpraševalne strani na trgu idej pri neoklasikih še večji. Resno neresni ekonomisti preprosto ne razumejo, da nobena teoretska pobuda v osnovi ne more biti uspešna, če ne bo znala tržiti svojih sklepov v javnosti. Znanost postaja namreč vedno bolj tržno opravilo zunaj monopolizacije teoretskih spoznanj. V ožjem smislu so kupci na trgu idej člani akademske skupnosti. Za mnoge med njimi uvedba slabe banke na primer odpira več dilem kot ponuja prepričljivih odgovorov. Slednji nasprotuje celo Banka Slovenije. Očitno ni jasno, da sta iskanje soglasja znotraj lastne stroke in trg idej le dva različna odgovora na isto vprašanje. Nasproti političnemu razumevanju oziroma iskanju večjega soglasja znotraj ekonomske znanstvene skupnosti se postavlja ideja trga. Trg kot stičišče ponudnikov in odjemalcev različnih teoretskih pobud. Zgolj še ena tržna nedoslednost?

Močnik (2012) pojasnjuje prehod iz fordizma pri upravljanju podjetij in slovenske države z naslednjimi tezami:

V zadnjih dvajsetih letih smo šli skozi tri faze: sprva smo imeli paternalistično vodstva podjetij, ki bi bila sposobna v Sloveniji vpeljati socialdemokratski tip kapitalizma, vendar so bili ti vodje že starejši in zato v odhajanju, hkrati

pa je bila proti njim huda politična gonja. Za njimi so vpadle plenilske horde, ki so uničile številna podjetja, jih izčrpale in njihovo vrednost izvozile v davčne oaze. Zdaj prihaja kompradorska buržoazija², ki hoče vzpostaviti razmere za kapitalistično gospodarstvo perifernege tipa. Mislim, da sedanja vlada dela natančno to in da so prejšnje vlade verjetno delale enako, s to razliko, da ta vlada to tudi razglaša.

V Sloveniji smo se veliko ukvarjali tudi z nacionalnim interesom, ali je prav da raprodamo slovenska podjetja, banka ali naj ostanejo v »slovenski« lasti, karkoli že to pomeni. Priznati je potrebno, da so se tudi pod krinko nacionalnega interesa prikrivale določene malverzacije, tkim. *managerski buy-outi*, ki jim je zeleno luč seveda prižgala slovenska politika, vseh barv; končali so se precej nesrečno, tudi zaradi finančne krize. Močnik (2012, 10–2) nadaljuje:

Socialistične revolucije na svetovnem obrobju in socialdemokratski reformizem v središču sistema so grozili, da bodo odpravili kapitalizem. Sedanje neoliberalno divjanje je, kakor kaže, zadnja bitka evroatlantskega kapitalizma. V njej se odloča, ali bo to brutalni labodji spev kapitalizma nasploh – ali pa Evropejci in Američani samo utirajo pot za nov kapitalski cikel, katerega središče bo v vzhodni Aziji. [...] Če bi hoteli uresničiti nekapitalistični program, bi ga morali mednarodno uveljaviti tako, kot so to naredili neoliberalci s svojo doktrino. Njim je uspelo, da so Mednarodni denarni sklad, ki je bil sprva namenjen pomoči deželam v razvoju, in Svetovno banko, ki je bila prav tako namenjena izenačevanju razvoja držav v svetu, preobrnil v agenta neoliberalnih politik. Socialistični program bi moral narediti enako – bojevati se na svetovni ravni za delavske pravice, ki bi bile vsaj takšne, kakršne so izbojevali delavci v kontinentalni Evropi. To pa ne gre brez mednarodnih organizacij. Edini mednarodni dejavnik, ki je trenutno sposoben tega, je EU. ZDA so dovolj močne, vendar jim to ne pade na pamet, Rusija je potisnjena v kot, kitajski kapitalizem pa ni na tej razvojni liniji.

- 2 Pojem lumpen buržoazije je vpeljal nemški ekonomist in sociolog André Gunder Frank in danes ni več politično korekten, je pa vseeno zelo nazoren. Označuje vladajoče razrede v perifernih deželah. To so razredi, ki sami niso sposobni organizirati produkcijskega procesa v teh deželah. Ne glede na to, kaj si mislimo o kapitalistih, vendarle organizirajo produkcijski proces in celotno reprodukcijo družbe. Kompradorski razredi pa tega ne zmorejo; odvisni so od mednarodnega kapitala in opravljajo nekakšno vratarsko vlogo – tujemu kapitalu omogočajo, da pride v deželo, zato pa morajo zagotoviti ustrezne razmere. To pomeni, da morajo zagotoviti zlasti socialni mir in infrastrukturo, ki omogoča kapitalistično gospodarstvo: prometne povezave, telekomunikacije ipd. Ko je tuji kapital v državi, potegne iz nje proizvedeno presežno vrednost, kompradorska buržoazija pa od nje jemlje rento. V Sloveniji pravkar poteka proces formiranja tega kompradorskega družbenega razreda. (Močnik 2012, 11)

Tovrstno pozivanje k ustanovitvi nove socialistične internacionale, kot lahko razberemo iz Močnikovih besed, se najprej zazdi nekoliko preživeto. Verjetno je res, da so se neoliberalne ideje načrtno in vztrajno širile po kakšnem nenapisanem scenariju. Res pa je tudi, da je dosedanja politika pripeljala do stanja finančnega, pa tudi socialnega zloma in civilna gibanja, ki se dogajajo in zahtevajo spremembe morda nakazujejo bodoče poti. Grgičeva (2012) predstavi knjigo, v kateri opisuje svoje delo John Perkins, ekonomski morilec (EM), ki je v imenu velikih korporacij »ubijal« male narode:

Pisec bralcu s konkretnimi primeri pripoveduje, kako korporacije, vlade in banke, kar skupaj imenuje korpokracija, obvladujejo svet z enim samim ciljem: graditi globalni imperij. Graditelji so EM-ji, elitna skupina ljudi, ki z izrabljanjem mednarodnih finančnih organizacij dosežejo pokornost narodov korpokraciji. Tem narodom Svetovna banka in podobne ustanove odobrijo posojila za razvoj infrastrukture – elektrarn, avtocest, letališč, pristanišč, industrijskih con – pogoj pa je, da vse zgradijo ameriška inženirska in gradbena podjetja. Tako v bistvu večina denarja ne zapusti ZDA, iz bank se nakaže v korporacije. Zajetne vsote se nakažejo tudi koruptivnim politikom in bogatim vplivnim družinam v nerazvitih državah, medtem ko večina prebivalstva od teh posojil nima nič, saj je prerевна, da bi uporabljala elektriko ali se vozila po avtocestah. Kljub temu mora država prejemnica posojila odplačati – glavnico in obresti. Kadar je EM res uspešen, so posojila tako visoka, da jih dolžnik po nekaj letih ne more več odplačevati. Zato postane plen izsiljevanja. EM-ji se vrnejo v to državo in rečejo: ker ne morete vračati dolgov, boste v Združenih narodih glasovali po naših navodilih, omogočite nam gradnjo vojaških oporišč, poceni dostop do naravnih virov, recimo nafte, ali pošljite svoje vojake v Irak, da bodo pomagali našim. Dolžnik pa denar še vedno dolguje. Na »pomoč« priskoči IMF in v nekem smislu to pomeni zmanjšanje dolga, a šele, ko se država strinja, da bo prodala, čim ceneje, naravne vire tujim družbam in privatizirala javni sektor. To, da dolg revne prebivalce v neskončnost prikrajšuje za zdravstvene, izobraževalne in druge socialno-varstvene storitve, v tej igri ne zanima nikogar.

Bere se kot prava kriminalka, verjetno da se različna dogajanja v državah v razvoju ne odvijajo vedno sama po sebi in da morda res obstajajo kakšni »agenti«, ki poskrbijo za ustrezen scenarij. Vendar pa se neoliberalizem pojavlja tudi drugje, ne le v državah v razvoju. Masten (2012) tako diskutira o pojavu neoliberalizma v Sloveniji:

Ko se opozarja pred neoliberalizmom pri nas je logična nedoslednost večasih že prav groteskna. Strukturne reforme se označujejo za neoliberalne. Če se

pri nas vodi neoliberalna politika, zakaj nas mednarodne institucije opozarjajo, da nismo naredili reform. Leta 2007 je Slovenija triumfirala, ko je imela rekordno gospodarsko rast in kot prva nova članica EU prevzela evro. A nismo še takrat govorili, da je ta uspeh rezultat gradualizma? Spomnimo se diskusij o slovenski razvojni zgodbi o uspehu. Kdo je sploh dvomil, da je tako, ker so se naši ekonomisti na začetku leta uprli stabilizacijskemu programu (šok terapiji), ki ga je po svetu ponujal Jeffrey Sachs? Ni bila to velika zmaga gradualizma? Na kateri točki se pri nas konča uspeh gradualizma in začne neuspeh neoliberalizma? S krizo? Zakaj je pa potem do krize sploh prišlo?

Morda v dopolnilo Mastenu, da se kriza ni pričela v Sloveniji in da je slovenski trg premajhen, da bi bil imun za gospodarska in finančna gibanja okrog sebe. Gradualizem je bil razglašan, kaj se je pa v resnici dogajalo ti dve desetletji? Slovenska družbena lastnina je dobila nove lastnike, ki so začeli iz nič, saj niso imeli dovolj kapitala, da bi podjetja kar odkupili. Sumljivi prevzemi, managerski odkupi, certifikatna tekma, odkupi in preprodaje stanovanj po Jazbinškovem zakonu itn. Morda je gradualizem odgovarjal obema političnima poloma, saj bi se sicer na novem trgu omastili le tujci. Tržne razmere pa zahtevajo tudi drugače usposobljene diplomante. Dakić, Ugovšek in Tomažič (2012):

Docentka za področje psihologije dela na ljubljanski filozofski fakulteti Eva Boštjančič meni, da imajo zdaj mladi enako možnost napredovanja oziroma vzpona po družbeni lestvici kot prejšnje generacije. »Se pa od današnjih mladih gotovo pričakuje več. V ospredje prihajajo samoiniciativa in dodatni talenti. Mladi, ki želijo biti konkurenčni na trgu dela, morajo imeti več znanja, sposobnosti in kompetenc kot njihovi predhodniki. Ko vstopajo na trg delovne sile, se od njih pričakuje, da so že primerno osebno zreli, izobraženi in imajo tudi že nekaj delovnih izkušenj. To jim omogoča, da se hitreje prilagodijo.

Več znanja naj bi pridobili v krajšem času, na visokošolskih ustanovah, ki nimajo denarja za razvoj, s profesorji, ki so v strahu ali bodo dobili naslednjo plačo, ki realno že dve desetletji izgublja na vrednosti. Vaupotičeva (2012) se je odzvala na večkrat ponovljeni očitek ministra Turka, da univerze ravnajo negospodarno:

Naj dajo podatke na mizo in naj tudi povedo, kje so rezerve, ki jih omenjajo. Če tega ne bo, je to pač samo izjava, katere namen je vplivati na javnost, da se ustvari odpor do univerz, do znanja in znanosti ter do potrebe po znanju in raziskovanju. Verjamem, da obstajajo, tako kot v vsaki organizaciji, posamezniki, ki ne sledijo temu, čemur rečemo akademsko obnašanje, in dejstvo

je, da se slab glas hitro razširi. Nevarno pa je, ko se iz posameznih anomalij naredi pravilo. Zagotovo to ni vsesplošen pojav na univerzah. Če je to značilnost posameznih fakultet ali profesorjev, pa naj povedo, kje in kdo, namesto da se posplošeno govori, da profesorji ne delajo, da ne prihajajo v službo ali da delajo samo štiri ure na teden [izjava premierja Janše v intervjuju za TV Slovenija 17.4.2012, o.p.] ... Takšne izjave kažejo na precejšnje nepoznavanje, kaj je visoko šolstvo, znanost in kaj je raziskovalna dejavnost. Bom karikirala: zaposleni na raziskovalnih inštitutih nimajo pedagoške obveze. Po tej sprevrženi logiki naj potem oni sploh ne bi delali. [...] Zagotovo lahko univerza pogleda, kje so rezerve. Ampak s spremembami uredb, ki urejajo financiranje, je država v preteklih letih univerze že prisilila v številne optimizacije. Predlogi, ki jih daje minister, so na veliko fakultetah, predvsem tehniških in naravoslovnih, že vpeljani. Mi, ki smo začeli s polovičnimi sredstvi, smo morali vse ukrepe, ki jih minister predlaga, in še bistveno več, že vpeljati.

Nerazumevanje družbenega pomena javnega visokega šolstva ali delovanje pod vplivi interesnih skupin? Kodelja (2006) komentira pojav zasebnega šolstva v Sloveniji:

... ozadje so neoliberalni pogledi na izobraževanje, v skladu s katerimi država ne bi smela imeti monopola nad izvajanjem zasebnega šolstva. [...] Vavčerji ali kakšni drugi ukrepi, ki imajo podobne učinke kot recimo prost vpis na šole, pomenijo tudi izbiro javnih šol. Šole enega ideološkega konteksta bi pač ponujale, kar uporabniki oziroma potrošniki storitev potrebujejo. Tiste šole, ki bodo temu najbolj stregle, bodo tudi nagrajene z večjim vpisom in z večjimi prihodki. A to lahko privede do tega, da se bodo nekatere šole, če se ne bodo spremenile, zaprle. Če bi imeli starši vavčer, bi lahko ta denar namenili kateri koli šoli – se pravi tisti šoli, za katero bi menili, da najbolj zadovoljuje potrebe njihovih otrok. Na prvi pogled se zdi, da so starši tisti, ki izbirajo šolo. A v resnici so šole tiste, ki izbirajo. Vsaj na najboljših šolah je število mest namreč omejeno in je popolna iluzija, da bo nekdo samo zaradi tega, ker bo imel denar za plačilo šolnine v tej šoli, že dobil tudi mesto v njej. Ne bo je. Zato ne drži pogosto izrečena teza: če damo staršem vavčer, potem bodo tudi starši iz revnih okolij imeli možnost, da izbirajo za svoje otroke najboljše šole – takšne, ki jih običajno lahko izbirajo samo bogati. To ne drži, vsaj ne v vseh primerih.

Zasebne šole so že tu, na vseh nivojih, vse do doktorskega. Kako bo v prihodnje s financiranjem visokošolskih zasebnih ustanov, bo v marsičem odvisno tudi od odziva javnosti, v imenu katere naj bi politične opcije vladale.

Marketizacija

Brown in Carassova (2013) trdita, da postaja marketizacija visokega šolstva svetovni trend. Upravljanje s strani države naj bi bilo vedno bolj nadomeščano ali dopolnjevano s tržnim upravljanjem, komercialno rangiranje pa naj bi zahtevalo vedno več vlaganj v marketing, znamčenje ter skrb za storitve odjemalcem.

Pri kodiranju smo imeli precej težav z identifikacijo in klasifikacijo tem, ki so identične s pojmom *marketizacija*, saj se izraz uporablja brez da bi ga avtorji definirali in ga lahko razumejo različno, pa tudi v povezavi z drugimi pojmi, ki so vzporedni marketizaciji ali njeni sopotniki. Sem smo torej uvrstili naslednje pojme: kapitalsko prestrukturiranje socialne države, marketizacijski procesi, odgovornost za porabo javnih sredstev, ustvarjanje trga, decentralizacija in deregulacija, odzivnost na pričakovanja in potrebe, tržne zakonitosti, konkurenca, izobraževanje kot tržna dobrina, tržne zakonitosti, potrošništvo, tržni liberalizem.

Marketizacija visokega šolstva ni le slovenski pojav, o tem smo se v dosedanji študiji že prepričali. Burawoy (2011) pravi, da je spreminjanje znanja v tržno dobrino izjemno nevarno ter da postaja vse bolj očitno, da države ne želijo več financirati univerz:

Države so videle, da imajo univerze vse več denarja, zato so se začele spraševati, zakaj bi jih same sploh še finančno podpirale. Davkoplačevalci, katerih otroci so morali plačevati visoke šolnine, pa so se začeli spraševati, zakaj morajo ob tem plačevati še visoke davke, iz katerih naj bi se financirale te iste univerze. Tako se je zagnal začarani krog, v katerem so postajale univerze vse bolj odvisne od lastnih virov financiranja in neodvisne od državnega denarja.

Zato se je zgodilo, da se je znanje pretvorilo v tržno dobrino, delavci univerze pa so postali prekarariat. Vedno manj je dolgoročnih zaposlitev, profesorji in asistenti so v vedno bolj negotovem položaju. Poleg tega je število kandidatov za študij na univerzi vse večje. V Sloveniji se sedemdeset odstotkov dijakov, ki so zaključili srednjo šolo, vpisuje v visokošolske programe. To pomeni, da bo velik del prebivalstva pridobil visokošolsko izobrazbo, na koncu pa bodo ugotovili, da služb zanje ni. Obenem pa se jim zdi, da bi bilo brez univerzitetne diplome njihovo izhodišče še slabše. To jim povzroča takšne frustracije, da jih je pravzaprav nemogoče izraziti.

Inflacija diplomantov, visokošolskih programov in zavodov, predvsem družboslovnega tipa povzroča na izobraževalnem trgu pravo zmedo. Potrebna bo kar nekaj časa, da se bodo razmere ustalile in izkristalizirale. Odjemalci storitev, tako študentje kot zaposlovalci, bodo sčasoma sami povedali, kakšno kakovost želijo in pričakujejo od izbranih visokošolskih ustanov. Burawoy (2011) nadaljuje na temo marketizacije:

Potrebujemo teorijo dinamičnih ciklov kapitalistične akumulacije. Mislim, da smo trenutno v tretjem ciklu svetovne marketizacije, torej ponovnega vzpona tržnih zakonitosti. Izhajam iz ideje, da se trg venomer razširja, kar povzroči odpor in se zato skrči, nakar se začne ponovno razširjati. Osnovno vprašanje pa je, zakaj se tržne zakonitosti venomer razširjajo. Govorimo lahko o tem, da kapitalizem sam proizvaja mehanizme, ki vzpon trga zatirajo, nisem pa prepričan, da imamo pravo teorijo o tem, zakaj se njegovi valovi vedno znova razširjajo.

Krečičeva (2011) povzema predavanje sociologa Burawoya na Fakulteti za družbene vede, ki se sprašuje ali je »univerza, tradicionalno avtonomna institucija proizvodnje in posredovanja vednosti, v današnjem času in sistemu še lahko izpolnjuje svojo nalogo ali je postala predmet komercializacije, logike delovanja trga, žrtev paradigme učinkovitosti in uporabnosti«:

Po prepričanju Michaela Burawoya, ki je velik del kariere posvetil preučevanju delavstva, delovnih prostorov v različnih državah in se v zadnjih letih posveča preučevanju institucije univerze, slednja te funkcije ne opravlja več. Po tretjem valu marketizacije ali potrgovljenja (*marketization*) sta del kapitalističnega poglobljenja tudi informacija in vednost. Po Burawoyu danes prevladujeta dva modela univerze; tržni in regulativni model. Primer prvega je postala njegova lastna Univerza Berkeley. Zaradi zmanjševanja državnih subvencij univerzi so se povišale šolnine za študente (od tisoč dolarjev pred tridesetimi leti na deset tisoč dolarjev danes), odpuščali so akademsko osebje, nižali plače in podobno. Posledica vstopa univerze na trg je po Burawoyu to, da

se vsebina študija komercializira, postane podrejena interesom donatorjev, usmerjena v cilje, kot jih zastavljajo znanstvene industrije, in podobno. Slednje vpliva na samo vsebino in kakovost študija; pogosto se, denimo, ukinjajo programi, ki se jih ne da tržiti. Padeč kakovosti študija obenem vpeljuje večjo hierarhizacijo med elitnimi univerzami, ki ohranjajo visoko raven študija, in tistimi, ki se prilagajajo trgu. Regulativni model univerze, značilen predvsem za Veliko Britanijo, stremi k povečanju učinkovitosti univerze. Kratkoročno zastavljeni cilji po njegovem s tem, ko izključujejo dolgotrajnejše raziskave, pripeljejo do sovietizacije visokega šolstva. To pomeni, da v imenu učinkovitosti in doseganja zastavljenih ciljev postanejo rigidne, nerazumne in zastavljene kratkoročne cilje ravno zgrešijo.

Tudi študentje in visokošolski učitelji so naveličani vse te negotovosti in zastraševanja. Čeprav imajo veliko eksistencialnih problemov, se znajo tudi organizirati in reči – dovolj je. Visokošolski sindikat Slovenije (2012) je objavil javno pismo, v katerem poziva zaposlene univerz k uporabi zoper komercializacijo in privatizacijo:

Država univerze s finančnimi pritiski sili v odpuščanja in v uvajanje šolnin. Univerzitetna in fakultetna vodstva neformalno vlogo kriznih menedžerjev v čedalje večji meri sprejemajo: odslavljajo honorarne sodelavce, redno zaposlenim pa protizakonito odtegujejo plačilo za že opravljeno delo; namesto da bi naglas protestirali, državo rotijo, naj jim za nujno »zategovanje pasov« nameni več časa; javno se zaklinjajo, da bi že zdavnaj začeli odpuščati, če jih ne bi ovirali odpovedni roki in odpravnine; predavateljem bi podvojili obveznosti, vendar jih utesnjuje sistem javnih uslužbencev; uvedli bi šolnine, a jih zakonodaja ne dovoli; številne programe bi že zdavnaj ukinili, če ne bi imeli vpisani študenti pravice dokončati študij. Nasprotujejo zasebnim univerzam, sami pa ustanavljajo kratkoročno donosna podjetja, zvišujejo šolnine za doktorski študij, širijo samoplačniški izredni študij in prirejajo komercialne večerne tečaje, ki so pod ravnijo delavskih univerz.

V poslovnem svetu se ob krizah pogosto uporabljajo izrazi kot so prestrukturiranje, reinženiring, downsizing ipd., in verjetno se tudi visokošolski zavodi ne morejo izogniti prilagajanju v spremenjenih razmerah. Težava je le v tem, da veliko možnosti za to nimajo. Kljub zniževanju stroškov, odhajanju zaposlenih, nenagrajevanju uspešnih, uiknitivam napredovanj in podobnim ukrepom, gre večina sredstev, ki jih pridobijo, za plače zaposlenih (ali bolje, skromne plače). In ker so vztrajnostni momenti učinkovanja varčevalnih ukrepov v visokem šolstvu dolžine dveh, treh let (tudi če ukinete program, lokacijo, ne razpišete vpisnih mest, je potrebno izvesti še drugi, tretji letnik in absolvente pripeljati do diplome), je nemogoče priča-

kovati hipno prilagajanje. Marinčič (2010b) tako komentira dogajanja na temo poslovnega diskurza in akademske kulture:

»Racionalizacija« je na ljubljanski filozofski fakulteti v zraku že nekaj časa. Izbirnost, morda edino kolateralno korist bolonjskih reform, bi najraje kar odpravili. Še prej »neuporabne« študije, kot je klasična filologija. Ker so pričakovani prihranki neznatni in ker finančno stanje baje ni kritično, razumno sklepam, da gre za ideološki pohod utilitarizma in komercializacije. Upam, da se motim in da je moj dekan z napovedjo zmerne »profanizacije in prostytucije« mislil čisto nekaj drugega.

Adam (2010) razčlenjuje program, zapisan v Viziji 20+20 (Turk idr. 2010) ter komentira poglede na marketizacijo:

Iz teksta je razvidno zavzemanje za tržni liberalizem, socialnotržno gospodarstvo, skandinavski model, trajnostni razvoj in kritiko potrošništva. Ni pa pojasnjeno medsebojno razmerje med temi pojmi niti ne moremo ugotoviti, zakaj avtorji menijo, da gre za konsistentna stališča. Sicer je urednik teksta (dr. Žiga Turk) v uvodu napisal, da niso čisto usklajeni, vendar pa naj bi šlo za znosne kompromise. Prav gotovo pa izjava, da je »treba zagotoviti normalno delovanje tržnih mehanizmov na vseh področjih«, ni v skladu z izhodišči trajnostnega razvoja, verjetno pa tudi ne s t. i. skandinavskim modelom ali s socialnotrznim modelom. Sporno je delovanje trga (marketizacije) prav na vseh področjih. To je zastarela teza, ki v realnosti nima nobenih temeljev. Prav tako je napačna (ali vsaj vprašljiva) trditev, da ni potrebna redefinicija kapitalizma. To pa zato, ker da ga pri nas sploh nimamo, imeli smo le politično voden gradualizem.

Janševa koalicija v tedanji vladi je bila pač precej raznorodna in je morala usklajevati številne interese skupin, ki so jih udeležene politične stranke zastopale. Forstnerič (2008) diskutira o načinu financiranja visokošolskega sistema in kritizira možnost privatizacije visokega šolstva, kar ponazori z namišljenim primerom visokošolskega podjetništva:

Uredba z neznosno lahkotnostjo omogoča privatizacijo visokega šolstva. Poglejmo hipotetični scenarij. Visokošolski podjetnik ustanovi zasebno fakulteto, sčasoma še drugo, tretjo ..., končno jih združi v univerzo. Pri tem pomagajo nedodelana vsebinska merila in slabo definirani postopki v senatu za akreditacijo. Da sme v njem glasovati član univerze v postopku, je v protislovju z osnovnimi demokratičnimi načeli. Zaradi pomanjkljive kadrovske sestave imajo nove univerze nižje stroške dela, hkrati začnejo takoj črpati enaka sredstva po študentu kot uveljavljene in kakovostnejše univerze, saj delitev ne vključuje merila kakovosti (v Sloveniji sploh nimamo mednarodno prizna-

nega telesa za merjenje kakovosti visokega šolstva). Zaposlovanje rednih učiteljev bi povzročilo neprijetne skrbi in stroške, zato opravljajo večino pouka s pogodbenimi sodelavci. Prehod na določanje faktorjev študijskim programom (in ne fakultetam) je razmere še poslabšal, saj znanstvena klasifikacija programov ni nujno povezana s ceno njihove izvedbe. Visoka strokovna šola, ki ji uspe tako rekoč usmerjeni program s številnimi študenti uvrstiti v umetniško kategorijo z najvišjim faktorjem 4,5, bo dobivala enaka sredstva po študentu kot Akademija za likovno umetnost Univerze v Ljubljani, ki vzgaja elitne umetnike.

Zavedati se moramo, da bodo tudi potencialni študentje sčasoma spoznali, da je kakovost njihovega izobraževanja in ne le potrdilo o diplomiranju tisto, kar jim bo omogočilo uspešno tekmovanje na trgu dela. In če ne bodo dobili pričakovane kakovosti na visokošolskih institucijah, se bodo pač preusmerili na tuje. Odšli bodo seveda najboljši, najbolj talentirani, najbolj obetajoči. Nekateri tovrstno prehajanje, mobilnost pozdravljajo, saj da prispeva k mešanju idej, prinaša v slovensko družbo nov zagon, ipd. Vprašanje je le, ali se bodo želeli in ali bodo sploh imeli možnost, da bi se vrnili. Pri tem pa spet naletimo na nacionalni interes, ki ga marsikdo različno interpretira in celo zlorablja.

Nacionalni interes

Nacionalni interes je zelo raztegljiva dobrina in odvisna tudi od namer tistega, ki se nanj sklicuje. Bučar (2001, 149) tako pravi: »To, kaj je v posamezni državi nacionalni interes, ni objektivna kategorija, je določeno od političnih elit.« Nacionalni interes je nenazadnje upoštevan pri predpisovanju učnega jezika v visokem šolstvu, saj ga predpisuje tudi Zakon o visokem šolstvu, v 8. členu. Statuti univerz praviloma določajo tudi pisanje diplomskih del v slovenščini. Države so ustvarile izobraževalne sisteme za (re)produkcijo kulturnih tehnik (branje/pisanje v domačem jeziku npr.), sčasoma pa so postali del socialne infrastrukture pod pristojnostjo vlade.

Pod temo *nacionalni interes* smo kategorizirale naslednje pojme iz obravnavanih besedil: javna percepcija edukacijskega sistema, javna podpora terciarnemu izobraževanju, socialni transferji, izobraževalni nacionalni interesi, pomen izobraževanja za državnost, državljska vzgoja, preživetje skupnosti, državna raziskovalna in razvojna politika, nacionalni izobraževalni sistemi, nacija, družbeni razvoj, nadnacionalna regulacija.

Močnik (2010) razmišlja o vplivu bolonjske reforme na nacionalne visokošolske izobraževalne sisteme:

Bolonjski model je sam doživel velike spremembe: na začetku so bolonjski proces vodile univerze, dokončala pa so ga ministrstva, države in EU. Temu ustrezno se je spremenila tudi vsebina: na začetku je šlo za avtonomijo in sodelovanje univerz, na koncu je nastal vzorec, ki je povzet po razsvetljsko-monarhičnih vzorcih šolskega sistema v času obveznega šolanja. Bolonjski model je nesrečen zato, ker na univerzo uvaja model, ki je smiseln v nacionalnih izobraževalnih sistemih za obvezno šolstvo in mogoče še za šole druge

stopnje: to je sistem enotnega izobraževalnega programa, za katerega je irelevantno, kdo ga izvaja. To je klasičen francoski jakobinski model. Takšen model je smiseln v osnovni, deloma tudi v srednji šoli, kjer se zagotavlja kulturni standard nacije. Nacija pa seveda homogenizira. Če pa hočejo takšen model razširiti po Evropi, kjer je ideja ravno pluralizem, na univerzah, kjer je ideja ravno to, da ima vsaka svojo tradicijo, svojo specifikko, je to kulturni vandalizem. Nekdaj je veljalo, če hočete študirati medicino, greste v Padovo, pravo v Bologno, teologijo pa na Sorbono. Bolonjski model pa to znivelizira, kot z nekim traktorjem, po modelu elementarnega šolstva. To je norost, saj so bile univerze, kakršne so doslej bile, ena redkih prednosti, ki jo je Evropa v globalnem kapitalizmu sploh še imela.

Zgledovanje po ameriškem modelu visokega šolstva (saj je bila ravno kompetitivnost evropskega visokošolskega prostora in večja privlačnost ena izmed glavnih premis bolonjske reforme) torej ni prineslo zelenih in pričakovanih učinkov. Vprašanje je le, kdaj si bomo to glasno priznali in poskušali popraviti storjeno neumnost. Hočevar (2012) prenaša odgovor tedanjega ministra Turka na poslansko vprašanje glede izseljevanja slovenskih študentov v tujino:

Turk je zavrnil namige o ignorantskem odnosu do predstavnikov študentov na predstavitvi mnenj o noveli. Izpostavil pa je, da bodo prav reforme, ki jih skuša izpeljati v tem mandatu, vzpostavile okolje, zaradi katerega bodo mladi ostajali doma.

Šestnajst dodatnih milijonov, ki jih potrebuje podhranjeno javno visoko šolstvo naj bi bilo torej očitno namenjenih nadaljevanju programa mladih raziskovalcev, kar je seveda pohvalno. Manj pa je razveseljujoče arbitrarno prerazporejanje denarja, ki ga je parlament namenil financiranju visoko šolskega sistema, ki ga nujno potrebuje tudi za zadnjo fazo bolonjske reforme, t.j. izvedbo 5. letnika. Žagar (2010) razmišlja o namenu Izhodišč za nacionalni raziskovalni in inovacijski program, ki jih je 7. 7. 2010 sprejel Svet za znanost in tehnologijo Republike Slovenije:

Ob tako zastavljenih programskih usmeritvah, ki Izhodišča za nacionalni raziskovalni in inovacijski program 2011—2020 pravzaprav spreminjajo v Izhodišča za preoblikovanje raziskovalne dejavnosti v inovativno (tehnološko) podjetništvo, nekako preseneti trditev (str. 4), da »raziskovalna politika podpira temeljno raziskovanje, ki je osrednjega pomena za razvoj znanosti in družbeni razvoj, ter povečuje sredstva zanj«. Če naj bo namreč v naslednjih desetih letih poudarek na tehnoloških inovacijah in spodbujanju podjetništva, potem, seveda, ostane bore malo prostora za temeljno raziskova-

nje in še manj za njegovo financiranje. Ampak frazo »raziskovalna politika podpira temeljno raziskovanje, ki je osrednjega pomena za razvoj znanosti in družbeni razvoj«, je mogoče brati in interpretirati na dva načina: kot »temeljno raziskovanje, ki je osrednjega pomena za razvoj znanosti«, kjer je temeljno raziskovanje kot tako (torej sleherno temeljno raziskovanje) razumeti kot tisto, ki je osrednjega pomena za razvoj znanosti kot take, na sploh. To bi bilo tradicionalno oz. tradicionalistično pojmovanje, ki je lastno znanstvenemu pogledu na znanost, temu, kako znanost vidi samo sebe in svoje početje. Seveda – in na žalost – pa je mogoče tudi drugačno branje, ki frazo »raziskovalna politika podpira temeljno raziskovanje,

ki je osrednjega pomena za razvoj znanosti in družbeni razvoj«, interpretira tako, da raziskovalna politika podpira le tisto temeljno raziskovanje, ki je osrednjega pomena za razvoj znanosti in družbeni razvoj. Glede na celotno besedilo Izhodišč se zdi, da bo prav to interpretacija na katero stavijo njihove avtorice in avtorji: namreč podpora (le) tistemu »temeljnemu raziskovanju«, ki je osrednjega pomena za razvoj znanosti, kakor jo (v nekem danem trenutku) razume aktualna oblast in administracija, ki upravlja z znanostjo. In za družbeni razvoj, kakor ga, po eni strani, zmore videti vsakokratna oblast in njej podložna znanstvena birokracija, po drugi strani pa za družbeni razvoj, kakor ga želi videti in kakršnega bi si želela.

Potrebno je priznati da smo v interpretiranju, reinterpretiranju ter povzemanju dogovorjenega svetovni prvaki. Pivec (2011) odgovarja na tezo, da v Sloveniji prevladuje pragmatični model univerz, ki sili univerze v poslovno logiko in da so vse bolj podobne poslovnim korporacijam:

Značilnost sodobnega razvoja visokega šolstva je nastajanje nadnacionalne regulacije. Slovenska vlada vestno podpisuje kar zavezujoče dokumente, ki pa nastajajo ob sila skromnem deležu naših ekspertov. To verjetno ne bi bilo posebej skrb zbujajoče, če omenjena mednarodna regulacija ne bi prikriivala realnih teženj enega dela visokega šolstva po globalni prevladi. EU sicer ne more vladati visokemu šolstvu, ker tega članice ne dovolijo, a ga vendar že upravlja na mehak način. V Avstriji, na Češkem in Madžarskem se tega zavedajo in se izjemno aktivno zavzemajo za uveljavitev svojih interesov v prihodnji evropski ureditvi visokega šolstva. Nobenega dvoma ni, da se epoha družbe znanja začena z vojno znanja na podoben način, kot se je industrijska družba začela z vojno za surovine. Bomo Slovenci v tej vojni le »kanofuter«? Se bomo mednarodnemu soočenju izognili z »bratomorno vojno« v našem visokem šolstvu? Potem se nam lahko zgodi, da se bodo naši študentje temu uprli in odšli drugam. To je hujša grožnja od demografskega zmanjševanja generacij.

Tudi v polpretekli zgodovini so nam pogosto očitali, da smo Slovenci preveč servilni, pa dunajski kočijaži, avstrijski hlapci ipd. Slovenska politika se rada ukvarja s prerazdeljevanjem javnega denarja, vplivnih pozicij ter preštevanjem na naše in vaše, bolj kakor pa s pomembnimi razvojnimi in strukturnimi vprašanji bodočnosti slovenskega visokega šolstva.

Visokošolska reforma in vplivi EU

EU je bila od samega začetka projekt, ki je nastal za zaščito evropskega načina življenja, s posebnim občutkom za varnost ljudi. Bolonjska reforma je bila sprejeta kot odziv EU na zaostajanje evropskih gospodarstev v primerjavi z gospodarstvom ZDA in drugimi rastočimi gospodarstvi. Poglavitni namen je bil skrajšati čas študija, povečati mobilnost na trgu dela ter zaje- ti čimvečji delež mladine v visokošolsko izobraževanje. Projekt je bil poli- tične narave, zasnovan s strani ministrov vlad članic EU, izpeljava pa pre- puščena posameznim državam, ob hkratnem ponujanju skupnih smernic.

Naslednja tema, ki se je izoblikovala pod naslovom *visokošolska refor- ma in vplivi EU*, združuje pojme kot so: bolonjska reforma, masifikacija, množičnost študija, evropeizacija, prenavljanje šolskih sistemov, histeri- ja šolskih politik, poenotenje visokošolskega prostora, revizija programov, kreditni sistem, spremembe, novela zakona o visokem šolstvu, visokošolske reforme, eksperimentiranje z izobraževanjem.

Vintar (2008) pravi, da so od sredine 90-ih let razvoj slovenskega viso- košolskega prostora najbolj zaznamovali štiri procesi:

uedba visokošolskega strokovnega izobraževanja (od leta 1995 dalje) in bo- lonjska reforma (po letu 2004) kot globoki sistemski spremembi ter vse večja množičnost študija in razvoj zasebnega visokega šolstva kot zelo pomembna spremljevalna dejavnika. Vsi štiri procesi so zdaj že tako daleč, da bi bilo mo- goče opraviti poglobljene analize, ki bi služile kot osnova za pripravo resolu- je o nadaljnjem razvoju visokega šolstva, kakor tudi za nadaljnje spreminjanje in dopolnjevanje visokošolske zakonodaje, ki je vsaj v zvezi z uveljavljanjem bolonjske reforme nujno potrebna. Na žalost ni bila opravljena še nobena res-

nejša analiza učinkov teh procesov, njihovih stranpoti in ključnih anomalij, ki so se nakopičile v sistemu, niti primerjava z razvojem v državah EU, ki so nam po velikosti pa tudi razvojno, vrednostno in kulturno blizu.

Težava je tudi v tem, da se pogosto razlaga bruseljska priporočila drugače, kot bi jih lahko razumeli, saj se ob bolonjski reformi izvaja tudi drugačna transformacija slovenskega visokega šolstva. V Sloveniji pa smo kot vedno še posebej inovativni pri uveljavljanju unikatnih rešitev (Vintar 2008):

Čeprav je bolonjska reforma posledica dogovorov o poenotenju visokošolskega prostora znotraj EU s konca devetdesetih let in se je o njej razpravljalo nekaj let pred dejansko spremembo visokošolskega zakona v letu 2004, je bila sprememba pripravljena v naglici, nedomišljeno in necelovito. Bojim se, da se po dobrih treh letih njenega udejanjanja skoraj v celoti uresničujejo črnogledne napovedi bivšega rektorja ljubljanske univerze prof. Mencingerja. Da je s to reformo nekaj zelo narobe, kaže že dejstvo, da so številne fakultete po dveh letih izvajanja drugostopenjskih bolonjskih programov začele ponovno izvajati že opuščene stare magistrske programe. Tako rekoč vse fakultete, ki so med prvimi uvedle nove študijske programe, pripravljajo radikalno revizijo teh programov. Od najbolj proklamiranih ciljev reforme, poenotenja stopenj izobrazbe, večje prehodnosti, fleksibilnosti, enotnega kreditnega sistema, kar naj bi vodilo k večji kakovosti študija, razen velike zmede med študenti in delodajalci in prej slabših kot boljših kompetenc diplomantov na žalost ne bo ostalo veliko. Vzrokov za tak klavrn start je veliko, večina povsem sistemske narave. Kolikor vem, so se po velikosti primerljive države v EU, ki so še vedno v glavnem precej večje od Slovenije, večinoma odločile za enotno visokošolsko formulo (trajanje študija na prvih dveh bolonjskih stopnjah 3+2 ali 4+1), kar v praksi zelo poenostavi prehajanje med študijskimi smermi, programi in fakultetami, pa tudi vprašanja klasifikacije nazivov in priznavanja starih in novih izobrazbenih ravni bi bilo veliko lažje reševati. Vprašanja razlik med strokovnimi in univerzitetnimi programi znotraj istih strok so se še bolj zameglila, saj po novem eni in drugi programi lahko trajajo tri leta, diplomanti enim in drugih pa se lahko pod enakimi pogoji vpišejo na drugo bolonjsko stopnjo. Glede na pričakovanja, da bo velik odstotek študentov enim in drugih programov nadaljeval študij na drugi stopnji, se lahko zastavlja vprašanje, čemu potem sploh imeti na prvi stopnji dualni sistem.

Ideja o dualnem študiju se je trenutno umaknila s političnega parketa, a kot vedno je to verjetno samo začasno. Močnik (2012, 12) je oster kritik reforme visokošolskega izobraževanja, trdi tudi, da je univerza propadla institucija:

EU z bolonjsko reformo dela intelektualni samomor. Nižanje kakovosti univerze je tako hitro, da v pedagoškem procesu ne morem več uporabljati besedil, ki sem jih napisal v didaktične namene v devetdesetih letih. V manj kot dveh desetletjih so ta besedila postala pretežka za sedanje študente in študentke. To je problem, ki se vleče od osnovnega šolstva vse do univerze. Šolski sistem organizira tekmovanje med mladimi ljudmi, deluje kot stroj za discipliniranje in za selekcijo, vse manj pa je izobraževalni sistem. Zdi pa se mi, da je najhujši problem vendarle univerza, ki je propadla v tem smislu, da se sama, brez zunanjih spodbud, ne more več popraviti. Zunanje spodbude pa so, vsaj kar zadeva državo, ravno nasprotno. Simptomatična je bila zasedba Filozofske fakultete. Za dva meseca se je intelektualna raven razprav dvignila na raven, ki je bila zares univerzitetna. A univerza se je potrudila, da je pridobitve zasedbe čim hitreje uničila.

Močnik je znanstvenik in sociolog, ki je na univerzi preživel vse svoje delovno obdobje, zato je njegova opažanja vredno preudariti. V svojih delih brezkompromisno kritizira kapital in politiko, ki uničuje pridobitve socialne države in boja za delavske pravice. Pri tem uporablja strategijo perspektivizacije, uokvirjanja, pa tudi reprezentacije diskurza, ki pozicionira piščev pogled na problem ter izraža njegovo vpletenost ali distanco. Močnik (2010) spregovori tudi o trendih in spreminjanju vsebin reformiranih visokošolskih programov ter zavrača tezo, da gre za imperativ trga:

Ne, ne, danes res vsi govorijo o trgu, toda trg je ideologija. Univerza namreč ni sposobna zadosti hitro prilagoditi svojih študijskih programov zahtevam trga. Na trgu nima prednosti tisti, ki se ravna po trendih, ampak tisti, ki anticipira, kakšni trendi bodo čez pet in več let. To je ABC kapitalizma. Presežni profit dobi tisti, ki se bo prej plasiral v tiste niše, ki jih drugi niso opazili; profit prihaja prav od tod, da je zasedel neko monopolno nišo. Ampak to ravno pomeni, da se dober kapitalist ne sme ravnati po trendih, ki trenutno vladajo na trgu, pač pa mora odkrivati tiste, ki šele bodo aktualni. Univerza pa potrebuje nekaj let, da spremeni študijski program. Zato je že iz tega preprostega premisleka nesmiselno govoriti o trgu.

V Sloveniji so politiki pridni učenci, ki sledijo zapovedanim navodilom, sedaj iz Bruslja, prej iz Beograda, še prej z Dunaja ... Tudi tržno gospodarstvo smo vpeljali, ker naj prejšnji način ne bi bil dovolj dober. Močnik (2010) opredeli tudi tržno obnašanje univerze:

To je drug problem. Država sili institucije, da ustvarjajo neki drug trg, ki ni trg delovne sile, ampak trg šolske ponudbe. V Sloveniji imamo tri javne univerze in vsaka se bo trudila, da pritegne čim več študentov. Tako nastaja neke

vrst trg s ponudbo. Ampak po mojem je ta trg bolj podoben trgu tenis copat ali modnih jaken kot pa pravemu trgu. Najprej zato, ker so samo trije proizvajalci, kar pomeni, da gre za oligopolno situacijo, kjer ni prave konkurence; in potem zato, ker te univerze igrajo na prestiž, ne pa na svoje dejanske kapacitete: na prestiž institucije, zato je največji naval na ljubljansko univerzo, ki je najstarejša, in zato ljudje mislijo, da je tudi najboljša. To je star predsodek, vendar sem, gledajoč od znotraj, do tega zelo skeptičen. To je v bistvu estradni trg, trg atrakcij, spektakla, kjer je pomembno, kdo bo nastopal v bolj imenitnih rektorskih maškaradah, kdo bo imel lepšo spletno stran... Na koncu je podobno kot pri nogometu: kjer je več denarja, tam je več študentov. Kdor bo imel več denarja, bo lahko kupil boljše profesorje in bo imel več študentov. Kot idioti smo se vključili v takšno tekmovanje, kar je popolnoma narobe, ker tekmujejo po tujih pravilih in kriterijih, ki jih določa anglosaksonski institucionalni aparat. Spremljam, kam hodijo naši študenti in študentke na izmenjavo po Erazmusu in se nekako trpko zabavam. Gredo na ugledno evropsko univerzo, ki je na šanghajski lestvici na 52. mestu, in mi prinesejo študijski program teorije diskurzov, kjer najdem tisto, kar sem predaval leta 1980, a s pomembno razliko: tedaj sem predaval analitično filozofijo v povezavi z lacanovsko psihoanalizo in raznimi vrstami marksizma, tam pa jo ponujajo kar tako, v naivni obliki. Skratka, pred tridesetimi leti smo bili močnejši, zdaj pa smo kot nekakšni berači, ki se rinemo k bogati mizi.

Marsikdo, ki je študiral po »starih« programih, se ob pogledu na današnje diplome in na *copy paste* tehnike sprotnega študija, ki zahtevajo pol dneva priprave na končni pisni izpit, le bridko nasmehne. Tu je še vprašanje izenačevanja starih in bolonjskih stopenj izobrazbe, ko je diplomant znanstvenega magisterija izenačen z diplomantom univerzitetne stopnje ... Hitijska (2006) povzema pojasnila ministrov na odzive javnosti ob uvedbi razvrščanja stopenj in ravni visokošolske izobrazbe:

Po zagotovilih ministra za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Jureta Zupana in ministra za javno upravo Gregorja Viranta se zaposlenim v javnem sektorju z novelo zakona o visokem šolstvu in uredbo o uvedbi in uporabi klasifikacijskega sistema izobraževanja in usposabljanja »ne bo nič vzelo«. Na trgu dela se jim plače ne bodo spremenile, enaki bodo tarifni sistem in pogoji za pridobitev delovnega mesta. »Z novelo nikomur ne delamo krivice,« je poudaril minister Zupan, saj državljanom ne bo razvrednotila izobrazbe, ki so jo že pridobili. Ravni pa so opredeljene v omenjeni uredbi, ki jo je letos sprejela vlada. To je prvi splošni pravni akt pri nas, ki »celovito ureja razvrstitev izobraževanja v statistične ravni«. [...] Tudi minister Zupan ne more dati zagotovila, da nihče v zasebnem sektorju ne bo oškodovan. Če se

bo to tu in tam vendarle prišlo – denimo, da bi poskušali zaradi tega delavcu znižati plačo – bo nezakonito in bo delavec lahko uporabil pravna sredstva, je prepričan minister Virant.

Vprašanje »delanja krivice« ni le v neodvzemanju pravic in nezniževanju plače, je tudi npr. vprašanje izenačevanja dosežene stopnje izobrazbe znanstvenega magisterija s strokovnim magisterijem. Strokovnjak s zaključenim petletnim študijem se primerja z znanstvenikom, ki je moral vložiti nekoliko več truda, da je prišel do želene stopnje izobrazbe. Zgaga (2006a), ki je eden boljše informiranih v Sloveniji glede bolonjske reforme, tako ocenjuje koncept predlagane slovenske različice visokošolske reforme:

O tem dokumentu se je pred časom zelo kritično izrazil senat naše univerze in delim njegovo mnenje. Nekaj je narobe v samem temelju: ta koncept visokošolske reforme povsem zaobide socialno dimenzijo, ki jo omenjam, prav tako tudi načelo, da je visoko šolstvo javno dobro in javna odgovornost. Duha izvirnega bolonjskega procesa pri nas ne v vladnem jeziku ne v praksi ni, imamo le njegovo karikaturo. Veliko je najbolj običajnega voluntarizma. Temeljne teze vladne reforme v delih, ki zadevajo visoko šolstvo, so hudo sporne, saj univerzo kot institucijo potiskajo v komercializacijo in s tem ogrožajo vse discipline in dejavnosti, ki jih ni mogoče neposredno zapopasti z ekonomistično logiko dobičkonosnosti, so pa za družbo nadvse dragocene. Morebitno nazadovanje javnih univerz naj bi nadomestile zasebne ustanove. Videti je, kot da neodvisne agencije za kakovost ne potrebujemo. To so nevarne igre, v katerih lahko naše univerze izgubijo svojo dosedanjo vlogo v nacionalnem razvoju, oslabi pa jih lahko tudi v njihovih prizadevanjih v mednarodnih razsežnostih. »Amerikaniziranih« univerz v Sloveniji ne potrebujemo.

Bugarič (2007) pa ugotavlja, da so reforme visokega šolstva v Sloveniji nujne, ker »slovenske univerze ne dosegajo povprečja boljših evropskih univerz« in ker »izboljšana kakovost univerz lahko pomembno prispeva k večji uspešnosti Slovenije v mednarodnem gospodarskem in političnem okolju«. Ob tem bi bil nujen nacionalni konsenz, ki bi temeljil na okvirnem soglasju udeleženih partnerjev (vlade, univerz, sindikatov, študentov in navsezadnje opozicije in širše civilne družbe):

Pot do takšnega konsenza gre iskati najprej v spremembi procesa priprave reforme. Vlada mora že v začetku k pripravi reforme povabiti vse zainteresirane. [...] Ustvariti je treba natančno in konkretno analizo obstoječih slabosti in na podlagi takšne analize sklop prioriteta reformnih ukrepov. Ne potrebujemo še enega »strateškega« dokumenta relativno abstraktne narave, ki

bi počez in površno našteval cilje reforme, brez ustrezne praktične analize in metodologije. Nesprejemljivo je, da vlada najprej pripravi predlog (osnutek) zakona in šele potem povabi partnerje k razpravi z argumentom, da se predlog lahko še vedno dopolnjuje in popravlja. Tako se reform ne loteva nobena resna država. Nujna je nasprotna pot: najprej strategija in šele potem sklop ukrepov, med katerimi je sprememba zakona lahko le eden od instrumentov reforme.

Ob nekritičnem prevzemanju načel bolonjske deklaracije Leban (2004) opozarja in se spominja:

Starejšim kolegom pa se nam le zdi, da evropski politiki eksperimentirajo na velikem, vendar občutljivem vzorčnem prostoru. Velja opozoriti, da smo dvostopenjski študij na dodiplomski stopnji že imeli in smo ga tudi kmalu opustili. Obširne razprave so potekale »o skupnih jugoslovanskih jedrih«, o evropskih jedrih pa zdaj govorijo različno hitri, evropski projekti. Znova se uvaja sproti študij in se preverja študentska obremenitev. In pogosto omenjeni izraz v bolonjskih spisih »employability« je nenavadno podoben našemu ne preveč priljubljenemu »usmerjenemu izobraževanju«. In osnove vseživljenjskega učenja sem imel zapisane že v spričevalu osnovne šole, seveda času primerno kot: »Učiti se, učiti se in še enkrat učiti se.« Seveda gre tudi za nekatere nesporne prednosti v bolonjskem reformnem procesu. Z uporabo ICT (informacijsko-komunikacijske tehnologije) bodo študijski programi postali pregledni in predmetniki z vsebinami predmetov bodo javno dostopni na spletnih straneh. Študenti bodo imeli tako neposreden vpogled v vsebino in izvedbo posameznega predmeta. Večja bo tudi mogoča izbirnost posameznih predmetov v okviru fakultet na univerzi in med univerzami. Olajšana bo tudi mobilnost študentov [...] Čas celotnega študija naj bi se skrajšal in morali bi poskrbeti za višjo kakovost študija, ki z množičnim vpišom pri nas vztrajno pada.

Leban (2004) nadvse lucidno opaža:

Magna Charta Universitatum kot akademski dokument evropskih univerz lepo zapiše, da sta procesa izobraževanja in raziskovanja v visokem šolstvu neločljiva, vendar je tudi Evropa ubrala »sovjetsko pot« in ustanovila dva ločena direktorata: GD Raziskovanje in GD Izobraževanje in kultura.

Iz zgornjih besedil, ki jih umeščamo v čas snovanja in začetkov izvajanja bolonjske reforme pri nas, vidomo, da so se pojavljala določena opozorila že takrat, a je vlada diktirala tempo, saj ni želela zaostajati za trendi, ki jih je načrtala konferenca ministrov. Torej je nedvoumno in kristalno jasno, da je bolonjska reforma političen proces, zato je sedanje sprenevedanje is-

tih oseb, ki so pripravile reformo, nevzdržno. Prevrtačanje odgovornosti za dokončno izpeljavo reforme in odrekanje finančnih sredstev zanjo, je vredno šenflorjanske folklore.

Globalizacija visokošolskega izobraževanja

Veliko je posploševanja, ko govorimo in pišemo o globalizaciji visokega šolstva; vpliv sprememb, povezanih z globalizacijo visokošolskih institucij in politik je pomemben, a ob tem ne smemo pozabiti na različnosti, ki so posledica različnih lokalnih pogojev.

Naslednji pomemben sklop, ki se je izluščil ob naši kategorizaciji tem, smo naslovili *globalizacija visokošolskega izobraževanja*, srečamo pa vrsto sorodnih pojmov v povezavah z osnovnim pojmom globalizacije: protagonisti transnacionalnega neoliberalizma, WTO, IMF, OECD, lastniki kapitala, globalni kapitalizem, neoinstitucionalizem, skupen evropski visokošolski prostor, mednarodno sodelovanje univerz.

Kodelja (2006) se ne strinja, da privatizacija šolstva, tudi globalno gledano, vedno vodi v izboljšanje kakovosti šolstva:

Ena od pomembnih ustanov, Svetovna banka, ki močno vpliva na globalizacijske procese, je na primer pripravila strategijo izobraževanja za latinsko-ameriške in karibske države. Po tej strategiji sta za izboljšanje izobraževanja potrebna svobodni trg in privatizacija šolstva. Toda če to drži, kako potem pojasniti dejstvo, da so kubanski učenci, torej učenci v komunistični državi, ki ima centralno načrtovano gospodarstvo in izobraževalni sistem, dosegli izrazito boljše rezultate na mednarodnih testih znanja, ki jih je uporabljala Svetovna banka, kot učenci v drugih latinskoameriških in karibskih državah. Ko pa so to vpeljali v prakso, se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Zadrega glede tega je bila očitno huda, saj so bili podatki o kubanskih učencih izvzeti iz poročil Svetovne banke. Kot argument proti tezi, da privatizacija šolstva vodi do njegovega izboljšanja, navajam Finsko, ki ima minimalno število zasebnih šol, pa dosega najboljše rezultate.

Prerejanje rezultatov raziskave je res nekaj, na kar je Svetovna banka lahko ponosna. Morda pa so komunistične oblasti priredile rezultate in niso verodostojni ... Škrlec (2012) trdi, da je vlaganje v visoko šolstvo vlaganje v izhod iz krize in diskutira o sklepih s posveta najvišjih danskih uradnikov za visokošolstvo v Köbenhavnu:

Kakovost in pomen znanja sta strateško najpomembnejši temi evropskega visokega šolstva, ki se lahko razvijata le v simbolnem trikotniku znanja, torej v interakciji med poučevanjem, raziskovanjem in podjetništvom. Univerze in visokošolske ustanove nimajo glavne vloge le pri ustvarjanju, temveč tudi pri prenosu znanja. Ob razpravah o ukrepih v finančni krizi se moramo zavedati svetovnega okvira, kjer je inovacijsko razhajanje med Evropo in ZDA, Japonsko in hitro razvijajočimi se gospodarstvi čedalje večje. Tudi zato mora biti visoko šolstvo bolj povezano z regionalnim in nacionalnim razvojem. V Köbenhavnu je več razpravljavcev poudarilo, da bi univerze morale biti večje spodbujevalke regionalnega razvoja in da je v visokošolskih politikah premalo razsežnosti regionalnega in prostorskega razvoja. Politike s področij visokega šolstva, znanosti in prostora so med seboj premalo usklajene. Univerze, pa tudi vlade, bi morale pogosteje uporabljati koncept regionalne pametne politike, ki temelji na primerjalnih prednostih regij in sodelovanju. Zato bi se morale univerze še bolj odpreti dialogu s civilno družbo, tudi pri oblikovanju študijskih kurikulumov in iskanju zaposlitvenih možnosti za diplomante. Pogosto poudarjena tako imenovana tretja naloga univerz (poleg poučevanja in raziskovanja sodelovanje z družbo) postaja sestavni del procesa poučevanja in raziskovanja. V razpravi se je pokazalo, da mora skrb za zaposlovanje diplomantov vse bolj prehajati na ramena univerz. Čeprav nimamo zadovoljivega kazalnika za merjenje uspešnosti zaposlovanja diplomantov, je to čedalje pomembnejše merilo za določanje ugleda (financiranja?) univerz.

Odprtost meja in sodobne tehnologije predstavljajo za formiranje in prenos znanja, mobilnost študentov in predavateljev veliko možnosti. Veliko dobrega, morda pa tudi kakšno slabost? Kako je z ohranjanjem nacionalne kulturne identitete majhnih narodov? Ali moramo biti zaskrbljeni za bodočnost slovenskega jezika? Težko verjeti, je pa vredno vsakršnega truda, da svojo samobitnost in kulturno identiteto ohranjamo in razvijamo.

Liberalizacija, tržna dejavnost in konkurenčnost

Chisholm (2013) govori o trendih v visokošolskem izobraževanju in tekmovalnosti univerz ter da postajajo predavalnice preteklost, ker se univerze selijo na splet:

Poteka boj, da postanejo prve in najmočnejše v spletnem izobraževanju. Univerze, kot so MIT, Harvard in Stanford, bi rade, da se njihovi tečaji spletnega izobraževanja uporabljajo na čim več drugih univerzah. Pri tem bi si vsaka rada zagotovila začetno prednost in tržni delež pred drugimi tekmeci. Obstaja nora dirka, ne pretiravam, če uporabim ta izraz, pri vlaganju v razvoj najboljše platforme za spletno izobraževanje. V celoten sektor gredo desetine milijonov dolarjev. Rešitev je morda v povezovanju s ponudniki spletnega izobraževanja in zdi se, da sta se izoblikovali dve močni platformi, ki krojita trg: Coursera in edX. Obe iščeta najboljše profesorje, ki bi predavali na njihovih platformah, a po različnih poteh: včasih iščejo samo profesorje, včasih pa platforma sodeluje s celotno univerzo. Tudi ljubljanska univerza bi lahko sprejela del teh programov v svoje študijske programe ter ustvarila študije v zvezi s temi svetovno priznanimi programi, z vajami in tutorstvi pa povratno ponudila kakšen program Courseri na področjih, kjer je uspešna in bi tako postala slavna.

Tema *liberalizacija, tržna dejavnost in konkurenčnost* se osredotoča na pojme tržnega tekmovanja univerz, rangiranje, povečevanje ponudnikov, trg visokošolskih storitev, konkurenca, povpraševanje, zahteve, trženje, liberalizacija visokega šolstva, ekonomska učinkovitost, nelojana konkurenca, pogoji poslovanja.

Kristanova (2013b) opisuje ambicije Jambreka in Toplaka, da ustanovita Novo slovensko zasebno univerzo:

Je solastnik dveh zasebnih fakultet s skoraj najvišjima koncesijama, na katerih tudi predava. Pri eni je agencija za kakovost v visokem šolstvu marca ugotovila pomanjkljivosti. Hkrati se je pri dobrih sedemdesetih odločil soustanoviti dodatni fakulteti. Akreditacijo za prvo je že dobil, pri drugi dopolnjuje vlogo. Ali pa: je v. d. direktorja visokošolskega središča, katere ena od dvajsetih lastnikov je občina, drugi njegovo podjetje, ki ga je ustanovil s soprogo in sinom. To središče združuje štiri šole, od katerih tri s koncesijo prinašajo milijon evrov in pol. Na eni, katere sam je tudi solastnik in direktor, je njegova soproga predsednica upravnega odbora, dekanja njegova hči, vodja referata pa njegov zet. Ta fakulteta je lani za polni delovni čas, za primerjavo, zaposlovala štiri predavatelje od 39. Oba si zdaj želita, skupaj s še štirimi somišljeniki, ki so bolj kot po akademskih uspehih znani po številnih, nekateri tudi političnih funkcijah, ustanoviti Novo slovensko zasebno univerzo. Zakaj, je vprašanje, ki se postavlja samo po sebi. Njihov odgovor – da ustvarimo sinergijo in prostore za bolj kakovostno izvajanje in za pospešeni razvoj izobraževalnega poslanstva v slovenskem in mednarodnem prostoru – ne prepriča. Poslanstva se namreč ne zaveda le takrat, ko ti to ustreza. Prav tako ta nima nič s številom funkcij. O količini je pri poslanstvu dovoljeno razmišljati šele, ko obstaja kakovost brez napak. Če presoje, kaj zmoremo, nekateri ne zmorejo ali nočejo storiti, potem jim morajo meje postaviti drugi. Kdo so ti, ni vprašanje. Govoriti bi namreč morali o izobraževanju, ki je javno dobro, in ne o družinskih s. p., ki jih vodijo preveč in napačno ambiciozni možje.

Zver (2012) je komentiral svarila pred ustanavljanjem visokošolskih zavodov v vsaki vasi zaradi vpliva na kakovost študija:

Mislím, da je strah odveč, saj so majhne univerze lahko bolj gibčne, so kot gazele, lažje iščejo svoje mesto v družbi. Univerza ni več to, kar je bila v industrijski dobi, ko jo je država ustanovila in ji dala denar, s katerim so potem prosto razpolagali. Tretja generacija univerz ima še dodatne funkcije. Piha veter z Zahoda, pa tudi Daljnega vzhoda, kjer so univerze zelo dobre in so vključene v trg, so v nenehnem iskanju svojih niš in priložnosti v gospodarstvu in družbi nasploh.

Visokošolski minister Zupan (2007) je v odgovoru na vprašanje o možnosti ustanavljanja zasebnih univerz, ki bi delovale na profitni osnovi, dejal:

V čem pa je težava? Saj živimo v družbi, ki to želi. Izobraževanje je profitna dejavnost. Največje blago danes v svetu je znanje. Znanje se prodaja. Zakaj

pa študentje študirajo? Zato, da bodo svoje znanje prodajali. V interesu države je, da so ljudje bolj izobraženi. Denar davkoplačevalcev ni za univerze, je za izobraževanje ljudi. In če nekdo misli, da je to njegov denar, se moti.

Splichal (2008) nakaže svoje videnje liberalizacije visokega šolstva v Sloveniji:

Sedanja politična »liberalizacija« visokega šolstva postavlja v ospredje ekonomsko učinkovitost in odgovornost uporabnikom (če pustimo ob strani politično »uravnoveževanje«). »Reforma« pomeni manj (zaposlenih) učiteljev in drugega osebja, zapiranje »neučinkovitih« programov in oddelkov, predvsem pa radikalne spremembe v poslanstvu univerze z uveljavljanjem njene podporne vloge kapitalu, s tem pa se univerza v veliki meri izenačuje z gospodarskimi družbami. Za univerzo tako postajata manj pomembni ustvarjanje znanja in raziskovanje. Vrednost ima le tisto, kar je mogoče prodati, za uresničevanje tega »poslanstva« pa so najprimernejše zasebne visokošolske institucije. Študijski programi in predmeti postajajo blago. Izobrazbeni standardi so kvantificirani s »krediti«, ki jih študent nabira in s tem izkazuje študijski »napredek«. Temu ustrezno se »sproščajo« odnosi med učitelji in študenti. Namesto da bi profesor in študent študijsko sodelovala, postajajo študenti klienti, znanje blago, učitelji pa mezdni delavci.

Videnje, ki je meso postalo, lahko zapišemo ob besedah Splichala iz predkriznega obdobja. Programi se ukinjajo, učiteljev bo kmalu manj, aplikativni študiji z ekonomsko izmerljivo vrednostjo bodo financirani, ostali pa le za vzorec. Tudi plače učiteljev se bližajo meznim, odnos do njih pa enak kot v predindustrijski družbi.

Kolumnistka Dnevnika Ivelja (2012d) obravnava načrtovanje vsebine novele zakona o visokem šolstvu:

Vlada nadalje spreminja tudi 63. člen zakona o visokem šolstvu, v katerem so natančno določene neposredne pedagoške obveznosti visokošolskih učiteljev in sodelavcev. »To je najbrž tisti zloglasni člen, ki ga je imel v mislih predsednik vlade Janez Janša, ko je očital visokošolskim učiteljem, da premalo delajo,« domneva dr. Marinčič. Ta člen so spremenili tako, da so v predlog zakona zapisali, da imajo učitelji na univerzi naštete tedenske obveznosti le še »praviloma«, kar pomeni, da se lahko neomejeno povečujejo. Neposredna tedenska pedagoška obveznost univerzitetnih profesorjev je doslej znašala od 6 do 8 ur, neposredna pedagoška obveznost asistentov od 10 do 12 ur itd. A to ni vse delo, ki ga opravijo profesorji, poudarja Marinčič, saj preostali čas do polnega 40-urnega delovnika učiteljev na univerzi obsega raziskovalno delo in žal vedno več administrativnega dela. »Ali profesorji op-

ravljajo raziskovalno delo, se preverja med postopki habilitacij. To pomeni, da imajo samo redni profesorji, ki so manjšina na univerzi, trajno zaposlitev, vsi drugi so vsakih nekaj let podvrženi habilitacijam, v katerih se morajo izkazati z rezultati svojega raziskovalnega dela.«
pojasnjuje dr. Marinčič, ki ob tem še opozarja, da bi morala vlada do februarja letos sprejeti zakon o financiranju treh državnih univerz, s katerim bi odpravila ugotovljeno neustavnost zakona, a se to ni zgodilo, čeprav je bilo časa dovolj. »Ta zakon bi lahko sprejeli vsaj do 1. septembra, če že do februarja ni šlo. Namesto tega smo dobili v 'javno razpravo' zakonsko novelo, obsežno in zelo rušilno reformo visokošolskega sistema.«

V besedilu povzema izseke izjav predsednika visokošolskega sindikata, ki jih dopolnjuje s povzemanjem povedanega in ponekod pojasnjevanjem, za lažje razumevanje bralca. Prekarne zaposlitve so velika hiba visokega šolstva. Mladi raziskovalci in učitelji vztrajajo, a ob čedalje tesnejšem zapiranjju vrat se bodo stežka odločili za nadaljevanje izbrane poti. Rektor mariborske univerze Rebolj (STA 2012c) pa se pritožuje nad neenakimi pogoji delovanja zasebnih in javnih visokošolskih institucij:

Ministrova izjava, da varčevalni ukrepi na enak način prizadenejo javno in zasebno izobraževanje, po ocenah Rebolja kaže, da izenačuje državni pomen javnega in zasebnega šolstva. Vprašal je, zakaj država še naprej plačuje programe na zasebnih visokošolskih institucijah, ki jih že izvajajo javne univerze, in to celo za suficitarne poklice. Obenem je spomnil, da delujejo zasebne fakultete v bistveno bolj fleksibilnih pogojih in tako javnim univerzam predstavljajo nelojalno konkurenco. »Da se zasebne visokošolske institucije ne pritožujejo, pa ni čudno. Le za primer: ena med njimi bo z devetimi sprejetimi projekti iz razpisa za sofinanciranje vključevanja zunanjih strokovnjakov v bolonjski proces v letu 2012 prejela od države dobrih 40 odstotkov več sredstev, kot jih je v letu 2011.«

Res je težko razumeti ali pa smiselno razložiti, zakaj mora javno visoko šolstvo izgubljati sredstva, da se vzpostavi zasebna konkurenca. Golobič strne bistvo predlagane novele zakona o visokem šolstvu kot napad na kakovost slovenskega šolstva, trenutne načrte ministrstva pa kot nestrokovne, neodgovorne in nezakonite (Cvelbar 2012):

Rdeča nit predlagane novele je izigravanje brez dialoga, politizacija in klientelizacija visokega šolstva ter privatizacija javnega.

Bivši minister je imel tudi različne ideje o razvoju visokega šolstva in njegovi vlogi pri razvoju Slovenije, vendar se je skozi razprave pokazalo, da dualnost ni najbolje sprejeta, sploh je pa že prepozno, da bi se univerze in visokošolske institucije sedaj odločale za visokošolsko ali univerzitetno pot.

Bugarič (2007) meni, da v Sloveniji prevladuje ideja, da pomeni liberalizacija visokega šolstva konec ideje o visokem šolstvu kot javni službi, ki naj bi zagotavljala vsem enak dostop. Po avtorjevem mnenju pomeni liberalizacija javnega šolstva odpravo monopolov in odpiranje konkurenčnega prostora. »Konkurenca pa je ključni mehanizem, ki lahko največ prispeva k izboljšavi kvalitete v visokem šolstvu. Liberalizacija pa ne pomeni ne odprave koncepta javne službe ne javnih univerz. Pomeni le to, da se prostor odpira za več univerz, tako javnih kakor zasebnih, ki na takšnem »trgu« med seboj konkurirajo.« Nato pojasnjuje:

Liberalizacija ne pomeni nujno privatizacije javnih univerz. Na eni strani imamo javne univerze in sindikate, ki liberalizaciji zelo nasprotujejo, ker jo enačijo s privatizacijo, na drugi strani pa veliko zagovornikov zasebnih univerz, ki v javnih univerzah vidijo poosebljenje neučinkovitosti, togosti, slabe kvalitete itd. Dejstva so veliko bolj kompleksna, izkušnje bolj razvitih držav pa kažejo, da lahko na konkurenčnem trgu delujejo tudi odlične javne univerze, poleg njih seveda tudi zasebne. Institucionalne oblike so zelo različne, nikakor pa ni mogoče *a priori* trditi, da so bodisi javne ali zasebne univerze, zgolj zaradi različne lastniške strukture, nujno boljše ali slabše. Ključni pogoj za uspešno liberalizacijo je kvalitetna regulacija. To je ena od najšibkejših točk v javni upravi v Sloveniji nasploh. Srečujemo se s številnimi organi, agencijami, v glavnem »brezzobimi« tigri, ki le od daleč spominjajo na uveljavljene regulatorje v bolj razvitih državah. Na področju visokega šolstva je nujno, da regulacijo opravlja strokoven, nepolitičen organ, odmaknjen od neposrednih vplivov ministra in politike. Vendar je pri prejšnji noveli zakona takšnemu organu nasprotoval bil prav minister Zupan. Svet, tako kakor je sedaj urejen, ni neodvisen regulator. Brez neodvisne in kvalitetne regulacije tudi ni prave konkurence. V takšnih okoliščinah lahko liberalizacija pelje le v prerazporejanje monopolov z javnih na druge subjekte in k poslabšanju in ne izboljšanju kvalitete javne službe.

Potencialna nevarnost premika k tekmovanju in tržnim silam v visokem šolstvu je, razen če tega ne uredimo s specifičnimi politikami, rastoča vrzel med javnim namenom, ki naj bi jim služile visokošolske institucije ter univerze in resničnostjo, kako visoko šolstvo funkcionira. Četudi naj bi zasebne visokošolske institucije ponujale zasebne koristi, je njihov namen tudi služenje pomembnim potrebam družbe. Visoko šolstvo ima namreč v družbi poseben status, ločen od tržnega prerivanja. Danes, ob rastočem vplivu trga na visoko šolstvo, se mora iskanje resnice umikati iskanju prihodka. Ker se vrzel med visokošolsko retoriko o javnem namenu in resnosti izvajanja povečuje, je v nevarnosti tudi poseben položaj visokošol-

skega sektorja – predvsem podpora javnosti zaradi koristi, ki jih dobiva v zameno.

Leban (2004) komentira načrte regionalizacije visokega šolstva v Sloveniji:

V svetu stremijo k združevanju univerz – pred kratkim sta se združili Univerza v Manchestru in UMIST, dogovarjajo pa se tudi o združitvi University College London in Imperial Collegea –, pri nas pa se visokošolski prostor nepotrebno drobi in pojavljajo se želje po razdelitvi ljubljanske univerze ter hkrati želje po ustanovitvi dodatnih regionalnih univerz.

Kot smo že videli, v tujini ni mnogo tako velikih univerz, kot je ljubljanska, vendar pa so njeni rezultati dobri in razen občasnih trenj, kdo bo novi rektor npr., ni nekih utemeljenih strokovnih razlogov za njeno razbijanje.

Bolaričeva (2012a) je zbrala podatke o novih študijskih programih na slovenskih visokošolskih inštitucijah in ugotavlja, da prilagajajo programe trgu dela, razvoju tehnologij in povpraševanju. Med drugim pravijo v kabinetu rektorja ljubljanske univerze:

... da se novi študijski programi oblikujejo in nastajajo v članicah univerze, ki razvijajo znanstvene in strokovne discipline ter na teh področjih tudi izobražujejo. Pobude za nove programe izhajajo večinoma iz izraženih potreb na trgu dela, nekatere temeljijo tudi na izraženem zanimanju za internacionalizacijo kompetenc diplomantov, zlasti na višjih stopnjah izobraževanja. To so na primer skupni študijski programi s tujimi univerzami.

Logična posledica zmanjševanja rednega financiranja javnih univerz je obračanje k novim virom, kakor tudi sledenje smernicam, ki jih ministrstva zarisujejo. Marinčič, z UL Filozofske fakultete je komentiral smer, v katero naj bi se po načrtu Pahorjeve vlade razvijalo slovensko visoko šolstvo (Tomažič 2010):

Razumevanje visokega šolstva, kakršno je prevladalo, je v načelu zgrešeno, saj se univerzo razume kot proizvajalca, kot se temu reče v ekonomističnem novoreku, »človeških virov« ali »humanega kapitala«, [...] »Humani kapital« ni samo spakodran angleški kalk¹, ampak odkrita perverzija vseh idealov humanizma. Študentov je preveč, nerealno je pričakovati, da bi ob tolikšnem višanju deleža študirajočih vsi postali intelektualna elita, se strinja dr. Marko

1 Z dobesednim prevajanjem vseh sestavin fraze iz prvega jezika – semantemov, leksemov, besednih vrst in še skladenjskih razmerij – dobimo v drugem jeziku frazo, ki ji rečemo *kalk*. Pogovorno pravimo kalku kar dobesedni prevod, nanaša pa se ne le na fraze, pač pa tudi na posamezne besede in besedne zveze. (Nik 2009)

Marinčič. Zato se načrtuje uvedba politehnik, pod pokroviteljstvo katerih bi prišle zdajšnje višje šole, ki bi bile nekje med poklicnim in univerzitetnim izobraževanjem. Če ustanavljanje čisto novih izobraževalnih ustanov ne bi finančno prikrajšalo univerze, taka rešitev ne bi bila slaba.

Tudi na Finskem je podobna ureditev, obstajajo raziskovalne univerze ter aplikativne univerze, podobne politehnikam. Vendar pa so bile že ustanovljene v določeni obliki, že ustanovljenim zavodom se ni bilo potrebno odločati pod kakšno organizacijsko obliko bodo poslovali v prihodnje.

Ivelja (2012b) opisuje proteste visokošolske srenje proti zniževanju financiranja in obnašanje druge Janševe vlade:

Kajti oni že vedo: rešilo nas bo tako imenovano uporabno znanje, beri podrejanje diktatu zasebnega kapitala, ne pa univerza, zavezana idealom razsvetljenstva in humanizma. Rešila nas bo večja avtonomija, pa čeprav si bodo lahko obubožane fakultete le avtonomno izbrale način pokopa. In rešila nas bo konkurenca, pa četudi imamo ta hip ustreznih kadrov in sredstev le za dva oddelka na Harvardu. Če smo malce prevzetni, seveda. Na primer: 14 zasebnih visokošolskih zavodov dobi na leto skupno 11 milijonov evrov, kar eno petino proračuna mariborske univerze, večina pa producira kadre, ki jih na trgu ne manjka. Kako neki naj bi nas tovrstna konkurenca rešila?

Komentatorka uporablja strategijo ironične diskurzivne argumentacije, sprašuje se o resničnosti in upravičenosti trditev ter normativni pravičnosti politike, ki odloča o razporejanju javnih sredstev za financiranje.

Zver (2012) odgovarja na opozorila poznavalcev pred ustanavljanjem visokošolskih zavodov v vsaki vasi, saj naj bi to vplivalo na kakovost študija:

Mislím, da je strah odveč, saj so majhne univerze lahko bolj gibčne, so kot gazele, lažje iščejo svoje mesto v družbi. Univerza ni več to, kar je bila v industrijski dobi, ko jo je država ustanovila in ji dala denar, s katerim so potem prosto razpolagali. Tretja generacija univerz ima še dodatne funkcije. Piha veter z Zahoda, pa tudi Daljnega vzhoda, kjer so univerze zelo dobre in so vključene v trg, so v nenehnem iskanju svojih niš in priložnosti v gospodarstvu in družbi nasploh.

Razmere so se spremenile, tako družba kot univerza potrebujeta in iščeta nove oblike, ki bodo prilagojene delovanju v teh novih razmerah. Za povrhu pa še zgled neimenovanih uspešnih tujih univerz, kjer opisane stvari že dobro tečejo.

Žagar (2010) se opredeljuje do predvidene tržnosti visokega šolstva, ki jo zasledimo v Izhodiščih za nacionalni raziskovalni in inovacijski program, Sveta za znanost in tehnologijo Republike Slovenije (Turk idr. 2010):

Iz Izhodišč je torej več kot očitno, da gre za načrtovano segregacijo ne-tehnoloških znanosti (oz. področij raziskovanja), za getoizacijo znanosti, ki ne zmorejo tako lahkotnega preskoka v podjetništvo, kakor ga oznanjajo Izhodišča in, posledično, za privatizacijo javne znanstveno-raziskovalne (in visokošolske) sfere. Neposredno osnovo za to daje predlog Zakona o negospodarskih javnih službah, ki se je pred slabim mesecem – tudi časovno torej povsem usklajeno z Izhodišči – tiho in neopazno pojavil na spletnih straneh Ministrstva za javno upravo. Seveda pa za tovrstno omejevanje, zapiranje in dušenje družbenega ni dovolj le segregacija in getoizacija nekoristnih, nepotrebnih in motečih družbenih segmentov, potrebno je tudi otopiti, nevtralizirati in imunizirati udeležence teh družbenih procesov. Ali še drugače: potrebno je ustrezno spremeniti izobraževalni sistem. Prvi korak je pri tem že naredila bolonjska reforma, ki je radikalno znižala raven znanja študentov in študentk (s tem pa tudi njihovo usposobljenost za kritično recepcijo obstoječega). Izhodišča to degradacijo visokošolskega izobraževanja prostodušno »nadgrajujejo« še s posebno skrbjo, ki jo je potrebno posvetiti vzgoji (pozor: vzgoji, ne izobrazbi!) mladih raziskovalcev: ne obremenjevali naj bi jih (pre)več s teoretičnimi predmeti, temveč naj bi jih raje usmerili v »urjenje v posebnih relevantnih veščinah (kot so podjetništvo, promocija in diseminacija znanosti, retorika, informatika, itd.)«. Skrpucanost zadnjih nekaj vrstic pove veliko o neobremenjenosti avtorjev in avtoric Izhodišč, ne le s teoretičnimi predmeti, temveč tudi z »relevantnimi veščinami« pismenost očitno ni ena od njih). Skupaj z vsebino, ki (in kolikor) jo je mogoče izluščiti iz več kot sproščene jezikovne forme Izhodišč, pa pošilja zelo jasno sporočilo: znanje in izobrazba sta odveč, vse, kar je danes potrebno, je priučljivo. Pa tudi to je mogoče zanemariti.

Veliko različnih mnenj in pristopov k pomembnim vprašanjem liberalizacije in tržne dejavnosti na področju visokega šolstva srečamo v dnevnem tisku, saj se ta vprašanja posredno ali neposredno dotikajo velikega števila državljanov in njihovih družinskih članov.

Študentje

Študentje so danes zelo aktivni udeleženci procesov izobraževanja, ne le kot potrošniki ter odjemalci znanj in veščin. Vsekakor so zelo informirani (npr. Baldwin in James 2000) in svoje odločitve sprejemajo racionalno. Budimpeška deklaracija (2011) jih identificira kot glavne akterje v visokem šolstvu, ki so pripravljene tudi s protesti ohraniti vlogo visokošolskega izobraževanja kot javne dobrine, a naj bi pripravljenost prisluhniti jim vse bolj usihala...

Zelo naravna tema za obravnavanje so glavni akterji visokega šolstva *študentje*, obravnavani so sorodni pojmi: odjemalci visokošolskih storitev, udeleženci visokošolskega procesa, povpraševalci po znanju, dijaki, izredni študenti, otroci, mladi, talent, mobilnost mladih, štipendije, prevozni stroški, stroški bivanja, študentsko delo, starši.

Imenujmo jih rezultat visokošolskega procesa, odjemalci visokošolskih storitev ali kako drugače, dejstvo je, da so študentje eni najpomembnejših deležnikov visokega šolstva. Učinki marketizacijskih procesov bodo torej najbolj vplivali nanje. Mencinger (2003) je že pred desetletjem zagovarjal uvedbo šolnin, kot je sam rekel, iz socialnih razlogov:

Za šolnino sem, kar se morda čudno sliši čudno, iz socialnih razlogov. To, kar imamo zdaj, to je, da nekateri študentje plačujejo visoke šolnine, drugi pa ne, je narobe. Menim celo, da v zdajšnjem sistemu revnejši subvencionirajo bogatejše, saj fakultete denar od izrednih študentov uporabljajo za pokritje materialnih stroškov ali investicije, ki služijo vsem študentom. Zato sem za splošne šolnine, ki bi pokrivalo manjši del stroškov, recimo 10–15 odstotkov, kar

bi prinesla splošna šolnina blizu 150.000 tolarjev¹ na leto. Seveda je istočasno treba imeti sistem subvencij, posojil, morda tudi odloženih šolnin. Za nizke šolnine sem, ker verjamem, da je znanje predvsem javna dobrina, to je, da izobraženi ljudje koristijo predvsem celotni družbi, zato je prav, da večino stroškov pokriva država. Ni pa mogoče trditi, da znanje ni vsaj deloma privatna dobrina, saj višja izobrazba prinaša višjo plačo. [...] K šolninam sem dodal sistem posojil, subvencij in štipendij in obenem rekel, da šolnine ne bi smele biti previsoke. Za kaj gre? Naj poenostavim s primerom, ki ni daleč od stvarnosti. V bežigrasjsko gimnazijo se vpisujejo pretežno otroci precej premožnih staršev, na nacionalni maturi so najboljši in se zato lahko vpišejo kamorkoli kot redni študentje. Večina teh študentov bi zlahka plačala šolnino, pa jim je ni treba. Na drugi strani imate dijaka na primer iz revne družine v Prekmurju, ki je na primer hodil na slabšo srednjo šolo, imel zato pri maturi slabši uspeh in se je zato mogel vpisati le kot izredni študent. Ta mora plačati visoko šolnino, v Ljubljani plačati stanovanje in najbrž delati prek študentskega servisa, da lahko preživi. S šolnino, ki jo plača kot izredni študent, subvencionira bogatega sošolca, ki šolnine kot redni študent ne plačuje. Če bi šolnine pobrali od vseh, bi dobili možnost, da dobi štipendijo ali subvencijo oziroma da vzame posojilo.

Mencinger (2003) torej meni, da bi takšen, olepšan sistem splošnih šolnin, kjer bi bile uvedene tudi različne oblike pomoči, kot »štipendije za odlične študente, subvencij za revne in posojil ali odloženih šolnin«, povečal socialnost države. Slovenska država je po svojem ustroju in ustavi socialna država, na kar se pogosto pozablja. Leskoškova (2013) pravi, da je zapis koncepta socialne države v ustavo čedalje bolj tarča poskusov, da bi »pomajšali, relativizirali ali povsem izničili njegov pomen«. Politične elite različne provenience naj bi nas prepričevale, da je le svobodni trg zagotovilo za pravo socialno državo. Socialna država je tako ovira osvoboditvi trga, saj naj bi temeljila na sistemu pridobljenih pravic ter skupni zavesti, da so vsi ljudje enaki, skupaj pa lahko vplivajo na ustvarjanje politiki in skupnega dobrega. In prav skupno dobro po Leskoškovi (2013) omogoča državljanom, da so »subjekti lastnih življenjskih potekov in vplivajo na razmere skupnega življenja, čeprav tega ne morejo plačati«. Izobrazba spada med to skupno dobro, poleg vode, elektrike, kulture in socialnega varstva, saj bi tržnost teh dejavnosti povzročila dodatno družbeno razslojevanje. Študentje sodijo med šibkejše pripadnike družbe, zato morajo biti še posebej zaščiteni. Zapis fiskalnega pravila v ustavo, ki bo začelo veljati 2015, pa bo omogočal učinkovito izigravanje socialne države v imenu konvergenčnih standardov EU.

1 Približno povprečna mesečna neto plača v 2003, op. a.

Minister Turk je ob komentarju slabih rezultatov slovenskih študentov glede dokončanja visokošolskega izobraževanja dejal, da je težko oceniti dejansko število fiktivnih študentov. Istočasno pa je napovedal, da se bo z vzpostavitvijo enotne evidence študentov in diplomantov izboljšal nadzor nad koriščenjem pravic iz javnih sredstev. Glede izseljevanja slovenskih študentov v tujino pa je izpostavil, da bodo z vladnimi reformami vzpostavili okolje, zaradi katerega bodo mladi ostajali doma. Ob tem je omenil »reformo pokojninske in delovne zakonodaje in ustvarjanje prijaznejšega okolja za podjetništvo«. (STA 2012a)

Dakić, Ugovšek in Tomažič (2012) so naredili pregled zaposlitvenih možnosti za mlade diplomante, menijo pa je države blaginje konec:

Docentka za področje psihologije dela na ljubljanski filozofski fakulteti Eva Boštjančič meni, da imajo zdaj mladi enako možnost napredovanja oziroma vzpona po družbeni lestvici kot prejšnje generacije. »Se pa od današnjih mladih gotovo pričakuje več. V ospredje prihajajo samoiniciativa in dodatni talenti. Mladi, ki želijo biti konkurenčni na trgu dela, morajo imeti več znanja, sposobnosti in kompetenc kot njihovi predhodniki. Ko vstopajo na trg delovne sile, se od njih pričakuje, da so že primerno osebnostno zreli, izobraženi in imajo tudi že nekaj delovnih izkušenj. To jim omogoča, da se hitreje prilagodijo. Za napredovanje pa ne bo dovolj le sposobnost, ampak tudi visoka notranja motivacija, široko razvita socialna delovna mreža in pogum,« pojasnjuje Boštjančičeva.

Ob tem je dobro zapisati, da se od mladih diplomantov pričakuje več, dobijo pa za popotnico manj, kot so dobili med študijem njihovi predhodniki pred par desetletji. Tudi dozoreti morajo v krajšem času, kar jih postavlja pred težke preizkušnje.

Bolarič (2012b) tako piše, da postaja tudi v Sloveniji študij na posojilo vse pogostejša praksa:

Doba – Fakulteta za uporabne poslovne in družbene študije Maribor že več let študentom omogoča obročno odplačevanje posojila (do 11 obrokov brez obresti za samoplačnike in do tri obroke za podjetja). Direktorica Jasna Dominko Baloh pravi, da so brezobrestno obročno odplačevanje v študijskem letu 2011/2012 odobrili 922 posameznikom. Za tako odplačevanje se je oddoločilo 71 odstotkov študentov samoplačnikov in 25 podjetij. Mesečni obrok za dodiplomski študij je 182 evrov, za podiplomski pa 240. Ustanovili so tudi Učni sklad, ki vsako leto podeli dve štipendiji, izredni študenti pa lahko zaprosijo za finančno pomoč pri plačevanju šolnine.

Zasebna inštitucija se trudi, da bi svojim študentom olajšali financiranje študija. Njihova največja prednost je fleksibilnost študija, ki ga izvajajo na daljavo, zato se za študij pri njih odloča veliko zaposlenih, ki bi radi študirali. Seveda je tudi financiranje študija lažje, če si že zaposlen.

Tajnikar (2011), profesor Ekonomske fakultete, spregovori o življenju današnjega študenta, kot ga vidi in občuti sam:

Moje izkušnje so seveda povezane s študenti ekonomske fakultete v Ljubljani. Imam pa doma tudi hčer, absolventko arhitekture. Študent, ki prihaja s podeželja v drago Ljubljano, lahko ob sedanjih cenah najema stanovanj, stroških fakultetnega študija in vsem drugem preživi s prejemki na ravni blizu minimalne plače. Ta je namreč zelo blizu minimalnim stroškom preživetja posameznika. Ker pa nekatere fakultete zahtevajo od študentov delo, ki jim povzroča kar precej stroškov, sem prepričan, da je ta znesek res minimum. Drugače je, če študent prihaja iz prestolnice in okolice. V tem primeru so stroški precej nižji. Zato ne preseneča, da so vsaj na naši fakulteti v glavnem študenti iz Ljubljane ali iz premožnejših družin in da je v Slovenijo težko pritegniti tuje študente z Balkana. Profesorji, ki imamo desetletne izkušnje, vemo, da so študenti vsako leto drugačni. Če si pravi za profesorja, je prav to največji čar tega dela. Današnji slušatelji niso nič bolj razvajeni. Se pa opazi, da je splošni življenjski standard bistveno višji, kot je bil v času mojega študija. Zato se ne spreminja toliko njihov odnos do študija kot njihova pričakovanja. Mi smo študirali, ker smo menili, da se bomo z diplomo tudi izkopal iz revnejšega življenja. Danes tega motiva na splošno ni videti. So pa precej bolj motivirani, če morajo študij plačati.

V besedilu se prepletajo spomini, spoznanja iz profesorskega in starševskega vidika. Dodana pa je tudi subjektivna ocena, da bi morda plačljivost študija pozitivno vplivala na večjo motivacijo študentov.

Tudi Pihlerjeva (2011), študentka, nam razkrije svoje študentsko življenje:

Tisti, ki meni, da mu bo sama izobrazba dovolj za ugodno življenje ali dobro službo, živi v iluziji. Na borzi je več sto mladih diplomiranih ekonomistov, družboslovcev, pravnikov. Ne živim v optimizmu, da bo z mano kaj drugače. Moj vir dohodkov so še vedno predvsem starši, ki mi na srečo lahko omogočajo pokrivanje stroškov življenja v Ljubljani. Ob tem si tudi sama služim denar s študentskim delom. Dejstvo je, da mora vsak danes paziti na svoj denar, in tudi jaz nisem nikakršna izjema niti moji vrstniki. Sem v zlati sredini – nisem na točki, kjer bi se bala, kaj bo jutri, niti nisem na točki, kjer se ne bi bala ničesar. Da pazljivo ravnam z denarjem, me obvezujeta morala in spoštovanje do staršev in njihovega dela, vse drugo pa je igra prioriteta. Moja

konkretna mesečna poraba se giblje od 250 do 350 evrov. Vključeni so stroški stanovanja (najemnine trenutno nimam, saj si na srečo s fantom deliva stanovanje, ki je v lasti njegovih staršev), hrane, prevoza, študijske literature in drugi manjši izdatki. S svojim študijem sem na splošno zelo zadovoljna, prav tako nimam nobenih pritožb na celoten visokošolski izobraževalni sistem v Sloveniji – študentom je večinoma omogočen brezplačni študij, vsakemu sta na voljo subvencionirana prehrana in možnost dodatnega zaslužka prek študentskega dela. Slovenski študentje smo v resnici zelo privilegirani, čeprav se tega nekateri morda ne zavedajo. Poleg študija opravljam študentsko delo, a zgolj nekajkrat na mesec, saj mi študij rednejšega dela še ne dovoljuje. Delam kot blagajničarka v trgovini Tuš BTC, kjer sem plačana štiri evre na uro. Poleg tega pojem v vokalni skupini Perpetuum Jazzile, kjer pa nihče od pevcev ni plačan za svoje delo. Fakulteta mi je do zdaj šla zelo na roko, saj mi je dodelila status študentke umetnice, je pa včasih težko vse uskladiti. A če sta volja in energija za delo, potem nič ni nemogoče.

Trezna in realistična pripoved študentke; zaveda se priložnosti, ki so ji na razpolago, kakor tudi hvaležnosti do vseh, ki ji študij omogočajo. Z denarjem, ki ga ima na razpolago ravna odgovorno, je tudi dodatno zaposlena, kljub temu pa živi polno študentsko življenje.

Forstnerič (2008) razmišlja o liberalno ekonomskem principu uravnavanja visokošolskega prostora ter o odgovornosti:

Ministrstvo tako dodeli vsakemu zavodu 60 odstotkov njegovih sredstev iz predhodnega leta, preostalih 40 odstotkov pa razdeli med vse zavode glede na število študentskih točk. Vpliv začetne porazdelitve hitro usahne in sredstva fakultet težijo k porazdelitvi, ki jo določata študentska populacija in faktorji. Po petih letih upade vpliv začetne porazdelitve na 12 odstotkov, preostalih 88 odstotkov pa je določenih z gibanjem študentskih parametrov. Osnovni princip je torej liberalno-ekonomski in sledi nazorom Milтона Friedmana, da se trg samodejno uravnava. V danem primeru naj bi to verjetno pomenilo, da bodo študenti prenasičenih programov sčasoma uvideli, da je konkurenca prevelika in je trg dela zasičen, zato se bodo usmerili drugam. A pogosto ugotovijo to šele po diplomi, ko je za drugačne odločitve že (pre) pozno. Ne moremo se znebiti občutka, da polagamo državno strategijo razvoja visokega šolstva (in zato gospodarstva, znanosti, umetnosti) v roke maturantov.

Včasih res preveč pričakujemo od študentov ter njihovih staršev. Težko je napovedovati, kakšne bodo razmere na trgu dela čez desetletje, zato ne moremo pričakovati, da se bodo odločali za izbiro študija na podlagi trenutnega povpraševanja in razmer. Res je tudi, da se trg težko sam uravnava,

verjetno je potrebna neka regulacija, vprašanje je le v kolikšni meri in kako prisilna ali usmerjevalna naj bo tovrstna izobraževalna politika.

Visokošolski učitelji in sindikati

Druga naravna ter pomembnejša skupina deležnikov visokošolskega izobraževanja so *visokošolski učitelji in sindikati*, znotraj katerih se del visokošolskih učiteljev organizira in jih zastopa pred delodajalcem. Obstajajo študije (npr. Hill 2005a; 2005b; 2006) o vplivih neoliberalizma na liberalizacijo visokošolskih storitev ter na status in plače izobraževalcev. Tudi ti se odločijo za svoje delo na podlagi nekih preferenc, poklicanosti, znanj ter zaznanih priložnosti. Po dolgotrajnem študiju se spopadejo z dolgotrajnim uvajanjem v akademski svet, premnogokrat so izkoriščani in opravljajo številna dela, za katera niso plačani. Istočasno pa se od njih pričakuje, da bodo uspešni ne le v opravljanju rutinskih, pedagoških obveznosti, temveč da bodo tudi prijavljali raziskovalne projekte in pisali znanstvene članke, za kar si velikokrat prilaščajo zasluge nadrejeni, po načelu seniorstva. Zaposleni so večinoma prekarno, za določen čas nekaj let, morda kot mladi raziskovalci in vse čas na prepihu.

Najmočnejši sindikat, ki zagovarja interese slovenskih visokošolskih učiteljev je SVIZ – Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije. Vendar pa zastopa SVIZ precej široko paleto članstva, zaradi česar interesi visokošolskih učiteljev pogosto utonejo v sozvočju. Obstaja še nekaj manjših sindikalnih združenj, kot je npr. Sindikat delavcev Filozofske fakultete ter leta 2012 ustanovljeni VSS – Visokošolski sindikat Slovenije. Na splošno lahko rečemo, da visokošolski učitelji niso preveč dobro sindikalno organizirani in zastopani. Morda pa bo pravi trenutek ob ukinjanju avtonomije univerz ter vedno močnejšem poseganju države v upravljanje in vodenje visokošolskih institucij šele nastopil.

Pojmi, ki smo jih združili v temo *visokošolski učitelji in sindikati* so: zaposleni, izvajalci, akademska skupnost, asistent, profesor, visokošolski učitelji, habilitacije, mobilnost učiteljev, sindikati, raziskovalni projekti, mladi sodelavci, predavanja, odpuščanje, upokojevanje, prekarno delo.

Ivelja (2012e) je povzela razpravo v državnem zboru na javni predstavitvi mnenj o sporni visokošolski noveli:

Peter Glavič je postregel z vrsto primerjalnih podatkov o položaju slovenskega visokega šolstva, ki razkrivajo, da mu gre slabo že dolgo vrsto let. Leta 2009 je le osnovno šolstvo dobivalo nadpovprečen delež javnih sredstev, srednje šole podpovprečen, visoko šolstvo pa globoko podpovprečen. Po številu učiteljev na študenta imajo slabše razmerje od nas le Indonezija in Grčija. Plače v visokem šolstvu že od leta 2005 padajo, nekoliko so se dvignile le leta 2010 in 2011. Kakšne so te marsikje, je povedala Agata Šega z ljubljanske FF: »Po dvajsetih letih dela in doktoratu zaslužim kot šofer mestnega avtobusa. Pa še to plačo mi hočejo znižati.« Marija Javornik Krečič z mariborske univerze je povedala, da vodstvo UM varčuje tako, da na fakultetah ne izplačujejo več nadobremenitev, čeprav s tem kršijo veljavne pogodbe. »Z nami ravnaajo kot z Vegradovimi delavci,« je dejala.

V besedilu zasledimo nominativno strategijo v obliki diskurzivne konstrukcije vlog družbenih deležnikov, objektov ter procesov v visokošolskem prostoru. Primerjava zahtevane stopnje izobrazbe, delovne dobe in zaslužka dveh diametralno nasprotnih pozicij je zelo povedna in deluje frustrirajoče, saj pove, koliko družba ceni raziskovalno in visokošolsko pedagoško delo.

Forstnerič (2008) se dotakne vprašanja kakovosti v razmerah množičnega študija, do katerih je pripeljala politika družbe znanja:

Naše visoko šolstvo je pred ključno dilemo: ali zasledovati dvig kakovosti ali pa množičnost in še večjo regionalizacijo. Lahko zasledujemo oba cilja, a nadaljevanje zdajšnjega trenda in sistema financiranja nas bo pripeljalo le do precej več enako slabih univerz. Menim, da bi moral razvoj iti v smeri povečevanja obsega sredstev na študenta ter financiranja z upoštevanjem dosežene pedagoške in znanstvene kakovosti. Merila za ustanavljanje univerz bo treba dodelati in zaostriti. Dobro bi bilo sprejeti zakon o univerzah, ki bi jih ločil od manj zahtevnih visokih šol. Ustanoviti moramo mednarodno priznано telo za evalvacijo kakovosti visokega šolstva. Selektivno nagrajevanje učiteljev na univerzah bi moralo biti dovolj stimulatívno, da najbolj perspektívni ne bi že na začetku kariere odhajali v bolj plačane službe. Zdajšnji plačni sistem univerzam omogoča najemanje le manj sposobnih in entuziastov, ki jim plača ni zelo pomembna.

Vprašanje kakovosti se velikokrat obravnava ločeno od drugih vprašanj visokošolskega sistema in se ga ne povezuje z razmerami, v katerih delajo visokošolski učitelji.

Ivelja (2012d) meni, da so sedanje pedagoške obremenitve profesorjev primerljive z drugimi državami:

Res pa je, da se vsepovsod krepijo težnje po povečevanju obremenitev profesorjev, ki bodo po mnenju dr. Marinčiča privedle do še večje prekarizacije dela, vse več zaposlitev za določen čas in honorarnega dela. »Bojim se, da nam bodo vsi najboljši profesorji zbežali; če bodo šolnine, tudi študentje. Že zdaj se nam dogaja, da gredo nekateri po doktorat na avstrijske univerze, ker je tam brezplačen. Nekateri se vrnejo, nekateri pa ne. Je to dobro za razvoj te države?« se retorično sprašuje dr. Marinčič.

Ob primerjavah različnih sistemov je potrebno biti zelo previden. Lahko da so pedagoške obveznosti v obliki števila predavateljskih ur podobne, vprašanje je, kako je z drugimi obveznostmi, nepedagoškimi, raziskovalnimi, kako je s sistemom habilitacij in napredovanj, kako velike so skupine študentov, katerim predava znotraj določenih pedagoških ur, kako je z bivalnimi razmerami učiteljev in študentov, čitalniško, računalniško in knjižnično infrastrukturo itd.

Ivelja (2012a) se dotakne arbitrarnega določanja pedagoških obveznosti in vpliva takšne zakonodaje na delo visokošolskih učiteljev:

Nič čudnega, da bojazen pred tovrstnimi horuki v polemikah okoli sporne novele zakona o visokem šolstvu preglesi tudi nekatere smiselne argumente vladne strani. Zvita vrv lahko namreč hitro zasika. V javnosti je na primer ostalo neopaženo, kako nenavadno se največji univerzi in sindikati obnašajo do rešitev, ki povečujejo univerzitetno avtonomijo. Predlagana sprememba, po kateri bi fakultetna vodstva lahko povečala ali zmanjšala neposredno pedagoško obveznost učiteljev, je s tega vidika univerzi prijazna in vendar je minister tudi zaradi te rešitve ostro kritiziran. Kdo bi rekel, da akademiki avtonomijo načelno slavijo, v praksi pa zavračajo. Povsem jasno je namreč, da dekani najbolje vedo, kdo komaj kaj raziskovalno dela, kdo pa bi krvavo potreboval več časa za delo pri projektu. Zato bi lahko veliko bolj smotrno določali pedagoško obveznost od togih predpisov. Javna skrivnost je tudi, da ni tako malo rednih profesorjev – tem se ni treba več ponovno habilitirati – ki v resnici delajo le dobrih šest ur na teden. Ali potemtakem učitelji ne zaupajo svojim dekanom? Se bojijo »akademske« izdaje? Odgovor je da. Celoten sistem namreč deluje tako, da na mnogih fakultetah vladajo kaste, katerih moč ni nujno premo sorazmerna z njihovimi akademskimi dosežki, novo znanje pa v veliki meri ustvarjajo prekerno zaposleni mladi sodelavci. In ti bodo po

spremembah 63. člena prvi na udaru, kljub še tako odličnim dosežkom. Ko ne bo kje vzeti, bodo oni morali spokati svoje prenosnike in oditi v svet. Ministra bi to moralo zanimati, četudi ne bo on tisti, ki jih bo odpuščal.

Dekani in rektorji javnih zavodov so po zadnjih spremembah uredb o financiranju finančno odgovorni za neizpolnjevanje varčevalnih zavez in če ne dosežejo zastavljenih ciljev, jim grozi osebna odgovornost ter plačilo kazni. Nihče torej od njih ne zahteva odpuščanja in zniževanja plač – mase predvidene za plače, ki jo odredi ministrstvo pa prav tako ne smejo preseči.

Vaupotičeva (2012) je komentirala Janševo izjavo, da so visokošolski učitelji v predavalnici le štiri ure na teden in da vlečejo bajne plače:

Glede na to, da od premiera po tej izjavi ni bilo nikakršne razlage ali opravičila, lahko ostanem pri tem mnenju. Verjetno je veliko visokošolskih učiteljev, ki delajo pri projektih in imajo na podlagi tega zmanjšano pedagoško obvezo in so v predavalnici res štiri ure na teden. Na FNM si tega žal ne moremo privoščiti, kar pa je anomalija in ne sme postati pravilo. Vprašanje pa je, kaj obsega delo visokošolskega učitelja. Navsezadnje mora tistih nekaj ur na teden študentom nekaj povedati. Vsa predavanja temeljijo na strokovnem in raziskovalnem delu. Kje so priprave na predavanja in s tem povezano raziskovalno in strokovno delo, individualno delo s študenti, osnovno raziskovalno delo, delo pri raziskovalnih projektih, sodelovanje z uporabniki znanj, administrativna dela? Čas, ko smo v predavalnici, je le manjši delček v našem delavniku. Tako je povsod po svetu in to je edini način, da lahko univerza kakovostno izvaja svoje poslanstvo. Zato se mi zdi, da je bilo vse, kar je bilo javno izrečeno, le način, kako v javnosti dobiti podporo za to, kar se bo dogajalo z rezi v visokem šolstvu. Pa ne le podporo, celo odklonilen odnos javnosti, saj številni v odzivih na članke po forumih razglabljajo o tem, da če je propadlo gospodarstvo, naj propademo še mi. Seveda lahko ostanemo tudi mi brez plač, Slovenija pa brez javnih univerz oziroma z univerzami z zelo okrnjenimi programi. Toda ali se je kdo vprašal, kako bo šolal otroke, ko bo šolnina za en letnik tri tisoč evrov ali tudi bistveno več? Drznila bi si reči, da v tej situaciji nismo zaradi javnega sektorja, ampak zato, ker nam poleg zdrave pameti manjka predvsem znanja za razvoj oziroma ga ne znamo izkoristiti.

Tu gre za ustvarjanje javnega mnenja in pripravo terena za pogrom nad določeno skupino državljanov. Istočasno se je (naročeno) pojavil spisek premijnikov ekscesnih plač iz javnega sektorja, ki pa seveda niso pravilo. Predsednik vlade takšne negativne kategorizacije določene družbene skupine in svojih besed ni ne pojasnil niti se ni zanje nikoli opravičil. In takšen vzorec komuniciranja se ponavlja ves čas njegovega vladanja. Zastrasovanje, omalovaževanje, poljubna interpretacija, vztrajanje pri lažeh in polresni-

cah, zato da se vzpostavi določeno vzdušje, ki bo omogočilo doseganje zastavljenih ciljev. Gre za namenoma prezrto dejstvo ali bistveno nerazumevanje, da so naše univerze raziskovalno-pedagoške in ne le pedagoške? Težko verjamemo v naključja, sploh ker dodatnih pojasnil in opravičil ni bilo. In ali potem znanstveniki na inštitutih, ki so zaposleni pretežno le kot raziskovalci potem sploh nič ne delajo?

Na vprašanje, zakaj je tako malo visokošolskih učiteljev povedalo svoje mnenje in se oglasilo ob zmanjševanju financiranja ter napovedanih posledicah, pa je Vaupotičeva (2012) menila:

Res je, to me izredno preseneča. Po odločitvi, da se oglasim, sem imela elektronsko pošto zasuto s pismi, skoraj v vsakem pa je bilo izraženo upanje, da se bodo oglasili tudi njihovi dekani. Mislim, da se je oglasil samo dekan fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede. Tega ne razumem. Je to izraz apatije ob zadnjih dogodkih? Je to izraz strahu, da bo še slabše? Če je tako, nima smisla govoriti o akademski svobodi, če si nihče ne upa nič več povedati. Potem si je politika visoko šolstvo popolnoma podredila. Morda pa je molk oziroma dejstvo, da ni javnega izpostavljanja in opozarjanja, del prepričanja, da se bodo že rektorji dogovorili z ministrom. Politik nisem, ker vse povem preveč neposredno, ampak ljudje morajo pogledati v zgodovino, ko so razne oblasti poskušale delati ključne premike, ki bi zmanjšali enakopravnost ljudi. Če se javnost ni uprla, jim je uspelo. Menim, da samo glas rektorjev in rektorske konference tokrat ne bo zadoščal. [...] Ljudje so me spraševali, kaj bo zdaj, ko sem se oglasila. Ali bom ostala brez službe, ali ne bom mogla napredovati. Odkrito povem, da se sama o tem do takrat nisem spraševala. Ko pa so me vprašali drugi, sem razmislila ... in upam, da tako sprevržena družba pa menda še nismo. V demokratični družbi ima vsak pravico povedati svoje mnenje, seveda na korekten in nežaljiv način. Vem, da se poskuša ljudi s prikritimi namigi nekako opozoriti, naj bodo pazljivi. Na to se nisem nikoli ozirala, ker sama s seboj ne bi mogla živeti, če bi tako kalkulirala. Tisti, ki kalkulirajo ali podležejo namigom, pa se morajo vprašati, ali so na pravem delovnem mestu. Ne znam si predstavljati, da bi na tem delovnem mestu bila tiho iz strahu, da se mi ne bi kaj zgodilo. Kaj pa naj bi se mi zgodilo? To je samo izgovor.

Resnično je zaznati velik strah in nelagodje zaposlenih v visokem šolstvu, ki ga zna neoliberalistična politika izkoristiti. Zaradi specifik napredovanja v javnem visokem šolstvu se običajno mlajši visokošolski sodelavci težje odločijo za aktivno izražanje svojih mnenj, kar seveda ni prav spodbudno za našo družbo. Ravno zaradi tega se potem pričakuje od rednih profesorjev, ki imajo svoja delovna mesta zagotovljena, da bodo stopili v bran mlajših kolegov. Pa se to pogosto ne zgodi ...

Trnavčevičeva (2012) protestira ob zmanjševanju financiranja in posledicah le tega, kot jih čutijo zaposleni v visokem šolstvu:

Obljube, da odpuščanj ne bo, so zavezujoče. Kako sicer ohraniti vsaj minimalno kredibilnost, če vsako obljubo sproti izigraš, interpretiraš na novo in pravzaprav pozabiš, da je obljuba o, na primer, decentralizaciji prostora privedla prav do centralizacije in pomanjkanja dialoga ter avtokratskega, celo diskrecijskega odločanja? Morda nam bo uspelo ne odpuščati zaposlene, saj ti odhajajo sami. Odhajajo perspektivni, mladi in zagnani kadri, ki so bili že doslej pripravljeni opraviti marsikatero nalogo in delo »pro bono«, prijavljati mednarodne projekte in jih tudi pridobiti, in tisti, ki so s pripadnostjo instituciji in povezanostjo z okoljem krepili institucije. Skratka, odpuščanj morda res ne bo – ljudje odhajajo sami.

144

Odhajanje in menjavanje zaposlenih iz javnega sektorja se je vedno dogajalo. Odhajanje v sedanjih razmerah pa je dejanje obupa in razočaranja, njihovih mest ne zasedajo novi kandidati; univerze postajajo kadrovsko popolnoma neprimerno zapolnjene. Namesto mnogo asistentov in predavateljev z nižjimi nazivi, se hierarhična piramida postavlja na glavo. Zavrtnik, rektor UNG, je pozdravil pobudo ministrstva o ločevanju habilitacij in delovnih mest visokošolskih učiteljev (Tomažič 2010):

»Doktorat je izobrazba, profesor pa služba, tako kot raziskovalec.« Na očitke, ki prihajajo iz ust večine visokošolskih profesorjev, da po odpravi habilitacijskih nazivov ne bo več motivacije za napredovanje in nadaljnje izpopolnjevanje v stroki, odseka: motivacija bo, da bo profesor odpuščen, če ne bo dobro delal! V ZDA, kjer so šolnine za univerzitetni študij visoke, izločitev slabih profesorjev zahtevajo študentje sami. Pri nas pa ima študentska populacija najraje take profesorje, ki pri izpitih od njih zahtevajo manj ... Neprimerno se mu zdi tudi, da so univerzitetni profesorji v isti kategoriji kot javni uslužbenci – ne morejo biti v istem zaklju vsi od občinskega uradnika do sodnika.

Veliko pobud je že bilo na to temo, pa se žal ne spremeni nič. Habilitacijska pravila se zaostrujejo, visokošolski učitelji pa se spreminjajo v nabilralce točk, kar je nesmiselno in neproduktivno početje. Namesto da bi se ukvarjali z odkrivanjem novih znanj in skrbeli za pedagoško odličnost, so usmerjeni k produciranju člankov, ki jih nihče ne bere in so sami sebi namen. Tudi Štrukelj, glavni tajnik SVIZ, je komentiral ločevanje delovnih mest in habilitacij (Tomažič 2010):

Fleksibilnost urejanja statusa zaposlenih na visokošolskih ustanovah in izločitev univerzitetnih profesorjev iz kategorije državnih uslužbencev, še zlasti

v kombinaciji z ločevanjem delovnih mest od habilitacijskih nazivov sumlji-vo daje misliti na nižanje plač.

Tudi Lesjak (2011a) komentira predlagano ločevanje delovnih mest in habilitacij:

Sistem habilitacij ni potreben, kajti primernost učitejev se da opredeliti z ustreznimi razpisi ali opisi delovnih mest. Če pa bi že obdržali habilitacije, bi jih bilo potrebno uvesti za vse upokojene učitelje, ki bi želeli še naprej pogodbeno poučevati (zdaj so njihove habilitacije dosmrtno) ter znova za rene profesorje. Argumenti v obliki dopolnitve v državnem zboru ob sprejetju zakona o visokem šolstvu (ZviS) leta 1993, s katerimi je bila odpravljena vnovična izvolitev rednih profesorjev, so bili že takrat polemični, danes pa še toliko bolj. Še posebej, če imamo v mislih vrednotenje bibliografskih kazalcev raziskovalne uspešnosti po metodologiji ARRS, ki je podlaga za (so)financiranje, ocenjevanje in spremljanje raziskovalne dejavnosti in ki upošteva bibliografske kazalnike le zadnjih pet let.

Imamo redne profesorje, ki nimajo nobenega mednarodnega članka, ki danes sprejemajo pravilnike in merila, ki zaostrejuje pogoje za habilitacije. Breznikova (2011) pronicljivo razčlenjuje delovna razmerja na univerzi:

Akademске ustanove so kot cehi po svoji strukturi hierarhične strukture, ki so se vkopale za »privilegiji«, kot se danes reče stalni zaposlitvi s socialno varnostjo, kolikor je je ostalo po socialni državi. Da pa bi vodilni sloj privilegije obdržal, mora optirati za vsakokratno politično strukturo. Zato, na eni strani, znižuje delovne normative in popušča pri avtonomiji znanosti kot pogoju znanstvenega dela. Po vrsti podpira tudi vse reforme, ki si jih izmisli politični razred: bolonjsko reformo, privatizacijo (od leta 2002 je bilo ustanovljenih 18 novih samostojnih visokošolskih zavodov in dve univerzi, več kot še enkrat toliko kakor pred tem), »skupine za prioritete« iz gospodarstva (da bi znanosti pokazale pot uporabnosti in aplikacije za interese kapitala, ne družbe kot celote), inovativne sheme za sofinanciranje doktorskega študija (kot prisila študentom, da bi se ukvarjali z menedžmentom, ne pa študirali) ipd.

Nadalje diskutira Breznikova (2011) še o notranjih razmerjih znotraj univerz in izkoriščevalskih odnosih:

Akademski vladajoči sloj se, nasprotno, povezuje z vladajočo politiko, ki se je identificirala z interesi kapitala, v zavezništvo, kot ga opisuje Rastko Močnik v uvodu k Freitagovi knjigi Brodolom univerze: »Univerzitetni vladajoči sloj samo pogojno sodeluje z vsakokratnim političnim razredom, saj brezpogojno sodeluje s katerim koli vladajočim političnim razredom; politični razred s

svojim obvladovanjem univerze brezpogojno krepí status quo na njej in s tem brezpogojno podpira njen vladajoči sloj. «Tako smo prišli do ugotovitve, ki je ne upošteva pisni o avtonomiji univerze, da univerza ni enotna institucija. Razpada na vsaj dva dela: na akademski vladajoči sloj in na univerzitetni prekariat. Leta 2009 so prekarni učitelji na univerzi predstavljali že 60 odstotkov vseh učiteljev, ki imajo status vseživljenjskega preizkusnega obdobja, ne da bi kdaj prišli do objavljenega redne zaposlitve. Hkrati dobivajo za svoje delo negotovo in neredno plačilo, ki je summa summarum manjše od zagotovljene minimalne plače. V okvirju univerze torej obstajata dva glavna tipa v množici diskriminatornih delovnih razmerij: stara oblika redne zaposlitve in prekar na zaposlitev za isto primerljivo delo. Najbolj surovo državljsko neenakost goji družbena institucija, ki bi morala biti najbolj občutljiva za republikanske vrednote »svobode, enakosti in bratstva«. Ironija je, da sloj univerzitetnega proletariata nehote (ali pač!) sodeluje pri izdajstvu vladajočega sloja, ker v delovnih razmerah, ki so mu vsiljene, ne more streči visokim ciljem avtonomije znanosti. Najbolj brezčuten rezultat izkoriščanja, ki so ga ustvarile »razvite neoliberalne demokracije«, so »revni zaposleni«, tisti, ki si s trdim delom ne morejo zagotoviti preživetja. Drugi, tudi strašljiv in za družbo poguben učinek sodobnega izkoriščanja, je vznik kognitivnega proletariata. Za vladajoče, politične in univerzitetne elite so prekarni delovni odnosi, v katerih držijo del najbolj izobražene delovne sile, varstvo pred morebitnimi prevratniškimi znanstvenimi teorijami, ki bi jih ti utegnili proizvesti. Dokler kognitivni proletariati ne more proizvesti samorefleksije sodobne znanstvene prakse in njenih materialnih eksistenčnih pogojev, se tudi ne more povezati z »revnimi zaposlenimi«, s katerimi jih veže naravno zavezníštvo proti splošnemu izkoriščanju.

Razdeli in vladaj, bi lahko prafrazirali zgornje razmere. Radonjič (2012) razmišlja o odnosu aktualne politike do visokošolskih učiteljev:

Sicer pa je vlada našla nov ključ za »rešitev« slovenske gospodarske krize. To je nasilna upokojitev več kot 200 univerzitetnih profesorjev. Večina med njimi so nosilci najvišjega znanstvenega naziva, mnogi so predstojniki inštitutov, mentorji doktorandom, magistrandom, diplomantom, mnogi vodijo raziskovalne projekte, tudi mednarodne, mnogi so člani različnih strokovnih organov doma in v tujini in tako dalje in tako naprej. In vlada bo univerzitetne učitelje »preselila« na pokojninsko področje (torej bo zanje skrbel gospod Erjavec), nekatera znanstvena področja oziroma predmete bo črtala iz izobraževalnih vsebin, združevala bo fakultete, študijske smeri, zmanjšala število dekanov, znižala plače in tako prihranila milijone. In kam bo te milijone razdelila? (Ena izmed opcij je, da z njimi »poplača« najbolj ponižane in

razžaljene – »izbrisane«.) Ni potrebna posebna nadarjenost, da ugotovimo, da je v ozadju vseh teh ukrepov težnja po razbitju javnih univerz, za tem privatizacija univerzitetnega izobraževanja ter posledično – uvedba šolnin. Naj zaključim s parafrazo Evalda Flisarja: Kdaj se univerzitetni učitelj upokoji? Ko umre ali ko se začne ukvarjati s politiko. Pravzaprav med prvim in drugim ni velike razlike.

Svetovno znana pianistka Dubravka Srebotnjak Tomšič je bila leta 2012 prisilno upokojena na Akademiji za glasbo, ker je primanjkovalo denarja za plače.

Visokošolske institucije

Povpraševanje po visokošolskih storitvah se je s čezmejnimi tekmovanjem visokošolskih zavodov, da bi pritegnili študente, razplamtelo do neslutnih razmer. Ob tem pa si ponudniki in odločevalci zastavljajo različna vprašanja: ali se bodo študentje odločali za zasebne ali javne izobraževalne institucije, v kolikšni meri se bodo odločali za študij v tujini, za katera študijska področja bo največ zanimanja itn.

Nekaj povezanih pojmov, kot so univerza, visokošolske institucije, visokošolske ustanove, fakultete, visokošolski zavodi, NAKVIS, akreditacija, evalvacija, raziskovalne in izobraževalne institucije, organiziranost, poslovne šole, zasebni visokošolski zavodi, javni zavodi, centralizacija, univerzitetni management, rektorji, avtonomija univerze, akademsko-javno-zasebno partnerstvo, hibridna pravna osebnost.

V dnevnem časopisju se občasno pojavljajo tudi razmišljanja in komentarji o razmerah na javnih visokošolskih zavodih. Ivelja (2010) pravi, da sta znanost in javna univerza znašli v neusmiljenih lovkih komercializacije:

Na univerzi vladajo zaprte, kolaborantske klike, ki v zavezništvu z državo in kapitalom izvajajo teror nad akademskim delom. Na univerzi ni več dialoga, avtonomije, enakopravnosti, pomembne so le še titule in točke. Prekarizacija dela v visokem šolstvu in raziskovanju že močno ogroža kakovost.

Močnik (2011) je kritičen do ravnanja univerzitetnega managementa v času zmanjševanja javnega financiranja, administrativne univerzitetne centralizacije, komercializacije in birokratizacije izobraževanja ter ustanavljanja novih visokošolskih zavodov:

V visokem šolstvu hkrati potekata dva procesa: drobljenje učnih procesov na (malone izključno zasebnih) samostojnih visokošolskih zavodih z majhnim številom študijskih linij in administrativna centralizacija na univerzah. Proces si formalno nasprotujeta, a dejansko povzročata enake učinke. Administrativna univerzitetna centralizacija odpravlja možnosti za akademske procese na članicah, kjer so nekdaj lahko potekali. Drobljenje učnih procesov z množico zasebnih zavodov pa zagotavlja, da na novih ustanovah ni institucionalnih možnosti za akademski proces. Državni posegi v visoko šolstvo se ujemajo s samodejnimi procesi: krepijo administrativno centralizacijo na zavodih in pospešujejo drobljenje učnih procesov. [...] Na drugi strani gospodstvo univerzitetnih »mandarinov«, neenakosti in izkoriščanje na univerzah temeljijo na statusnih hierarhijah. Legitimacijo za hierarhije in izkoriščanje si univerza izposoja pri vladajoči ideologiji. Hkrati vladajoča ideologija integrira univerzitetni aparat v splošno konstrukcijo kapitalistične države. S to splošno ugotovitvijo lahko pojasnimo uničevalske novotarije, ki jih univerzitetni menedžment vsiljuje proti avtonomni logiki znanstvenih praks: neokolonialna merila za izvolitev v naziv; izganjanje teorije; izganjanje kakovostnih lokalnih znanstvenih tradicij, ki so bile nekdaj mednarodnega pomena; množično uvajanje prekarnih delovnih razmerij; surovo izkoriščanje asistentk, asistentov, lektorice, lektorjev, zunanjih sodelavk in sodelavcev.

Marinčič (2010a) meni, da je država že »leta 2004 z uredbo o javnem financiranju visokošolskih zavodov visoko šolstvo sama podvrгла »tržnim« zakonom, ne da bi visokošolski prostor v resnici odprla. Poleg tega je s samoplačniškim izrednim študijem znotraj javnega prostora ves čas dopuščala tudi posredne oblike privatizacije«:

Ideja o desetih univerzah ni bila politični eksces, temveč je zvesto izražala duha omenjene uredbe, sprejete pod vlado LDS. Od leta 2005 je financiranje visokošolskih ustanov urejeno s čudno formulo: $\sum ((\check{S} + D * Ud) * f(s)) * (LPS \sum OLSZ) / \sum ((\check{S} + D * Ud) * f(s))$. Odločilno je število študentov in diplomantov, recept za uspeh pa je čim večji vpis, uravnotežen s čim večjim številom diplom. To dosežeš s čim večjo prepustnostjo (interni *terminus technicus!*), če pa nikakor ne gre, s še večjim vpisom v prvi letnik. Vsebina študija, sposobnosti študentov in možnosti za zaposlitev nimajo velike vloge. V javnem visokošolskem prostoru že več let poteka brezplodna tekma, ki nam spodjeda intelektualne temelje. Predmet te tekme je »glavarina«, torej davkoplačevalski denar. V njej ne konkurirajo samo tri velika središča, temveč predvsem študijska področja, velikokrat tudi znotraj iste fakultete. Na nekaterih velikih fakultetah je ta proces usodno sooblikoval nove študijske programe: ker nam je država poslala sporočilo, da je preživetje univerz, fakultet, področij in posa-

meznikov odvisno od številke, je bolonjska prenova rodila številne ozko specializirane enodisciplinarnе programe s komaj še zakonitimi petimi odstotki izbirnosti, predvsem pa je med sodelavce vnesla ozračje patološkega rivalstva. V povezavi s kvantitativnimi merili znanstvene uspešnosti, ki jih forsira agencija za raziskovalno dejavnost (ARRS), je slovenski akademski prostor vedno manj prostor vznemirljivega intelektualnega sožitja in vedno bolj kalilnica intelektualno mrtvih birokratskih karier.

Mlakarjeva (2012) opisuje položaj javnih zavodov v razmerah podfinanciranosti:

Potem ko je vlada javnim zavodom, kot so bolnišnice, zdravstveni domovi, univerze, močno okrnila proračunska sredstva, se njihova vodstva dobesedno borijo, da z danim denarjem še lahko zagotavljajo predpisane storitve in zaposlenim izplačujejo plače ter jim plačujejo prispevke. [...] Rektor mariborske univerze prof. dr. Danijel Rebolj meni, da vlada želi »disciplinirati javne zavode«, do katerih očitno goji globoko nezaupanje. A pot tudi po njegovem ni prava, saj bo privedla predvsem do konfliktov, ker je vzroki za izgube zavodov ne zanimajo. »Včasih smo na univerzi v brezizhodnem položaju. Kar koli bi ukrenili, bi s tem kršili enega od zakonov.« Sam zaradi takšne grožnje vlade ne bo odstopil, ampak bo svoje delo še naprej opravljal po svojih najboljših močeh. »Če bi vsi odstopili, bi država razpadla,« je opozoril Rebolj. Če bi odstopili vsi direktorji javnih zavodov, bi se jim pridružil, pa pravi ljubljanski rektor dr. Radovan Stanislav Pejovnik. »Univerza se ne bori za privilegije. Univerza tudi ne pristaja na boj za preživetje. Koristna za družbo in državo je samo v primeru, da izobrazijo kvalitetne in kompetentne diplomante. In za to si bom vedno prizadeval z vsemi silami, da nihče ne bo uspel v smeri zniževanja kvalitete Univerze v Ljubljani in drugih slovenskih izobraževalnih in raziskovalnih zavodov,« je povedal. Pejovnik je prepričan, da sta možni dve rešitvi: po prvi bosta vlada in državni zbor znižala proračunska sredstva, ustanove večinoma ne bodo mogle pokriti odhodkov s prihodki, ali vsaj brez večjega padca kvalitete storitev ne, in odgovorni bodo kaznovani in odstavljani. Lahko pa obvelja princip »varčevali bomo, pa naj stane, kolikor hoče«, ki pa ni niti razvojen niti pameten. »Ko bo tudi za vlado veljalo, da bo odstopila takoj, ko bo odhodkov več kot prihodkov, bomo vedeli, ali je denarno kaznovanje direktorjev in njihovo odstavljanje smiselno,« je dodal.

Kristanova (2012c) je povzela dogajanje po oktobrski razpravi v državnem zboru, med obravnavo novele zakona o visokem šolstvu, ki so jo podprle le koalicijske stranke:

Na nesodelovanje pristojnih ministrov opozarjajo tudi rektorji univerz. Želeli so sestanek ne le s Turkom, temveč tudi z ministroma za finance Janezom Šušteršičem in javno upravo Senkom Pličaničem, ker si po besedah prorektorja ljubljanske univerze Mihe Juharta želijo pojasnilo o rezih, predvidenih v predlogih proračunov za 2013 in 2014, pa tudi o tem, kakšna je strategija vlade za področji visokega šolstva in znanosti. Jasnega odgovora niso dobili, sestanka pa se nista udeležila ne Šušteršič ne Pličanič. Oba, kot so odgovorili z ministrstva, zato ker je imel druge nujne delovne obveznosti.

Ivelja (2012e):

Za Mateja Makaroviča in Matjaža Tomšiča, predstavnika zasebnih visokošolskih zavodov, zakonska novela ni v ničemer sporna. Si želimo demokracijo ali korporativizem, je glede sestave sveta NAKVIS retorično vprašal prvi in poudaril, da tako kot doslej niso smele univerze pritiskati na svoje delegate, naj glasujejo v njihovem interesu, tako poslej ne bo smela tega početi vlada. Tomšič je k temu dodal, da so polemike okoli sestave sveta v največji meri odraz prizadevanj lobijev, da bi »preprečili vstop novih igralcev« v visoko šolstvo.

Toplak (2001) razmišlja o sprejemanju vladavine prava in 'dinaritski kulturi mitingov resnice' v akademski sferi:

Protislovje obstaja tudi med akademsko vodeno univerzo in administrativno politično vodeno univerzo. Akademsko vodena pomeni, da je akademski šef tudi finančni šef. Mora biti oboje. Ne morejo akademsko voditi profesorji, finančno pa državni uradniki (npr. kancler), kar bi eni radi. Ta sistem smo v preteklosti že imeli. Magna Charta zahteva skladno vodenje. Soočeni smo z neprofitno edukacijo in komercializacijo univerze. Tržna ekonomija ponuja nove možnosti, a tudi nove skušnjave. Če ne gradimo sistema tako, da bi vse te trende obvladovali, zaškripa in zašepa. Protislovje je tudi med interdisciplinarnim izobraževanjem in specializiranim (značilnostjo industrijske družbe), pa tudi med političnimi in kulturološkimi kriteriji. Individualna odgovornost proti javni odgovornosti. V zakonu imamo načeloma jasno zapisano, kdo je komu odgovoren, a logika je ostala samoupravna. Zato kričijo po avtonomiji fakultet in volji naroda.

Pejovnik (v Ivelja 2012c) odgovarja na izjave ministra Turka, naj univerze poiščejo notranje rezerve, ob napovedovanih zmanjševanjih financiranja visokega šolstva:

Univerza ni podjetje. Študentu, ki se vpiše v prvi letnik, moramo po zakonu zagotoviti možnost študija tudi v višjih letnikih. Veljavni program moramo

izvesti do konca. Na univerzi ne moremo po potrebi ugasniti študenta in zamrzniti trenutno odvečnega profesorja!

Kocijančičeva (2008) pa je primerjala univerzo s trgovino, o čemer sta razmišljali že Czarniawska in Genell (2002):

To so želje, univerza pa ne nastane iz želje. Univerza ni trgovina: tega ne moremo primerjati z odprtjem podružnice Mercatorja. Če ti trgovina ne uspe, jo pač zapreš. Ko pa ustanoviš šolo, moraš tistim, ki so se vpisali, zagotoviti, da končajo študij. Univerza nastane samo s trdim delom. Biti mora stičišče različnih znanj, ki se podajajo študentom. Zato je tako nevarno na pamet ali na podlagi želja odpirati nove šole. V postopku akreditacije Nove univerze je bilo celo izpuščeno ekspertno mnenje o njeni ustanovitvi. Tako ne gre. Nova ustanova ima velikansko odgovornost. Lahko habilitira učitelje, podeljuje doktorate. Vse to mora biti na nivoju, sicer bo storjena velika škoda za visokošolski prostor, ki se bo razvrednotil.

STA (2012d) je posredovala spodnje poročilo o izjavi visokošolskega ministra:

V okviru priprave novega zakona o financiranju visokega šolstva, ki ga bodo predvidoma vložili prihodnje leto, pa bi lahko prisluhnili tudi predlogom, da bi ministrstvo financiralo fakultete neposredno, pravi Turk. A, kot poudarja, bi se za to odločili samo v primeru, če bi bila to prevladujoča želja akademske skupnosti. Sam si sicer želi, da bi bilo visoko šolstvo to sposobno urejati znotraj svoje avtonomije. Doslej smo v Sloveniji po Turkovih besedah na področju izobraževanja »vsakemu dali po njegovih potrebah, a zaradi krize to žal ni več mogoče«. Ob tem je pohvalil vodstvo mariborske univerze, da je z varčevalnimi ukrepi začelo takoj in ne čaka na september, ko se bodo sredstva zmanjšala. »Tiha večina« tako po njegovih navedbah išče rezerve in dodatne vire sredstev. Nasprotno pa Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije (Sviz) »ne zamudi nobene priložnosti, da bi poslabšal vzdušje pogajalcev, ki se trudijo doseči socialni sporazum«, je dejal minister. A, kot opozarja, bo brez sodelovanja težje. »Če nam bo sindikat prišel s svojimi stališči nasproti, se bom lažje pogajal z ministrstvom za finance za denar v prihodnjih letih,« je prepričan.

Sklepa lahko torej, da se veliko eksperimentiranja pri financiranju univerz obeta tudi v prihodnje, kar niso ravno razmere, ki bi omogočale stabilen razvoj in priložnost za načrtovanje le tega. Naslednja vlada bo imela spet drugačne ideje, le malokatera pa se o tem pogovarja z neposredno udeleženiimi – univerzami. Tudi zato so rektorji že predlagali svoj osnutek visokošolskega zakona.

Breznikova (2011) se poglobi v vprašanje avtonomije univerze in razglablja ali se pogovarjamo o avtonomiji znanosti ali o cehovski avtonomiji:

Prvi možni odgovor se opira na pogoje znanstvenega dela in na premislek o reflektivni sposobnosti znanosti. Bourdieu je tako rekoč postavil spomenik ideji znanstvene skupnosti in njene avtonomije, ko je v knjigi 'Znanost o znanosti in reflektivnost' pojasnil, kako s kolektivnim delom znanstvene skupnosti nastaja 'znanstveno dejstvo'. Vsak pravi znanstvenik vam bo citiral tudi Althusserja: da je za znanost konstitutivna ločitev od ideoloških praks na način epistemološkega reza in nujnost, da se ta ločitev stalno obnavlja s tem, da znanost jemlje pod mikroskop tudi »spontano filozofijo znanstvenikov«. Tako smo se na tej ravni že zelo približali ideji avtonomije univerze. A v boju za avtonomijo univerze je mnogim neizmerno privlačnejši njen drugi vidik, vprašanje njene praktične in materialne eksistence. Drugi možni odgovor torej zadeva materialno existenco avtonomije univerze. Ta obstaja v cehovski organizaciji, ki naj bi si sama predpisovala način dela, sistem napredovanja, selekcijo in vstopni prag s preskusi za novince. Ceh bi si hotel tudi sam določati plačni sistem, a mu je država vzela to avtonomijo in ga poenotila s sistemom javnih uslužbencev, s čimer, piše Rado Bohinc, je država vzela univerzi celo najpomembnejši vidik njene avtonomije, saj drugih vidikov avtonomije avtor v članku ni niti omenil.

Brezovčeva (2010) razmišlja o novi vlogi univerz za inovativno Evropo:

Evropske univerze, ki so stoletja sledile poslanstvu razvijanja, prenašanja in preverjanja znanj, morajo v 21. Stoletju sprejeti novo, razširjeno vlogo: preplet podjetnosti in inovativnosti. Zagovorniki nove vloge univerz se sklicujejo na več mislecev in znanstvenikov, od Schumpetra do Etzkowitza, ki so v prejšnjem stoletju razvijali modele inovativnosti. Nova vloga sili univerze in fakultete k aktivnejšemu sodelovanju z lokalnimi in regionalnimi akterji, zlasti z gospodarstvom. Družba naj bi si od novega akademsko-javno-zasebnega partnerstva obetala učinkovitejšo »kapitalizacijo« znanj in novo dinamiko družbenih odnosov. V novem ekosistemu družbene in tehnološke inovativnosti naj bi imele najpomembnejšo vlogo prav univerze. Da bi svojemu tradicionalnemu poslanstvu lahko dodale inovativno komponento, potrebujejo preobrazbo na strukturni, normativni in kulturni ravni. Ob loščenju nove strukture evropske univerze naj bi se nazadnje izvil duh podjetništva. Tega bodo morale univerze in posamezne fakultete takoj umestiti v svoje vizije, strategije in poslanstva. S podjetniškim duhom prežete univerze bodo namreč učinkoviteje ustvarjale znanje za okolje. Polno »opodjetene« univerze se ne bodo več bale komercializacije svojih idej in ustvarjanja dodatne vrednosti svojim znanjem. »Output« podjetnih univerz bo merjen glede

na njihovo produktivnost (raziskave, izsledki), učinkovitost (poučevanje in objavljanje) in uporabnost (koristi inovativnih rešitev v okolju). Seveda se bo uspeh univerz še naprej meril po številu diplomantov, magistrstrov in doktorjev znanosti ter po njihovi zaposljivosti. Zaradi hitrih družbenih in naravnih sprememb bo univerza tudi po tej poti prisiljena tesneje sodelovati z okoljem in gospodarstvom in skupaj z njim razvijati nova znanja, nove kompetence in nova delovna mesta, iz tega naslova pa tudi programe vseživljenjskega učenja.

Razmere v okolju so se spremenile in potrebno je razmišljanje o prilagajanju na vseh področjih od organiziranosti do financiranja univerz, vendar pa je potrebno posegati z občutkom in previdno. Maček (2007) diskutira o razpotjih slovenskega visokega šolstva:

Posebnost slovenske visokošolske zakonodaje, ki ni primerljiva z drugimi, je »hibridna pravna osebnost«. Univerza sicer je pravna oseba, vendar imajo hkrati delno pravno osebnost tudi univerzitetne članice, ko gre za sicer nejasno določeno »tržno« dejavnost. Ta tranzicijska posebnost je posledica nedoslednosti pri zadnji temeljitejši prenovi visokošolske zakonodaje. Zgodovinsko gledano je bil prehod iz sistema »visokošolskih temeljnih organizacij združenega dela« (nekdanji zakon o združenem delu), v katerem so imele univerzitetne članice polno pravno osebnost, v sedanjih hibridni sistem kompromisna rešitev, za katero je močnim fakultetam in posameznikom uspelo prepričati takratno oblast. Do uvajanja bolonjske reforme takšna rešitev ni bistveno ovirala delovanja univerz oziroma fakultet, se pa v spremenjenem okolju čedalje bolj kaže kot pomanjkljivost. Nova sprememba zakonodaje bi morala iti v rešitev z univerzo kot edino pravno entiteto. Nasprotovanja in grožnje članic, da bo univerza razpadla, so kratkovidne, saj dogajanje v novem okolju EU in v svetu govori o nasprotnih trendih, to je o združevanju že velikih univerz in pridruževanju manjših raziskovalnih inštitutov zaradi povečane konkurenčne zmožnosti.

Različni pogledi na razvoj in rast visokošolskega sistema se odražajo tudi v pogledih na dogajanja znotraj visokošolskih zavodov. Dejstvo je, da imamo dobre, kakovostne javne visokošolske institucije, ki pa so se znašle v težkem položaju, saj jim zmanjkuje sredstev za tekoče poslovanje, kaj šele za razvojne naloge. Ne moremo tudi enačiti položaja različnih javnih zavodov, saj so nekateri že etablirani, druge pa je kriza doletela v polnem razvojnem zamahu.

Sklepna misel

Medijski diskurz je posebna oblika diskurza, ki je v sodobni družbi namenjen tudi za formiranje politične javnosti (Bašić Hrvatina 2008), čeprav naj bi bila osnovna naloga medijev predvsem posredovanje sporočil z različnih področij javne komunikacije. Bašić Hrvatina (ibid.) problematizira tri predpostavke, ki se nanašajo na delovanje medijev v sodobni družbi: mediji javnost in družbo informirajo in formirajo, saj sami odločajo kaj in kako bodo povedali ter zakaj je do dogodka prišlo; mediji preusmerjajo pozornost na izbrana vprašanja/dogodke in tako (re)producirajo obstoječi simbolni red; in množični mediji personalizirajo komunikacijo, s čimer se doseganje skupnega sporočanskega soglasja (lat. communis) spreminja v individualno medijsko potrošništvo, posameznik naredi izbor dotoka informacij v odvisnosti od svojih želja.

V ilustracijo diskurzov, ki občasno potekajo na političnem področju izobraževanja v Sloveniji, predstavljamo izjavo tedanjega v. d. direktorja direktorata za visoko šolstvo, Boruta Rončeviča, ki je v Siolovi kolumni zapisal, da ni tako pomembno kaj se dogaja z levico, naj ima ta svoje probleme, pomembneje je kaj počnejo pomladne stranke (Rončevič 2012a): »Slovenska pomlad je lahko močna le, če dela na sebi, če gradi lastno izobraževalno, kadrovsko in komunikacijsko infrastrukturo, če je vpeta v mednarodna omrežja.« Če zanemarimo vzporedno polemiko, ki se je razvila – katere stranke so pomladne in katere ne, so navkljub kasnejšim pojasnilom avtorja, da je izjava iztrgana iz konteksta, številni bralci v burnih odzivih ponovno podvomili v resničnost navedb, da vlada ne namerava vpeljati šolnin ali privatizirati visokega šolstva. To naj ne bi bilo potrebno, saj bodo šolnine prisiljeni uvesti kar obubožani visokošolski zavodi. Trampuš

(2012) tako v komentarju na izjavo zapiše: »Rončeviću se ni zgodil lapsus, ni bil narobe razumljen. Ker so ljudje v vladi prepričani, da so javno šolstvo in druge javne strukture preveč neodvisni od politike, zelo težko pa jih je prevzeti, je najbolje, da politika onemogoča njihove dejavnosti, recimo z znižanjem financiranja, hkrati pa gradi svojo strukture, svoje finančne centre moči, svoje medije, svoje šole. V ozadju novele o visokem šolstvu ni želja po izboljšanju univerz, fakultet, ni spodbujanje znanosti in kreativnosti«. Izjavi kažeta na ideološke razlike v ozadju, en pol podpira močno javno visokošolsko izobraževanje ter drugi pol, ki je za vpeljavo tržnih razmer tudi na področje javnega visokega šolstva. Ob tem pa se avtorji opredeljujejo tudi do evropskih ter globalnih usmerjanj in narekov; morda jih celo izkoriščajo in/ali prevajajo za notranjepolitično prevladovanje.

158

Zagovorniki in podporniki določenih političnih opcij so pri komuniciranju svojih stališč in resnic dokaj agresivni. Enostransko obarvani mediji, ki ne sprejemajo drugačnosti, diskreditirajo zagovornike drugačnih stališč z omalovažujočimi prijemi in diskutabilnim diskurzom, zaznati je gorečo zaverovanost v svoj prav; so tudi nosilci usmerjenega ustvarjanja mnenja v družbi, ki naj bi omogočalo doseganje zelenih ciljev. Crnkovič (2013) meni, da se SDS čuti »tako dosledno dolžno kritizirati vsak družbeni dogodek, vsak medijski zapis, tako rekoč vsak tvit, ki jim z razlogom ali kar tako ni všeč, je neglede na to prav neverjeten fenomen. Njihovi naspotniki trdijo, da gre za aroganco«.

Kontinuirani diskurzi o stricah iz ozadja, teorije zarot, naročeno iskanje levičarskih teroristov, blatenje vseh in vsakogar, vse to naj bi kazalo, da Slovenija razen določene politične stranke nima alternative, če želi resnično demokratično družbo. Visokošolsko izobraževanje je seveda pomemben člen v obvladovanju razmer v družbi. Je pa takšen neodvisen sistem prevelik in preobsežen, da bi ga v demokratični družbi kar tako zlahka prevzela določena politična opcija. V Sloveniji se torej ne dogaja le marketizacija visokega šolstva, morda smo celo priče poskusa ustvarjanja gospodarske in intelektualne baze za podporo novih političnih elit.

Povzetek

Brezplačno javno visoko šolstvo prištevamo med temeljne človeške pravice in civilizacijske vrednote socialne države. Priča smo vse pogostejšem pojavljanju teženj po uvajanju prostotržnih procesov številnih javnih storitev, med drugim tudi javnega šolstva. Diskurze o marketizaciji slovenskega javnega visokega šolstva je moč zaslediti v časopisnih člankih, kjer zagovorniki in nasprotniki marketizacije nizajo argumente, prepričujejo javnost in tudi (so)oblikujejo javno mnenje, ki je pomembno za ustvarjanje pripravljenosti na spremembe. S pomočjo diskurzivne analize vsebin člankov iz dnevnega časopisja smo naredili dvanajstletni presek marketizacijskega diskurza ter povezanih tem.

Literatura

- Adam, Franc. »Od doline šentflorjanske do silicijeve doline.« *Delo*, April 30, 2010.
- Agarwal, Pawan. »Higher Education in India: The Need for Change.« Working Paper no. 180, Indian Council for Research on International Economic Relations, 2006.
- Altbach, Philip G. »The Costs and Benefits of World-Class Universities.« *Academe* 90, no. 1 (2004): 1–5.
- Andrenšek, Anita. »Kako sta Fudš in Fiš dobila krila.« *Dnevnik*, December 29, 2012.
- Arimoto, Akira. »Market and Higher Education in Japan.« *Higher Education Policy* 10, no. 3/4 (1997): 199–210.
- Arthur, Lore. »Higher Education and the Knowledge Society: Issues, Challenges and Responses in Norway and Germany.« *Research in Comparative and International Education* 1, no. 3 (2006): 241–52.
- Ashekave, Inger. »The Impact of Marketization on Higher Education Genres – The International Student Prospectus as a Case in Point.« *Discourse studies* 9, no. 6 (2007): 723–742.
- Bache, Ian. »The Europeanization of Higher Education: Markets, Policies or Learning?« *Journal of Common Market Studies* 44, no. 2 (2006): 231–48.
- Baldwin, Gabrielle, and Richard James. »The Market in Australian Higher Education and the Concept of Student as Informed Consumer.« *Journal of Higher Education Policy and Management* 22, no. 2 (2000): 139–48.

- Barkawi, Tarak. »The Neoliberal Assault on Academia.« *Al Jazeera English*, April 25, 2013.
- Barnett, Ronald. *The Idea of Higher Education*. Buckingham: Open University Press, 1997.
- Bašič Hrvatini, Sandra. »Kaj počnejo ‚psi čuvaji‘?« In *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji, 44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*, edited by Mateja Pezdirc Bartol, 133–39. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2008.
- Belovič, Mario. »Napoved novih varčevalnih ukrepov – ZUJF-2.« *Delo*, August 10, 2012.
- Berce, Jaro. »Dobrodošli v preteklosti.« *Delo, Sobotna priloga*, January 5, 2013.
- Bevc, Milena, Sonja Uršič, and Mitja Čok. *Financiranje, pravičnost in učinkovitost terciarnega izobraževanja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2010.
- Bockman, Johana, and Gil Eyal. »Eastern Europe as a Laboratory for Economic Knowledge: The Transnational Roots of Neoliberalism.« *American Journal of Sociology* 108, no. 2 (2002): 310–52.
- Bolarič, Nataša. »Programe prilagajajo trgu dela, razvoju tehnologij in povpraševanju.« *Finance*, January 29, 2012a.
- Bolarič, Nataša. 2012b. »Študij na posojilo vse pogostejša praksa.« *Finance*, January 30, 2012b.
- Bolonjska deklaracija. The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education*. June 19, 1999. http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/990719BOLOGNA_DECLARATION.PDF.
- Bottery, Mike. *Professionals and Policy: Management strategy in a Competitive World*. London: Cassel, 1998.
- Bourdieu, Pierre. *Science of Science and Reflexivity*. Chicago: University of Chicago Press, 2004.
- Breznik, Maja. »O čem pravzaprav govorimo, ko govorimo o avtonomiji?« *Delo, Sobotna priloga*, February 19, 2011.
- Brezovec, Aleksandra. »Valček univerzitetne inovativnosti za postarano Evropo.« *Delo*, December 11, 2010.
- Brine, Jacky. »Doctoring The Knowledge Economy.« Paper presented at SRHE Annual Conference, Brighton, Sussex, December 11–13, 2007.

- Brown, Roger, and Helen Carasso. *Everything for Sale? The Marketisation of UK Higher Education*. Oxon: Routledge, 2013.
- Bučar, Bojko. »Stroka in politika ob deseti obletnici slovenske zunanje politike.« *Teorija in praksa* 38, no. 1 (2001): 142–51.
- Budimpeška deklaracija*. Declaration accepted at the 21st convention of European Students' Union (ESU), Budapest, February 14–17, 2011. <http://www.esu-online.org/asset/news/6065/Budapest-Declaration-FINAL.pdf>.
- Bugarič, Bojan. »Iskanje konsenza za reforme visokega šolstva.« *Delo*, June 15, 2007.
- Burawoy, Michael. »Želja po tem, da bi bili izkoriščani, narašča.« Interview by Uroš Škerl Kramberger. *Dnevnik*, December 10, 2011.
- CEGES – Centro de Estudios en Gestión de la Educación Superior. *Rates of Return and Funding Models in Europe*. Final report to the Directorate-General for Education and Culture of the European Commission. Valenica: CEGES, 2007.
- CHEPS – Center for Higher Education Policy Studies. *The Extent and Impact of Higher Education Curricular Reform across Europe*. Enschede: CHEPS, 2007a.
- CHEPS – Center for Higher Education Policy Studies. *The Extent and Impact of Higher Education Governance Reform across Europe*. Enschede: CHEPS, 2007b.
- Chomsky, Noam. *Chomsky on Mis-Education (Critical Perspectives)*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2004.
- Chomsky, Noam, and Robert W. McChesney. *Profit over People: Neoliberalism & Global Order*. New York: Seven Stories Press, 2003.
- Clarke, John, and Janet Newman. *The Managerial State*. London: Sage, 1997.
- College Board. *Education Pays 2004: The Benefits of Higher Education for Individuals and Society*. Washington: College Board, 2004.
- Collins, Harry M. »An Empirical Relativist Programme in the Sociology of Scientific Knowledge.« In *Science Observed: Perspectives of the Social Study*, edited by Karin D. Knorr-Cetina and Michael Mulkay, 3–10. London: Sage, 1983.
- Conway, Tony, Stephen Mackay, and David Yorke. 1994. »Strategic Planning in Higher Education: Who Are the Customers?« *The International Journal of Educational Management* 8, no. 6 (1994): 29–36.
- Crnkovič, Marko. »MC in SDS: Quod licet Bon Jovi, non licet David Bowie*.« *Delo, Sobotna priloga*, January 26, 2013.

- Cvelbar, Matic. »Golobič vidi v visokošolski noveli klientelizem.« *Finance*, September 17, 2012.
- Čok, Lucija. »Če je minister junak, bo dal zakon na vlado in ta ga bo proti volji univerze sprejela.« Interview by Jasna Kontler-Salamon. *Del. Sobotna priloga*, May 5, 2007.
- Čok, Lucija. »Pri LDS menijo, da se nadaljuje se privatizacija visokega šolstva.« *Dnevnik*, February 20, 2008.
- Dakić, Lana, Jure Ugovšek, and Janez Tomažič. »Sanje o blaginji so minile.« *Finance*, October 23, 2012.
- Damijan, Jože P., Igor Masten, and Sašo Polanec. »Upajmo le, da je bil superminister preveč priden.« *Dnevnik*, April 21, 2012. april.
- de Boer, Harry, Jeroen Huisman, Anne Klemperer, Barend van der Meulen, Guy Neave, Heppo Theisens, and Marijk van der Wende. *An Analysis of Trends and Perspectives in Higher Education and Research*. Den Haag: Adviesraad voor het Wetenschaps – en Technologiebeleid, 2002.
- Denzin, Norman K. *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. New York: McGraw Hill, 1978.
- Derrida, Jacques. »The Future of the Profession or the Unconditional University.« Lecture at University at Albany, New York, October 19, 1999.
- Desai, Meghnad. »Public Goods: A Historical Perspective.« In *Providing Global Public Goods: Managing Globalization*, edited by Inge Kaul, Pedro Conceicao, Katell le Goulven, and Ronald U. Mendoza, 63–77. New York: Oxford University Press, 2003.
- Dey, Pascal, and Chris Steyaert. »The Troubadours of Knowledge: Passion and Invention in Management Education.« *Organization* 14, no. 3 (2007): 437–61.
- Dimnik, Lucija, and Petra Drole. »Privatizacija visokega šolstva čez vse meje.« *Dnevnik*, February 22, 2008.
- Djelic, Marie-Laure. »Marketization: From Intellectual Agenda to Global Policy Making.« In *Transnational Governance: Institutional Dynamics of Regulation*, edited by Marie-Laure Djelic and K. Sahlin-Andersson, 53–73. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Doel, Marcus. »Something Resists: Reading-Deconstruction as Ontological Infestation (Departures from the Texts of Jacques Derrida).« In *Writing the Rural: Five Cultural Geographies*, edited by Paul J. Cloke, 127–48. London: Paul Chapman, 1994.
- Dolenc, Danijela. »Marketization in Higher Education Policy: An Analysis of Higher Education Funding Policy Reforms in Western Europe

- between 1980 and 2000.« *Revija za socialnu politiku* 13, NO. 1 (2006): 15–35.
- Državni zbor RS. Magnetogram 10. nujne seje Odbora za izobraževanje, znanost, kulturo, šport in mladino. October 25, 2012. <http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=VI&type=p-magdt&uid=41D2BDD9C3691C93C1257A7E00338FA7>.
- Eagle, Lynne C. »Education Reforms: The Marketisation of Education in New Zealand. Human Capital Theory and Student Investment Decisions.« *PhD diss.*, University of Auckland, 1999.
- Easterby-Smith, Mark, Richard Thorpe, and Andy Lowe. 2005. *Raziskovanje v managementu*. Koper: Fakulteta za management Koper, 2005.
- Ehrenberg, Ronald G. *What's Happening to Public Higher Education?* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2007.
- EUA – European University Association. *EUA's Public Funding Observatory (June 2012)*. 2012. http://www.eua.be/Libraries/Governance_Autonomy_Funding/June_2012_report_FINAL.sffb.ashx.
- Eurostat. Database. 2011. Accessed September 9, 2012. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/database>.
- Eurydice Slovenija. *Predlog spremenjene Uredbe o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov*. Ljubljana: MIZKŠ, 2012. http://www.eurydice.si/index.php?option=com_content&view=article&id=5922:predlog-spremenjene-uredbe-o-javnem-financiranju-visokošolskih-zavodov-in-drugih-zavodov-&catid=96:zadnje-novice&Itemid=342.
- Fairclough, Norman. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge, 2006.
- Ferlie, Ewan, and Gianluca Andresani. »United Kingdom from Bureau Professionalism to New Public Management?« in *University Governance Western European Comparative Perspectives*, edited by Catherine Paradeise, Emanuela Reale, Ivar Bleiklie, and Ewan Ferlie, 177–95. Berlin: Springer, 2009.
- Forstnerič, Franc. »Visoko šolstvo in tržna ekonomija.« *Delo*, October 18, 2008.
- Foucault, Michel. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2001.
- Friedman, Milton. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press, 1962.
- Friedman, Milton. »Public Schools: Make Them Private.« *Education Economics* 5, no. 3 (1997): 341–4.

- Friedman, Milton. »The Role of Government in Education.« In *Philosophy of education: an anthology*, edited by Randall Curren, 194–9. Oxford: Blackwell, 2007.
- Furlan, Sašo. »Kapitalizem ni več en.« *Delo, Sobotna priloga*, December 22, 2012a.
- Furlan, Sašo. »Spremna beseda.« In David Harvey, *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2012b.
- Giroux, Henry Armand. »Higher Education Under Siege: Implications for Public Intellectuals.« *Thought & Action* 22 (2006): 63–78.
- Giroux, Henry Armand, and Susan Searls Giroux. *Take Back Higher Education: Race, Youth, and the Crisis of Democracy in the Post-Civil Rights Era*. Hampshire: Palgrave MacMillan, 2004.
- Grace, Gerald. »Education Is a Public Good: On the Need to Resist the Domination of Economic Sector.« In *Education and the market place*, edited by David Bridges and Terence H. McLaughlin, 126–37. London: Falmer, 1994.
- Grgič, Jožica. »Izpovedi ekonomskega morilca: kako korporacije ubijajo revne narode.« *Delo*, December 17, 2012.
- Gruban, Brane. »Hipokratova prisega tudi za managerje?« *Finance*, January 22, 2010.
- Gruening, Gernod. »Origin and Theoretical Basis of the New Public Management (NPM).« Paper presented at 1998 IPMN Conference, Salem, Oregon, June 1998.
- Grummell, Bernie, Dymrna Devine, and Kathleen Lynch. »The Care-Less Manager: Gender, Care and New Managerialism in Higher Education.« *Gender and Education* 21, no. 2 (2009): 191–208.
- Halpin, David, and Barry Troyna. »The Politics of Education: Policy Borrowing.« *Comparative Education* 31, no. 3 (1995): 303–10.
- Hansen, W. Lee, and Burton A. Weisbrod. *Benefits, Costs, and Finance of Higher Education*. Chicago: Markham Publishing, 1969.
- Harris, Suzy. »Translation and Transformation in Higher Education.« Paper presented at Philosophy of Education Society of Great Britain Annual Conference, New College, Oxford, March 28–30, 2008.
- Hay, Iain. *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Hearn, James C., Carolyn P. Griswold, and Ginger M. Marine. »Region, Resources, and Reason: A Contextual Analysis of State Tuition and

- Student Aid Policies.« *Research in Higher Education* 37, no. 3 (1996): 241–78.
- Hill, Dave. »Globalisation and Its Educational Discontents: Neoliberalisation and Its Impacts on Education Workers' Rights Pay and Conditions.« *International Studies in Sociology of Education* 15, no. 3 (2005a): 257–88.
- Hill, Dave. »State Theory and the Neoliberal Reconstruction of Schooling and Teacher Education.« In *Critical Theories, Radical Pedagogies and Global Conflicts*, edited by Gustavo Fischmann, Peter McLaren, Heinz Sünker, and Colin Lanshear, 24–51. Boulder: Rowman and Littlefield, 2005b.
- Hill, Dave. »Education Services Liberalization.« In *Winners or Losers? Liberalizing public services*, edited by Ellen Roskam, 3–54. Geneva: ILO, 2006.
- Hitij, Maja. »Razvrednotenja izobrazbe ne bo.« *Delo*, July 31, 2006.
- Hočevar, Iztok. »Fiktivni študentje nas stanejo med 50 in 100 milijoni.« *Finance*, October 22, 2012.
- Hood, Christopher. »Paradoxes of Public-Sector Managerialism, Old Public Management and Public Service Bargains.« Paper presented at IPMN Conference, Macquarie University, Sydney, March 4–6 March, 2000.
- Hovey, Harold A. *State Spending for Higher Education in the Next Decade. The Battle to Sustain Current Support*. San Jose: The National Center for Public Policy and Higher Education, 1999.
- Hoyle, Eric, and Mike Wallace. »Beyond Metaphors of Management: The Case for Metaphoric Re-Description in Education.« *British Journal of Educational Studies* 55, no. 4 (2007): 426–42.
- Hreščak, Anja. »Univerze kar z vladno uredbo ob milijone evrov.« *Dnevnik*, August 30, 2012.
- Ivelja, Ranka. »Znanost in javna univerza v neusmiljenih lovkah komercializacije.« *Dnevnik*, May 19, 2010.
- Ivelja, Ranka. »Avtonomija kot blagor in palica.« *Dnevnik*, September 21, 2012a.
- Ivelja, Ranka. »Kdo bo grobar javnega visokega šolstva.« *Dnevnik*, October 16, 2012b.
- Ivelja, Ranka. »Pejovnik: Povejte mi, kako naj ugasnem študenta in zamrznem profesorja?!« *Dnevnik*, September 13, 2012c.
- Ivelja, Ranka. »'Pobegnili nam bodo najboljši profesorji'.« *Dnevnik*, September 4, 2012d.

- Ivelja, Ranka. »Slovensko visoko šolstvo krenilo po poti romunizacije ...« *Dnevnik*, October 16, 2012e.
- Jacob, Merle. »Rethinking Science and Commodifying Knowledge.« *Policy Futures in Education* 1, no. 1 (2003): 125–42.
- Jagodic, Avgust. »Staziranje študenta FPV v Bruslju.« 2012. <http://www.katoliski-institut.si/sl/aktualno/274-staziranje-jagodic>.
- Jallade, Jean-Pierre. »Financing Higher Education: The Equity Aspects.« *Comparative Education Review* 22, no. 2 (1985): 309–25.
- Jančič, Peter. »Pikalo rektorjem: Denarja ne bo manj.« *Delo*, June 13, 2013.
- Janesick, Valerie J. »The Choreography of Qualitative Research: Minuets, Improvisations, and Crystallization.« In *Strategies of Qualitative Inquiry*, edited by Norman K. Denzin and Yvonna S. Lincoln, 46–79. Thousand Oaks: Sage Publications, 2003.
- Johnstone, Bruce D. *Worldwide Reforms in the Financing and Management of Higher Education*. 1998. [Http://www.gse.buffalo.edu/org/inthigheredfinance/textForSite/ReformsFinManHEdWor.pdf](http://www.gse.buffalo.edu/org/inthigheredfinance/textForSite/ReformsFinManHEdWor.pdf).
- Johnstone, Bruce D. »Cost Sharing in Higher Education: Tuition, Financial Assistance, and Accessibility In a Comparative Perspective.« *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39, no. 3 (2003): 351–74.
- Johnstone, Bruce D., and Pamela N. Marcucci. »Worldwide Trends in Higher Education Finance: Cost-Sharing, Student Loans, and the Support of Academic Research.« UNESCO Forum on Higher Education, 2007. [Http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001593/159387e.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001593/159387e.pdf).
- Jucevičienė, Palmira, and Robertas Jucevičius. »Higher Education Reform in Lithuania: Marketisation and Administration versus Democratisation?« Video, 1:31, November 19, 2012, University of Cambridge, <http://www.sms.cam.ac.uk/media/1357624>.
- Kaneko, Motohisa. »Marketization of Higher Education: Trends, Issues and Prospects.« *Proceedings of the International Seminar on University Management and Higher Education Policies*. Tokyo: Center for University Management and Policies, University of Tokyo, 2005.
- Katoliški inštitut. Accessed December 12, 2012. <http://www.katoliski-institut.si/sl/ki>.
- Kaul, Inge, Pedro Conceicao, Katell le Goulven, and Ronald U. Mendoza. »How to Improve the Provision of Global Public Goods.« V *Providing global public goods: managing globalization*, edited by Inge Kaul, Pedro Conceicao, Katell le Goulven, and Ronald U. Mendoza, 21–58. New York: Oxford University Press, 2003.

- Keeling, Ruth. »The Bologna Process and the Lisbon Research Agenda: the European Commission's Expanding Role in Higher Education Discourse.« *European Journal of Education* 41, no. 2 (2006): 203–23.
- Kellermann, Paul. »Od Sorbone do Bologne in še naprej: o ideologiji trenutne evropske politike visokega šolstva.« *Sodobna pedagogika* 57, no. 4 (2006): 24–36.
- Kešeljević, Aleksandar. »Vetrnjaško nerazumevanje trga.« *Dnevnik*, November 2, 2012.
- Klein, Naomi. *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.
- Kocijančič, Andreja. »'Univerza ni trgovina'.« Interview by Polona Šeško. *Delo, Mag*, October 22, 2008..
- Kodelja, Zdenko. »Izbira zasebne šole ni izbira praška v trgovini.« Interview by Aleš Čakš. *Delo, Sobotna priloga*, June 3, 2006.
- Komljenovič, Janja, and Eva Marjetič. *Drzna Slovenija: na poti v družbo znanja, Statistični podatki o visokem šolstvu, publikacija 2/3*. Ljubljana: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2010.
- Kontler Salamon, Jasna. »V šolskem ministrstvu so proti uvedbi šolnin.« *Delo*, May 26, 2003. [Http://www.delo.si/arhiv/v-](http://www.delo.si/arhiv/v-)
- Kontler Salamon, Jasna. »Visoko šolstvo strnilo vrste za višje plače.« *Delo*, May 20, 2008a.
- Kontler Salamon, Jasna. »Zakaj je glavno merilo regija in ne kakovost?« *Delo*, January 7, 2008b.
- Kontler Salamon, Jasna. »Bolonjski cesar je gol: Študentje so reformi nastavili kritično zrcalo.« *Delo*, December 13, 2011a. december.
- Kontler Salamon, Jasna. »Kaj je prava in kaj lažna podoba našega izobraževanja?« *Delo*, February 20, 2011b.
- Kontler Salamon, Jasna. »Novi pomisleki o izrednem študiju in javni službi.« *Delo*, May 4, 2011c.
- Kontler Salamon, Jasna. »Janez Krek: Si bomo z vladnimi ukrepi ,privarčevali' slabše učitelje?« *Delo, Sobotna priloga*, July 7, 2012a.
- Kontler Salamon, Jasna. »Minister Turk deli drobtinice.« *Delo*, September 14, 2012b.
- Kontler Salamon, Jasna. »Visokošolski zavodi morajo optimirati delovanje.« *Delo*, October 1, 2012c.
- Kontler Salamon, Jasna. »Visoko šolstvo si želi razpravo o svoji prihodnosti.« *Delo*, September 13, 2012d.

- Kozmelj, Andreja. *Diplomanti višjih strokovnih šol in visokošolskih zavodov, Slovenija, 2011 – končni podatki*. Ljubljana: SURS, 2012.
- Kralj, Marjeta. »Strošek visokošolske izobrazbe posameznika se slovenski državi povrne vsaj šestkratno.« *Dnevnik*, September 13, 2012.
- Krašovec, Primož. »Dvig šolnin pomeni elitizacijo študija.« Interview by J. S. S. and Ne. Š. *Delo*, May 12, 2011.
- Krečič, Jela. »Univerza v času privatizacije vednosti.« *Delo*, December 7, 2011.
- Kristan, Tina »Mešetarjenje z visokim šolstvom.« *Delo*, November 5, 2012a.
- Kristan, Tina. »Nekatere zasebne šole roko v roki s politiko.« *Delo*, June 4, 2012b.
- Kristan, Tina »Zakon o visokem šolstvu deli politiko.« *Delo*, October 24, 2012c.
- Kuzmanić, Tonči A. *Managerski diskurz: etične, politične, ideološke in komunikacijske dimenzije*. Koper: Fakulteta za management Koper, 2008.
- Kwiek, Marek. »The Nation-State, Globalization and the Modern Institution of the University.« *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, no. 96 (2000): 74–99.
- Kwiek, Marek. »The Institution of the University: The Perspective of the European Higher Education and Research Space.« In 2nd European Cultural and Educational Forum, edited by Jan De Groof, organized by European Association of Education Law and Policy (ELA), Bruges, 2003a.
- Kwiek, Marek. »The State, the Market, and Higher Education. Challenges for the New Century.« In *The University, Globalization, Central Europe*, edited by Marek Kwiek, 71–114. Frankfurt am Main and New York: Peter Lang, 2003b.
- Kwong, Joanne. »Introduction: Marketisation and Privatisation in Education.« *International Journal of Educational Development* 20, no. 2 (2000): 87–92.
- Leban, Ivan. »Dobronamerna popotnica novemu ministru.« *Delo*, December 2, 2004. <http://www.delo.si/arhiv/dobronamerna-popotnica-novemu-ministru.html>.
- Lemke, Thomas. »‘The Birth of Bio-Politics’: Michel Foucault’s Lecture at the Collège de France on Neo-Liberal Governmentality.« *Economy and Society* 30, no. 2 (2001): 190–207.
- Lesjak, Dušan. »Drzna (visokošolska) Slovenija?« *Finance*, May 5, 2011a.

- Lesjak, Dušan. »Socialna razsežnost visokega šolstva v Sloveniji.« *Finance*, December 16, 2011b.
- Lesjak, Dušan. »Zasebno visoko šolstvo v Sloveniji.« *Finance*, October 19, 2011c.
- Leskošek, Vesna. »V razslojeni družbi živiš dobro le, če si blizu oblasti.« *Delo, Sobotna priloga*, January 12, 2013.
- Levidow, Les. »Marketizing Higher Education: Neoliberal Strategies and Counter-Strategies.« In *The Virtual University? Knowledge, Markets and Management*, edited by Kevin Robins and Frank Webster, 227–48. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Ložar, Breda, Andreja Kozmelj, Jadranka Tuš, and Tatjana Škrbec. *Izobraževanje v Sloveniji*. Ljubljana: SURS, 2012.
- Lynch, Kathleen. »Carelessness: A Hidden Doxa of Higher Education.« *Arts and Humanities in Higher Education* 9, no. 1 (2010): 54–67.
- Lyotard, Jean-François. *The Postmodern Condition: A report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
- Maclure, Maggie, and Ian Stronach. »Deconstructing the Notion of ‚Policy Hysteria‘: Five Readings, Some Unprincipled Coupling, and No Happy Endings.« 1994. <http://eric.ed.gov/PDFS/ED376547.pdf>.
- Maček, Peter. »Razpotja slovenskega visokega šolstva.« *Delo*, January 18, 2007.
- Malešič, Kaja. *Strukturni podatki delovno aktivnega prebivalstva, Slovenija, 31. 12. 2011 – končni podatki*. Ljubljana: SURS, 2012.
- Marginson, Simon. »Education as a Branch of Economics: The Universal Claims of Economic Rationalism.« *Critical Studies in Education* 33, no. 1 (1992): 1–14.
- Marginson, Simon. »Steering from a Distance: Power Relations in Australian Higher Education.« *Higher Education* 34, no. 1 (1997): 63–80.
- Marginson, Simon. »Academic Creativity under New Public Management: Foundations for an Investigation.« *Educational Theory* 58, no. 3 (2008): 269–87.
- Marinčič, Marko. »Financiranje visokega šolstva.« *Delo*, May 31, 2010a.
- Marinčič, Marko. »Poslovni diskurz in akademska kultura.« *Delo, Pogledi*, October 20, 2010b.
- Marjetič, Eva, and Meta Dobnikar. *Mreža visokošolskih zavodov in študijskih programov v Republiki Sloveniji 2010*. Ljubljana: MVZT, Direktorat za visoko šolstvo, 2010.

- Markeš, Janez. »Alma mater: v dosegu Munchovega krika.« *Delo, Sobotna priloga*, June 24, 2012.
- Marušič, Franc, and Rok Žaucer. 2012. »O domnevni potrebi po večanju univerz in velikosti kot kazalniku kvalitete.« *Dnevnik*, September 8, 2012.
- Masten, Igor. »Obrazi neoliberalizma.« *Dnevnik*, November 23, 2021.
- Maximova-Mentzoni, Tatiana. »Marketization of the Russian University: Origins, Features and Outcomes.« PhD diss., Bodø Graduate School of Business, 2009.
- McBurnie, Grant. 2001. »Leveraging Globalization as A Policy Paradigm for Higher Education.« *Higher Education in Europe* 26, no. 1 (2001): 11–26.
- McGettigan, Andrew. »Who Let the Dogs Out? The Privatization of Higher Education.« *Radical Philosophy* 174 (2012): 22–7.
- Mencinger, Jože. »1 profesor = 0,63 poslanca = 1,03 sodnika = ? vojaka.« *Delo*, July 29, 2008.
- Merc, Dušan. »Bog živi krizo!« *Delo*, April 11, 2012.
- Miklavič, Klemen. »Mešetarjenje z visokim šolstvom.« Interview by Tina Kristan. *Delo*, November 5, 2012.
- MIZKŠ – Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. *Predlog EVA 2012-3330-0100: Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu – nujni postopek*. Ljubljana: MIZKŠ, 2012a.
- MIZKŠ – Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. *Razvid visokošolskih zavodov*. Ljubljana: MIZKŠ, 2012b.
- Mlekuž, Jernej. »Predmet kot akter? Primer bureka v Sloveniji.« PhD diss., Univerza v Novi Gorici, 2008.
- Močnik, Rastko. »Rastko Močnik v Objektivu: Dober kapitalist se ne ravna po trendih.« *Dnevnik*, April 30, 2010.
- Močnik, Rastko. »Med cehovstvom in perifernim kapitalizmom.« *Delo, Sobotna priloga*, March 5, 2011.
- Močnik, Rastko. »Sindikati so v središču spopada, ki odloča o prihodnosti civilizacije.« Interview by Erika Repovž.« *Delo, Sobotna priloga*, November 24, 2012.
- Mok, Ka Ho. »Marketising Higher Education in Post-Mao China.« *International Journal of Educational Development* 20, no. 2 (2000): 109–26.
- Molesworth, Mike, Richard Scullion, and Elizabeth Nixon. *The Marketisation of Higher Education and the Student as Consumer*. London: Routledge, 2010.

- Morley, Louise. *Quality and Power in Higher Education*. Berkshire: McGraw Hill Education, 2003.
- Morse, Janice M., and Marylin G. Richards. *Readme First for a User's Guide to Qualitative Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002.
- Mourad, Roger P. *Postmodern Philosophical Critique and the Pursuit of Knowledge in Higher Education*. Westport: Greenwood, 1997.
- Možina, Janez.. »Država hoče študente, ki bodo tudi doštudirali.« Interview by Jasna Kontler Salamon. *Delo, Sobotna priloga*, May 27, 2006.
- MVZT – Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. *Drzna Slovenija. Slovenija: družba znanja. Nacionalni program visokega šolstva 2011–2020*. Ljubljana: MVZT, 2010a.
- MVZT – Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. *Drzna Slovenija: na poti v družbo znanja. Publikacija 2/3. Statistični podatki o visokem šolstvu*. Ljubljana: MVZT, 2010b.
- MVZT – Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. 2010c. *Seznam visokošolskih zavodov v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: MVZT, 2010c.
- Næss, Terje. »Graduate Employment in the Knowledge Society: Norwegian Mastergrade-Level Graduates.« Paper presented at International Conference on »Human Capital and Employment in the European and Mediterranean Area«, Bologna, March 10–11, 2011.
- Newson, Janice A. »Disrupting the ‚Student as Consumer‘ Model: The New Emancipatory Project.« *International Relations* 18, no. 2 (2004): 227–39.
- Ngok, Kinglun. »Chinese Education Policy in the Context of Decentralization and Marketization: Evolution and Implications.« *Asia Pacific Education Review* 8, no. (2007): 142–57.
- Nik. »Kalki v publicistični slovenščini na primeru Marcela Štefančiča, jr.« Razgledi.net, December 23, 2009. <http://www.razgledi.net/2009/12/23/kalki-v-publicisticni-slovenscini-na-primeru-marcela-stefancica-jr/>.
- OECD. *Governance in Transition – Public Management Reforms in OECD Countries*. Paris: OECD, 1995.
- OECD. *OECD Economic Surveys: Slovenia – Overview. February 2011*. Paris: OECD, 2011.
- Olssen, Mark, and Michael A. Peters. »Neoliberalism, Higher Education and the Knowledge Economy: From the Free Market to Knowledge Capitalism.« *Journal of Education Policy* 20, no. 3 (2005): 313–45.

- Oplatka, Izhar, Nick Foskett, and Jane Hemsley-Brown. »Educational Marketisation and the Head's Psychological Well-Being: A Speculative Conceptualisation.« *British Journal of Educational Studies* 50, no. 4 (2002): 419–41.
- Ottero, Carlos P., ed. *Chomsky on Democracy and Education*. New York: Routledge, 2002.
- Patton, Michael Q. »Enhancing the Quality and Credibility of Qualitative Analysis.« *Health Services Research* 34, no. 5 (1999): 1189–208.
- Peračković, Krešimir. »Društvo i(ili) tržište – Sociološka konceptualizacija procesa marketizacije društva.« *Društvena istraživanja* 17, no. 6 (2008): 975–97.
- Peters, Michael A. »Classical Political Economy and the Role of Universities in the New Knowledge Economy.« *Globalisation, Societies and Education* 1, no. 2 (2003): 153–68.
- Pihler, Barbara. »Ej, ne dajte se!« *Delo, Ona*, December 6, 2011.
- Pitman, Tim. »Perceptions of Academics and Students as Customers: A Survey of Administrative Staff in Higher Education.« *Journal of Higher Education Policy and Management* 22, no. 2 (2000): 165–75.
- Pivec, Franci. »Slovensko visoko šolstvo ni kaotično, a tudi logike ne premore.« Interview by Jasna Kontler Salamon. January 15, 2011.
- Pope, Catherine, Sue Ziebland, and Nicholas Mays. »Qualitative Research in Health Care: Analysing Qualitative Data.« *British Medical Journal* 320, no. 7227 (2000): 114–16.
- Povhe, Janja. *Socioekonomske značilnosti prebivalstva (31. 12. 2006) in meddržavnih selivcev (2007), podrobni podatki, Slovenija*. Ljubljana: SURS, 2008.
- Psacharopoulos, George, and Maureen Woodhall. *Education for Development*. Oxford: Oxford University Press za The World Bank, 1985.
- Pusser, Brian. »Higher Education, the Emerging Market and the Public Good.« In *The knowledge economy and postsecondary education: report of a workshop*, edited by Patricia Albjerg Graham and Nevzer G. Stacey, 105–26. Washington: National Academy Press, 2002.
- Qiping, Yin, and Gordon White. »The <Marketisation> of Chinese Higher Education: A Critical Assessment.« *Comparative Education* 30, no. 3 (1994): 217–21.
- Radonjič, Dušan. »Vladajoči o šolstvu in izobraževanju.« *Delo*, July 21, 2012.

- Rončević, Borut. »Le Roi est mort, Vive le Roi*.« Planet Siol, October 3, 2012a.
- Rončević, Borut. »Odgovor dr. Marku Marinčiču.« *Dnevnik*, September 11, 2012b.
- Rožac, Tina. »O vstopu Slovenije v EU: Analiza medijskega diskurza.« *Annales, Series Historia et Sociologia* 21, no. 2 (2011): 337–52.
- Sayer, Andrew. »Language and Significance – Or the Importance of Import.« *Journal of Language and Politics* 5, no. 3 (2006): 449–61.
- Schelble, James Terence. »The Marketization of Higher Education in Hungary.« *Hungarian Studies* 20, no. 2 (2006): 253–354.
- Schofer, Evan, and John W. Meyer. »The Worldwide Expansion of Higher Education in the Twentieth Century.« *American Sociological Review* 70, no. 6 (2005): 898–920.
- Sen, Amartya. *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Silverman, David. »Analyzing Talk and Text.« In *Handbook of Qualitative Inquiry*, 2nd ed. edited by Norman K. and Yvonne S. Lincoln, 821–35. Thousand Oaks: Sage Publications, 2000.
- Skupnost FDV. »Izjava Skupnosti FDV in NSDLU.« *Dnevnik*, May 10, 2012.
- Somers, Margaret R., and Fred Block. »From Poverty to Perversity: Ideas, Markets, and Institutions over 200 Years of Welfare Debate.« *American Sociological Review* 70, no. 2 (2005): 260–87.
- Splival, Slavko. »Sproščanje‘ visokošolskega izobraževanja.« *Delo*, August 23, 2008. [Http://www.delo.si/arhiv/sproscanje-](http://www.delo.si/arhiv/sproscanje-)
- STA – Slovenska tiskovna agencija. »Fiktivni študenti državo stanejo do 100 mio letno.« *Dnevnik*, October 22, 2012a.
- STA – Slovenska tiskovna agencija. »Pejovnik: Kot leta 1970 tudi danes vlada poskuša razvrednotiti vlogo univerze in delo profesorjev.« *Dnevnik*, September 21, 2012b.
- STA – Slovenska tiskovna agencija. »Rektor mariborske univerze: Zasebne fakultete niso dežurni krivec, temveč nelojalna konkurenca.« *Dnevnik*, July 20, 2012c.
- STA – Slovenska tiskovna agencija. »Turk: Risanje sovražnika na zasebnih fakultetah je cenena demagogija.« *Dnevnik*, July 18, 2012d.
- Stiglitz, Joseph E. »Knowledge as a Global Public Good.« In *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, edited by Inge

- Kaul, Isabelle Grunberg, and Marc A. Stern, 308–25. New York: Oxford University Press, Inc., 1999.
- Strašek, Rok, Borut Kodrič, Dušan Lesjak, Primož Dolenc, Dušan Mramor, Polona Domadenik, Mitja Čok, Marko Pahor, Tjaša Redek, Andreja Cirman, Jože Sambt, and Daša Farčnik. »Financiranje visokega šolstva za tretje tisočletje.« Poročilo raziskovalnega dela na projektu v okviru Ciljnega raziskovalnega programa (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2006 – 2013«. Koper: UP Fakulteta za management Koper; Ljubljana: UL Ekonomska fakulteta, 2010.
- Stronach, Ian. »On Promoting Rigour in Educational Research: The Example of the RAE.« *Journal of Education Policy* 22, no. 3 (2007): 343–52.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Izobraževanje v Sloveniji, 2007–2008*. 2009. Accessed July 25, 2012. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2770.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. 2010. *Pedagoško osebje na visokošolskih zavodih in višjih strokovnih šolah, Slovenija, študijsko leto 2009/10 – končni podatki*. 2010. Accessed July 31, 2011. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3420.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Expenditure for Formal Education, Slovenia, 2005–2008 – Final Data*. Ljubljana: SURS, 2011a.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Izdatki za formalno izobraževanje, Slovenija, 2006–2009 – končni podatki*. Ljubljana: SURS, 2011b.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Pedagoško osebje na visokošolskih zavodih in višjih strokovnih šolah, Slovenija, 2010 – Končni podatki*. Ljubljana: SURS, 2011c.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Statistične informacije, št. 22: 9 Izobraževanje št. 1*. Ljubljana: SURS, 2011d.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2010/11 – končni podatki*. 2011e. Accessed August 5, 2012. http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3895.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Bruto domači proizvod in bruto nacionalni dohodek, Slovenija, letno*. Ljubljana: SURS, 2012a.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Plače (po raziskovanju o strukturi plače), Slovenija, 2010 – začasni podatki*. Ljubljana: SURS, 2012b.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Prebivalstvena piramida Slovenija 1971–2061*. 2012c. Accessed September 29, 2012. <http://www.stat.si/Piramida2.asp>.

- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Študentje terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije*. 2012d. Accessed September 29, 2012. <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Študentje terciarnega izobraževanja po starosti in spolu, Slovenija, letno*. 2012e. Accessed September 29, 2012. http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0955002S&ti=&path=../Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/01_09550_vpisani_splosno/&lang=2.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Študentje terciarnega izobraževanja po vrsti izobraževanja in načinu študija, Slovenija, letno*. 2012f. Accessed September 22, 2012. <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. *Vpis študentov v višješolsko in visokošolsko izobraževanje v študijskem letu 2011/12 – končni podatki*. Ljubljana: SURS, 2012g.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije. B. l. *Delovno aktivno prebivalstvo*. B. l. Accessed September 30, 2012. http://www.stat.si/vodic_oglej.asp?ID=243&PodrocjeID=7.
- SVIZ – Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije. 2012. *Sprememba uredbe o javnem financiranju visokošolskih zavodov*. 2012. Accessed August 5, 2012. http://www.sviz.si/novice_arhiv/2012/764/0/Sprememba-uredbe-o-javnem-financiranju-visoko%C5%A1olskih-zavodov.
- Šimenc, Marjan. »Izbira zasebne šole ni izbira praška v trgovini.« Interview by Aleš Čakš. *Delo, Sobotna priloga*, June 3, 2006.
- Šimenc, Marjan, Andrej Fištravec, Roman Globokar, Branimir Štrukelj, and Veronika Tašner. »Zasebne šole in vrtci.« In *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*, edited by Janez Krek and Mira Metljak, 419–43. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2011.
- Škrlec, Janez. »Vlaganje v visoko šolstvo je vlaganje v izhod iz krize.« *Finance*, May 31, 2012.
- Šušteršič, Janez. »'Če obdavičimo brezposelno samohranilko, zakaj ne bi študenta?'« Interview by A. Č. « *Delo*, November 7, 2005.
- Tajnikar, Maks. »Ej, ne dajte se!« *Delo, Ona*, December 6, 2011.
- Tannock, Stuart. »Higher Education, Inequality, and the Public Good.« *Dissent* 53, no. 2 (2006): 45.

- Tarman, Urban. »Premier išče avtorja neodposlanega pisma.« *Dnevnik*, January 5, 2013.
- Tavčar, Mitja I. *Strateški management nepridobitnih organizacij*. Koper: Fakulteta za management Koper, 2005.
- Teichler, Ulrich. »The Changing Debate on Internationalization of Higher Education.« *Higher Education* 48 (2004): 5–26.
- Teichler, Ulrich. »Changing Structures of the Higher Education Systems: The Increasing Complexity of Underlying Forces.« *Higher Education Policy* 19, no. 4 (2006): 447–61.
- The World Bank. *School Enrollment, Tertiary (% Gross)*. 2012. <http://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR>.
- Thomas, Sue. »Contesting Education Policy in the Public Sphere: Media Debates over Policies for the Queensland School Curriculum.« *Journal of Education Policy* 17, no. 2 (2002): 187–92.
- Tomažič, Agata. »Drzni <deležniki> znanja v obdobju prenove visokega šolstva.« *Delo, Pogledi*, October 20, 2010.
- Tooley, James. »In Defence of Markets in Educational Provision.« In *Education and the market place*, edited by David Bridges and Terence H. McLaughlin, 138–52. London: Falmer, 1994.
- Toplak, Ludvik. »Akademiški šef je tudi finančni šef.« *Delo*, November 3, 2001.
- Toro, Carlos, Cesar Sanin, Edward Szczerbicki, and Jorge Posada. »Reflexive Ontologies: Enhancing Ontologies with Self-Contained Queries.« *Cybernetics and Systems* 39, no. 2 (2008): 171–89.
- Trampuš, Jure. »Vzporedni svet.« *Mladina* October 19, 2012.
- Trnavčević, Anita. »Globalizacija izobraževanja.« *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*, no. 2 (2004): 23–30.
- Trnavčević, Anita. »Sedem zapovedi za pokop visokega šolstva: Infantilizacija visokošolskega prostora: Kako hitro uničiti vse, kar ovira izvajanje ‚nove strategije‘.« *Delo*, September 14, 2012.
- Trnavčević, Anita, Roberto Biloslavo, Vinko Logaj, Boris Snoj, and Borut Kodrič. »Marketinška kultura v vzgojno-izobraževalnih organizacijah.« *Organizacija* 40, no. 4 (2007): A90–A97.
- Trunk Širca, Nada. »Velika pričakovanja se razblinjajo, praznina je vse večja.« *Finance*, December 14, 2011.
- Ude, Lojze. »Je ustavno sodišče utrdilo absolutno oblast?« *Delo*, January 5, 2013.

- UMAR – Urad Republike Slovenije za makroekonomske raziskave. *Poročilo o razvoju 2012*. Ljubljana: UMAR, 2012.
- Univerza v Ljubljani. *Vpisna mesta – študijsko leto 2000/2011*. 2000. http://www.vpis.uni-lj.si/Vpisna%20mesta%20arhiv/Vpisna_mesta_2000_2001.pdf.
- Univerza v Ljubljani. *Analiza prijave in vpisa 2000/2001*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Visokošolska prijavno-informacijska služba, 2001.
- Univerza v Ljubljani. *Vpisna mesta – študijsko leto 2010/2011*. 2010. http://www.vpis.uni-lj.si/Vpisna%20mesta%20arhiv/Vpisna_mesta_2010_2011.pdf.
- Univerza v Ljubljani. *Analiza prijave in vpisa 2011/2012*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Visokošolska prijavno-informacijska služba, 2012.
- Ustava Republike Slovenije. Uradni list, št. 33/1991, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006.
- Valikon, d. o. o.. *Nacionalna raziskava branosti 2012: Valutni podatki za leto 2012*. 2013. <http://www.nrb.info/podatki/>.
- Van Dijk, Teun A. *Macrostructures*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1980.
- Van Dijk, Teun A. *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1988.
- Vaupotič, Nataša. »Če si nihče ne upa nič več povedati, si je politika visoko šolstvo popolnoma podredila.« Interview by Rok Kajzer. *Delo*, August 27, 2012.
- Vehovar, Urban. »Izgubljene generacije.« *Finance*, December 8, 2011.
- Verschueren, Jef. *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba /*cf, 2000.
- Vincent-Lancrin, Stéphan. »Building Futures Scenarios for Universities and Higher Education: An International Approach.« *Policy Futures in Education* 2, no. 2 (2004): 245–63.
- Vintar, Mirko. »Vzponi in padci slovenskega visokega šolstva: Medvedje lomastenje po zavidljivo razvitem javnem šolskem sistemu.« *Dnevnik*, May 10, 2008.
- Visokošolski sindikat Slovenije. »Javno pismo: Zategnimo pasove politiki ali akademskim klikam!« *Delo*, October 12, 2012.
- Vlada RS. *Teme in projekti, Varčevanje, Javni uslužbenci*. 2012a. Accessed September 30, 2012. http://www.vlada.si/si/teme_in_projekti/varcevanje/javni_usluzbenci/.
- Vlada RS. *Teme in projekti, Varčevanje, Študentje*. 2012b. http://www.vlada.si/si/teme_in_projekti/varcevanje/studentje/.

- Zgaga, Pavel. »Reforming the Universities of South East Europe in View of the Bologna Process.« *Higher Education in Europe* 28, no. 3 (2003): 251–58.
- Zgaga, Pavel. *Analiza gibanj v strukturi študentov in diplomantov terciarnega izobraževanja*. Ljubljana: Ceps, 2004a.
- Zgaga, Pavel. *Bolonjski proces: Oblikovanje skupnega evropskega visokošolskega prostora*. Ljubljana: Center za študij edukacijskih strategij, 2004b.
- Zgaga, Pavel. »Current Trends in Higher Education in Europe.« In *Tertiary Education: Quality, Financing and Linkages with Innovation and Productivity: 2. ECTA Education Conference*, 1–25. Dubrovnik, 2005.
- Zgaga, Pavel. »Dr. Pavel Zgaga, pedagoška fakulteta, o študentskih gibanjih in ‚revolucionarnem‘ duhu naših študentov.« *Delo, Sobotna priloga*, March 25, 2006a.
- Zgaga, Pavel. »Visokošolske politike: vladati ali upravljati?« In *Pogledi na reforme: družboslovne refleksije na predlog reform: Slovenija 2005–2006*, edited by Niko Toš, 219–34. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2006b.
- ZUJF (Zakon za uravnoteženje javnih financ). Uradni list RS, št. 40/2012, U-I-162/12-5, Up-626/12-5.
- ZUJPS (Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev). Uradni list RS, št. 62/2010.
- Zupanič, Milena. »Slovenci množično zapuščajo Slovenijo.« *Delo*, October 6, 2012.
- Zver, Milan. »Izbira zasebne šole ni izbira praška v trgovini.« Interview by Aleš Čakš. « *Delo, Sobotna priloga*, June 3, 2006.
- Zver, Milan. »Milan Zver, 3. del: o rezih v šolstvo in socialni državi.« Interview by Tanja Starič. *Delo, Sobotna priloga*, October 27, 2012.
- ZViS (Zakon o visokem šolstvu). Uradni list RS, št. 67/1993, 13/1994, 39/1995 - Odl. US, 18/1998 - Odl. US, 35/1998 - Odl. US, 99/1999, 64/2001, 100/2003, 63/2004, 94/2006, 15/2008 - Odl. US, 64/2008, 59/2007 - ZŠtip, 86/2009, 34/2011 - ZUPJS.
- ZViS-1 (Predlog Zakona o visokem šolstvu). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2013. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/zakonodaja/predlogi/Izobrazevanje/ZVIS_30_10_13.pdf.
- ZViS-G (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu). Uradni list RS, št. 86/2009.

- ZViS-I (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu). Uradni list RS, št. 109/2012.
- ZVSI (Zakon o višjem strokovnem izobraževanju). Uradni list RS, št. 86/2004.
- Žagar, Igor. »Fahidiotizem kot državna <znanstvena> politika.« *Delo, Sociotna priloga*, August 28, 2010.
- Walby, Sylvia, Heidi Gottfried, Karin Gottschall, and Mari Osawa, eds. *Gendering the Knowledge Economy: Comparative Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.
- Wang, Zhi Hui. *The Impact of Marketisation on Higher Education in Post-Mao China, with Case Studies of Universities in Yunnan Province*. Birmingham: University of Birmingham Press, 2008.
- Webster, Charles. »Henry More and Descartes: Some New Sources.« *The British Journal for the History of Science* 4 (1969): 359–77.
- Wedlin, Linda. »University Marketization: The Process and Its Limits.« In *The University in the Market*, edited by Lars Engwall and Denis Weaire, 143–53. London: Portland, 2008.
- Weiler, Hans N. »States and Markets: Competing Paradigms for the Reform of Higher Education in Europe.« Occasional Paper No. 16, National Center for the Study of Privatization in Education Teachers College, Columbia University, 2001.
- Wodak, Ruth. »Za kaj gre v KAD – Pregled zgodovine, pomembnih konceptov in razvoja.« *Šolsko polje* 20, no. 5/6 (2009): 5–23.

Recenziji

I

Monografija *Diskurz marketizacije javnega visokošolskega izobraževanja skozi časopisne članke* avtorjev Armanda Faganela ter Anite Trnavčević ponuja analizo znanstvenih člankov s področja marketizacije visokošolskega izobraževanja v slovenskih revijah od leta 2000 do leta 2012. Avtorja zasledujeta nasprotja, ki nastajajo, ker sodobna družba vzpostavlja tržne zakonitosti, socialna država pa državljanom zagotavlja brezplačne storitve na področju izobraževanja. Skozi predstavljene članke sledimo razvoju komodifikacije visokošolskega izobraževanja in teženj po uveljavljanju prostotržnih razmer v svetu, Evropi in Sloveniji. Marketizacija je preučevana skozi nacionalne in nadnacionalne politike ter prakse kot posledice sprejetih politik. Podrobno je predstavljena metoda dekonstrukcije, kot jo je vpeljal Derrida; izvedena je bila dekonstrukcija vsebine 26 člankov, s pomočjo 13 identificiranih kategorij sta avtorja razčlenjevala ozadja in politična izhodišča. Posebej dragocen je tudi pregled definicij marketizacije, kot jo opredeljujejo domači in tuji avtorji, podana je tudi povezujoča definicija termina. Preučeni so ključni vsebinski dejavniki, ki vplivajo na pojav marketizacije visokega šolstva. Opredeljeni so marketizacijski diskurzi v Evropski uniji, zbrani in predstavljeni pa tudi marketizacijski koncepti v slovenskih dokumentih s področja politik. Delo celovito zaokroža zaznavanje marketizacije in diskurze marketizacijskih procesov, preučuje dileme in odprta vprašanja glede bodočega razvoja slovenskega visokošolskega izobraževanja ter tako pomembno prispeva k preučevanju javnih storitev. Predstavlja koristno branje za raziskovalce, študente, snovalce politik in druge javnosti.

dr. Andreja Istenič Starčič

II

Neoliberalna ideologija obvladuje že skoraj vsa področja življenja v Sloveniji. Žal je posegla tudi na področja, ki so tradicionalno namenjena javnemu dobremu, kar v načelu velja med drugim za šolstvo. Zdi se, da jezik profesionalizma zamenjuje jezik managementa in marketizacije. To je izhodišče za monografijo, v kateri avtorja z metodo diskurzivne analize člankov iz dnevnega časopisja poglobljeno preučujeta pojav marketizacije v visokem šolstvu in nakazujeta možne posledice takega razvoja.

Tama monografije je torej izjemno aktualna, saj na izviren, bralcem doslej povsem nov način predstavlja skoraj pesimističen razvoj dogajanja v visokošolskem prostoru na Slovenskem. Dragoceni so številni podatki, ki podpirajo tezo o »vseprisotnosti marketizacije« v visokošolskem izobraževanju. Predvsem ob podatkih o višini sredstev, ki jih država namenja za izobraževanje, se odpirajo še kako vroča vprašanja o uvedbi šolnin, odhodu mladih izobražencev v tujino in zasebnem šolstvu, torej o temah, ki že dolgo burijo duhove v Sloveniji.

Diskurz o teh vprašanjih in siceršnjem pojavu oziroma celo prevladi marketizacije v visokošolskem prostoru avtorja analizirata s pomočjo 84 člankov, med letoma 2000 do 2012 objavljenih v najbolj razširjenih slovenskih časnikih. V njih odkrivata nasprotja, domneve, ozadja, prikrito vsebino in kontekste. Ob tem se odpirajo vprašanja etike, politike in odgovornosti. Ob poglobljeni analizi člankov bralec spoznava različne vidike vprašanj visokošolskega prostora, ki jih obravnavajo tovrstni mediji in ki posegajo v občutljive koncepte, kot so kakovost, globalizacija, neoliberalizem in podobno. Prav zaradi širše dimenzije obravnavanega raziskovalnega problema je popolnoma upravičena ugotovitev, da ne gre zgolj za obravnavo nekega pojava, pač pa za pomembno oblikovanje političnega diskurza. Ob tem lahko bralec upravičeno sklepa, da potrebujemo ponoven tehten premislek o šolstvu kot javnem dobrem, pa tudi o moči in razsežnosti javnega diskurza, ki ga oblikujejo slovenski tiskani mediji.

Monografija ni zanimiva in pomembna zgolj zaradi področja, ki je predmet analize, ampak lahko enako ali celo močnejše vpliva na zavedanje bralcev časnikov, da navidez enopomenska sporočila lahko namenoma ali povsem slučajno oblikujejo tako odnos do obravnavane tematike (v tem primeru visokošolskega prostora) kot tudi političen kontekst. Iz tega razloga lahko monografijo priporočimo tudi kot »učbenik« za razvijanje kritičnega mišljenja.

dr. Justina Erčulj

Založba Univerze na Primorskem